

HUBUDER

Hububat Tedarikçileri Derneđi

**TARIMSAL ÜRÜNLER
PAZAR DEĞERLENDİRME
RAPORU**

Nisan 2026

**İSMAİL KEMALOĞLU
PROF DR. GÖKHAN ÖZERTAN**

HUBUDER

Hububat Tedarikçileri Derneđi

Hububat Tedarikçileri Derneđi

Yayına Hazırlayan

İsmail KEMALOğLU
Prof Dr. Gökhan ÖZERTAN

Baskı: Hazar Reklam Matbaacılık Ankara **Tel:** 0312 341 22 03-07

Her hakkı **HUBUDER**'e aittir. Hiç bir surette çoğaltılamaz, PDF olarak ve diğer sosyal paylaşım ortamlarında yayımlanamaz. Yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.

2026

www.hubuder.org.tr
hubuder@hubuder.org.tr

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	8
Tarım Sektörüne İktisadi Bakış	10
1. Dünya ve Türkiye Özelinde Gelişmeler	11
a. Küresel Ekonomik Gelişmeler	11
a. Küresel Tarım-Gıda Alanında Gelişmeler	11
2. Türkiye Ekonomisinde ve Tarımında Gelişmeler	14
a. Fırsatlar	15
b. Katma Değerli Üretim	16
c. Üretici Profili	17
d. Teknoloji Kullanımı	17
e. Maliyetler ve Gıda Fiyatları	17
f. Örgütlenme	18
g. Sözleşmeli Üretim	18
h. Planlama	18
i. İklim Değişikliği	19
j. AB İlişkileri ve Yeşil Mutabakat	20
k. AB ile Ticaret	20
l. Ortadoğu, Körfez Ülkeleri, Afrika ve Asya ile Ticaret	21
m. ABD ile olan Ticaret	21
n. Destekler	21
3. Türkiye İçin Tarım-Gıda Sektörlerinde 2024-2034 Dönemine Yönelik Öngörüler	22
a. Fırsat 1: Üreticinin Donanım Kazanması ile Verim Artışı	22
b. Fırsat 2: Finansmanda İyileştirmeler	22
c. Fırsat 3: Teknoloji Kullanımı:	23
d. Fırsat 4: Örgütlenme:	23
e. Fırsat 5: Sosyal Sermayenin Güçlendirilmesi ve İşbirlikleri	23
f. Fırsat 6: Ölçek Sağlanması için Başarı Örnekleri ve Modelleme	24
4. SONUÇ	24
STRATEJİK ÜRÜNLER/YEM HAMMADDELERİ/YAN ÜRÜNLER VE KATKILAR	28
Pazar Değerlendirmeleri	33
1. Tahıl Grubu Ürünler	33
a. Buğday	33
b. Arpa	39

c. Mısır	41
d. Pirinç/Çeltik	44
2. Bakliyatlar	46
a. Kuru Fasulye	48
b. Kırmızı Mercimek.....	49
c. Yeşil Mercimek.....	50
d. Nohut	51
3. Serbest Piyasanın Yurtiçi Üretimdeki Rolü.....	54
4. Yağlı Tohumlar.....	55
a. Ayçiçek Tohumu	56
b. Soya Fasulyesi	59
c. Kolza/Kanola.....	61
d. Aspir	63
e. Pamuk (çiğit)	65
f. Keten Tohumu.....	68
5. Patates/Soğan	69
a. Patates	69
b. Soğan.....	71
6. Yer Fıstığı/Antep Fıstığı/Fındık/Badem/Çerezlik Ayçiçeği/Ceviz.....	73
a. Yer Fıstığı	74
b. Antep Fıstığı	76
c. Fındık.....	78
d. Badem	80
e. Ceviz.....	82
f. Çerezlik Ayçiçeği	84
7. Sertifikalı Tohumluklar	86
8. Yem Üretimleri ve Pazar	88
a. Karma Yem	91
b. Karma Yem Piyasa Değerlendirmesi	92
9. Hayvan Yemi Sektörü/Yem Hammaddeleri	95
a. Küspeler	95
b. Kepekler	100
c. DDGS (Distiller's Dried Grains with Solubles).....	104
d. Full Fat Soya	105
e. Premiksler ve Yem Katkı Maddeleri	106

İÇİNDEKİLER

Grafik 1 Bitkisel Üretim.....	30
Grafik 2 Tahıl Üretimi	30
Grafik 3 Bakliyat Üretimi	31
Grafik 4 Patates ve Şeker Pancarı Üretimi	31
Grafik 5 Ayçiçeği Tohumu, Kolza Tohumu ve Soya Fasulyesi Üretimi	32
Grafik 6 Ekmeklik Buğday Dengesi	33
Grafik 7 Makarnalık Buğday Dengesi	34
Grafik 8 Makarna Dış Ticareti	35
Grafik 9 Buğday Unu Dengesi.....	36
Grafik 10 Makarnalık Buğday Fiyatları	37
Grafik 11 Ekmeklik Buğday Fiyatları.....	37
Grafik 12 Bulgur Dış Ticareti	38
Grafik 13 Arpa Dengesi.....	39
Grafik 14 Arpa Fiyatları	40
Grafik 15 Mısır Dengesi.....	41
Grafik 16 Nişasta Dış Ticareti.....	42
Grafik 17 Mısır Fiyatları	43
Grafik 18 Pirinç Dengesi	45
Grafik 19 Çeltik Fiyatları	46
Grafik 20 Kuru Fasulye Dengesi	48
Grafik 21 Kuru Fasulye Fiyatları.....	48
Grafik 22 Kırmızı Mercimek Dengesi	49
Grafik 23 Kırmızı Mercimek Fiyatları	50
Grafik 24 Yeşil Mercimek Dengesi.....	50
Grafik 25 Yeşil Mercimek Fiyatları.....	51
Grafik 26 Nohut Dengesi	51
Grafik 27 Nohut Fiyatları	52
Grafik 28 Yağlı Tohumlarda Yeterlilik Oranları.....	55
Grafik 29 Ayçiçeği Tohumu Dengesi	57
Grafik 30 Yağlı Ayçiçeği Fiyatları.....	58
Grafik 31 Ayçiçeği Yağı Dengesi	58
Grafik 32 Soya Fasulyesi Tohumu Dengesi.....	59
Grafik 33 Soya Fasulyesi Tohumu Fiyatları	60
Grafik 34 Soya Fasulyesi Yağı Dengesi	61
Grafik 35 Kolza/Kanola Tohumu Dengesi.....	62
Grafik 36 Kolza/Kanola Tohumu Fiyatları	63
Grafik 37 Aspir Tohumu Dengesi.....	64
Grafik 38 Aspir Tohumu Fiyatları.....	65
Grafik 39 Pamuk Tohumu (çiğit) Dengesi	66

Grafik 40 Kütlü Pamuk Fiyatları.....	67
Grafik 41 Keten Tohumu Dengesi.....	69
Grafik 42 Patates Dengesi.....	70
Grafik 43 Patates Fiyatları	71
Grafik 44 Kuru Soğan Dengesi	72
Grafik 45 Kuru Soğan Fiyatları.....	73
Grafik 46 Yer Fıstığı Dengesi.....	75
Grafik 47 Yer Fıstığı Fiyatları	76
Grafik 48 Antep Fıstığı Dengesi	77
Grafik 49 Antep Fıstığı Fiyatları.....	78
Grafik 50 Fındık Dengesi	79
Grafik 51 Fındık Fiyatları.....	80
Grafik 52 Badem Dengesi.....	81
Grafik 53 Badem Fiyatları	82
Grafik 54 Ceviz Dengesi	83
Grafik 55 Ceviz Fiyatları.....	84
Grafik 56 Çerezlik Ayçiçeği Dengesi.....	85
Grafik 57 Çerezlik Ayçiçeği Fiyatları	86
Grafik 58 Tohumluk Kullanım Miktarları.....	88
Grafik 59 Yem Hammaddeleri Dış Ticareti	90
Grafik 60 Karma Yem Üretimi ve Dış Ticareti.....	91
Grafik 61 Etlik Piliç Yemi Fiyatları.....	93
Grafik 62 Yumurta Tavuğu Yemi Fiyatları	93
Grafik 63 Süt Yemi Fiyatları	94
Grafik 64 Besi Yemi Fiyatları	94
Grafik 65 Ayçiçeği Küspesi Dengesi.....	95
Grafik 66 Ayçiçeği Küspesi Fiyatları.....	96
Grafik 67 Kolza/Kanola Küspesi Dengesi.....	97
Grafik 68 Kolza/Kanola Küspesi Fiyatları.....	97
Grafik 69 Soya Küspesi Dengesi	98
Grafik 70 Soya Küspesi Fiyatları.....	99
Grafik 71 Küspelerde Kendine Yeterlilik Oranları	100
Grafik 72 Buğday Kepeği Fiyatları	101
Grafik 73 Buğday Kepeği Dengesi.....	101
Grafik 74 Mısır Kepeği Dengesi.....	102
Grafik 75 Mısır Kepeği Fiyatları.....	103
Grafik 76 DDGS Fiyatları	104
Grafik 77 Full Fat Soya Fiyatları	105
Grafik 78 Premiksler Üretim, İthalat, İhracat.....	106
Grafik 79 Yem Katkı Maddeleri Üretim, İthalat, İhracat	107

ÖNSÖZ

HUBUDER olarak sektörün piyasa gelişmelerinden haberdar olmasına katkı vermeye çalıştığımız gibi doğru kaynaklardan veri ve analizlere de ulaşılmasına yardımcı olmayı görev ediniyoruz

Bu kapsamda alanında kıymetli sektör paydaşlarımızdan, akademisyenlerden, yazarlardan faydalanarak belirli konularda yayınlar çıkarıyoruz.

Ülkemizdeki sektörel analizlerde en büyük sıkıntılardan biri doğru ve güvenilir kaynaklardan verilere erişimdir.

Hububat, bakliyat, yağlı tohumlar sektörünün piyasa hacmi, kepek ve küspe piyasaları, un ve makarna başta olmak üzere bulgur, irmik gibi mamul ürünlerin değer analizi, yem katkı maddelerinin piyasa derinliği gibi çok sayıda merak edilen hususların bir arada derlenmiş bir kaynak olarak sunulması son derece kıymetlidir.

Tam da bu konuda yoğun emek vererek, **'TARIMSAL ÜRÜNLER PAZAR DEĞERLENDİRME RAPORU'** nu hazırlayan İK Tarımüssü Danışmanlık kurucusu İsmail KEMALOĞLU ve ekibine çok teşekkür ederiz. Rapor çalışmasına ekonomik analizleri ile katkı veren Prof. Dr. Gökhan ÖZERTAN hocaya da şükranlarımızı sunarız.

HUBUDER yönetim kurulu olarak bu güzel çalışmayı 2025 yılı rakamları ile güncelleyerek hizmetinize sunuyoruz.

Umarız; sektörümüzün piyasa derinliği, iktisadi büyüklüğü bu kaynaklarla daha iyi anlaşılırken, ülkemizin geleceğinde tarım ve gıdanın ne kadar kıymetli olduğunun bilinmesine de yardımcı olur.

Kalın sağlıcakla...

GÜRSEL ERBAP

HUBUDER Yönetim Kurulu Başkanı

GİRİŞ

Hububat, bakliyat, yağlı tohumlar gibi stratejik ürünler ile sert kabuklular, yem hammaddeleri ve yan ürünleri, yem katkı maddeleri dahil tarım sektöründe en önemli ürünlerin piyasa değerleri hep merak edilen bir husustur.

Bu rapor çalışması temel ve öncelikli ürünlerde üretim, tüketim, ithalat ve ihracat penceresinden toplam piyasa değerlerini toparlamayı amaçlamaktadır. Buğday, arpa, mısır, ayçiçeği, kanola, bulgur, un, kepek, küspe dahil onlarca kıymetli ürün ve/veya yan mamullerin üretim değeri, yem sektörünün piyasa hacmi, yem hammaddeleri sektörüne toplu baktığımızda ne gibi çarpıcı rakamlara ulaştığımızı derlemeye çalıştık.

En çok yem hammaddeleri ve yan ürünlerin saha verilerini toparlamakta zorlandık. Onlarca yem katkı maddesinin dış ticaret rakamlarına dahi ulaşmak zaman aldı.

Umarım tarım sektörüne iktisadi bakış ile yatırım yapmak isteyenlere, sektörün piyasa değerini merak edenlere rehber niteliğinde bir kaynak olur.

Veri toplarlama da desteğini esirgemeyen Gıda ve Kontrol Genel Müdürü Ersin DİLBER beylere, Yem Sanayicileri Birliği yönetimine çok teşekkür ederiz.

Raporun, 'Tarım Sektörüne İktisadi Bakış' kısmını kaleme alan, bize dünya ve ülkemiz penceresinden kıymetli tarımsal analizler yapan Boğaziçi Üniversitesinden Prof. Dr. Gökhan ÖZERTAN hocaya özellikle teşekkür ederiz.

Bu rapor çalışması İK Tarımüssü Uluslararası Danışmanlık ekibi tarafından HUBUDER için hazırlanmıştır. Bu çalışmanın güncellenmesini sağlayarak sektör paydaşlarının istifadesine kazandıran HUBUDER yönetim kuruluna Sayın Başkan Gürsel Erbağ nezdinde çok teşekkür ederim.

Saygılarımızla,

İsmail KEMALOĞLU

İK Tarımüssü Kurucusu, YK Başkanı

Tarım Sektörüne İktisadi Bakış

Tarım Sektörüne İktisadi Bakış

Son yıllarda yaşanan küresel gelişmeler ile birlikte Dünya ekonomilerinde kırılganlıklar ön plana çıkmaktadır. Bu gelişmeler her ne kadar ekonomik ve jeopolitik sebeplerle gündemi etkilese de özellikle çevre ve doğal kaynaklı sebeplerin yanısıra sağlık ile ilgili başlıklar da etkili olmaktadır.

Son 10 yıl içerisinde 2018 yılındaki ABD ile Çin arasındaki ticaret savaşları, 2019 yılı Aralık ayında başlayan Covid-19 pandemisi, 2022 yılı Şubat ayında Rusya ile Ukrayna arasındaki savaş, 2023 yılı Ekim İsrail ile Filistin arasındaki savaş, Nisan 2025'te ABD'nin uygulamaya koyduğu kapsamlı gümrük tarifeleri ve küresel ticaret parçalanması ve son olarak 28 Şubat 2026'da başlayan ABD-İsrail-İran savaşı ile Hürmüz Boğazı'nın fiilen kapanma noktasına gelmesiyle küresel enerji, gübre ve gıda tedarik zincirlerinde yeni bir şok dalgası oluşması küresel şoklar olarak artarda gelmiştir.

Bu şokların bir kısmı kaynağı bakımından geçmişte yaşananlara benzer olsa da çok kısa bir zaman dilimi üzerinde gerçekleşmeleri dünya ekonomilerini ve insanları ciddi ölçüde etkilemiştir.

Küresel ekonomiler özelinde enflasyon yükseliş göstermiş, piyasalar durgunluk dönemine girmiş, belirsiz ve istikrarsız bir yapıya oturmuştur.

Örneğin, pandemi ile birlikte küresel GSYH %3 oranında azalmış, takip eden yıldaki toparlanma ile 2021 yılında %6 artmış, 2022 yılında büyüme oranı %3,4'e, 2023'te %3,0'a gerilemiş; 2024 ve 2025 yıllarında ise %3,3-3,2 düzeyinde seyretmiştir. Ekonomik gelişmelere ek olarak, özellikle iklim kaynaklı gelişmeler her sektörü ciddi olarak etkilemektedir.

Bütün bu değişimler küresel olarak riskleri artırmakta, ekonomik ve politik belirsizlik oluşturmakta, uluslararası ticareti, piyasaların istikrarlı işleyişini ve gıda güvenliğini tehdit etmekte, tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de ekonomik faaliyetler üzerinde kuvvetli etki ortaya çıkartmaktadır.

Örneğin, Türkiye, coğrafyasının da etkisiyle Temmuz 2022'de imzalanan ve küresel ticareti etkileyen Karadeniz Tahıl Girişimi'nin mimarları arasında yer almış; bu girişim yaklaşık 33 milyon ton tahıl ve gıda ürününün küresel piyasalara ulaşmasını sağlamıştır. Girişim, Rusya'nın çekilmesiyle 17 Temmuz 2023 tarihinde sona ermiş olup Türkiye ve BM öncülüğündeki yeniden canlandırma çabaları sonucu Karadeniz ticareti büyük oranda küresel akışa dahil olmuştur.

Türkiye, Covid-19 pandemisi döneminde gelişmiş ülkelerden farklı olarak tedarik zincirinde kesintiye uğramamış ve hem tarım ürünlerinin hem de temizlik ürünlerinin tüketiciye rahatlıkla ulaşmasını sağlayabilmiştir. Neticede, bir bütün olarak bakıldığında, bu şoklar ve gelişmeler gıda sistemlerinin sürdürülebilir işleyişini olumsuz etkilemektedir.

Önümüzdeki dönemlere yönelik olarak uluslararası kurumların ve ülkelerin gıda sistemlerinde farklı hedefleri mevcuttur. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden 12.3'te 2030 yılında perakende ve tüketici seviyesinde gıda kaybının/atıklarının üretim ve tedarik zincirlerinde yarıya indirilmesi hedeflenmekte, Küresel Metan Taahhüdü ile (Global Methane Pledge) metan emisyonlarının azaltılması planlanmaktadır.

Kasım 2022'de gerçekleşen OECD Tarım Bakanları ve temsilcileri toplantısında 42 ülkenin tarım ve gıda sistemlerinin sürdürülebilir ve dirençli olmasına yönelik dönüşümünü destekleme kararları alınmıştır.

Benzer şekilde, ESG (Çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim) küresel olarak tüm ülkelerdeki politika

yapıcıların ve paydaşların gündemlerinin üst sırasında yer almaktadır. Yukarıda bahsi geçen tüm gelişmeler ekonomik faaliyetleri, sosyal yaşamları ve doğayı etkilemektedir. Diğer sektörlerde olduğu gibi tarım ve gıda sektörleri de bu değişimin içerisinde yer almaktadır.

Bu rapor içerisinde gerçekleştirilecek analiz ile son yıllarda küresel olarak yaşanan gelişmelerin ekonomik faaliyetler üzerindeki genel etkisi değerlendirilecek, daha sonra da tarım ve gıda sektörleri üzerindeki etkiler incelenecektir. Raporun takip eden kısmında Türkiye ekonomisi ve tarım-gıda sektörleri üzerindeki gelişmeler analiz edilecek ve yakın geleceğe yönelik öngörüler paylaşılacaktır.

1. Dünya ve Türkiye Özelinde Gelişmeler

a. Küresel Ekonomik Gelişmeler

Arka arkaya yaşanan ABD-Çin ticaret savaşları, Covid-19 pandemisi, Rusya-Ukrayna savaşı, İsrail-Filistin savaşı, ABD'nin 2025'te başlattığı kapsamlı gümrük tarifeleri ve 28 Şubat 2026'da patlak veren ABD-İsrail-İran savaşı küresel boyutta ekonomi ve ticaret üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Her ne kadar şu an için bir toparlanma dönemine girilmiş olsa da şokların sonucu olarak kırılganlığın kalıcı hale gelmesi ile hemen her sektör kendi dinamikleri çerçevesinde çözümler üretmeye çalışmaktadır.

Temel makroekonomik değişkenler olan büyüme ve enflasyon küresel olarak ülkelerin yakın takibindedir. IMF'nin yayınladığı Ekim 2025 tarihli World Economic Outlook raporunda küresel büyümenin 2024'teki %3,3 seviyesinden 2025'te %3,2'ye, 2026'da ise %3,1'e gerileyeceği öngörülmektedir. Temel riskler olarak ticaret parçalanması, artan korumacılık ve jeopolitik belirsizlik öne çıkmaktadır.

Rapor, bu riskleri yönetmek ve büyümeyi korumak için fiyat istikrarını önemli olduğunu belirtmektedir. Raporda ABD, Çin, AB ve Japonya'daki ekonomik gelişmeler incelenmekte, bazı ülkelerde seçilen sektörlerin olumlu performansına karşılık (örneğin AB'de hizmet sektörü) bazı ülkelerde de olumsuz gelişmeler (örneğin Japonya'da otomotiv sektörü) olduğu paylaşılmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan-yükselen ülkelerdeki merkez bankaları da para birimlerinin ABD dolarına karşı değer kaybetmesi ve küresel faiz oranlarındaki farklılıklar nedeniyle kendi faiz oranlarını düşürmekte temkinli davranmaktadır.

Rapor, özellikle yükselen ve gelişmekte olan ekonomilerde büyüme beklentilerinin olumlu yönde olduğunu, Çin ve Hindistan kaynaklı faaliyetlerin tüketim ve ihracat küresel ekonomiler üzerinde etkili olduğunu paylaşmaktadır.

Sonuç olarak, küresel beklentilerin politik belirsizliklere rağmen ticaretin olumlu etkisi ve azalan enflasyon ile birlikte olumlu yönde geliştiğini ifade etmektedir. Rakamsal ifadelerle, TÜİK'in Mart 2026'da açıkladığı kesin verilere göre 2025 yılında Türkiye ekonomisi %3,6 büyüme kaydetmiştir; bu oran öngörülerle uyumlu bir gerçekleşmeyi yansıtmaktadır.

a. Küresel Tarım-Gıda Alanında Gelişmeler

Tarım sektörü, diğer sektörlerde olduğu gibi makroekonomik gelişmelerden kuvvetli şekilde etkilenmektedir. Ekonomik büyüme (GSYH) ve petrol ile doğalgaz ağırlıklı enerji fiyatları, kimyasal ve gübre

maliyetlerini, yakıt giderlerini, gıda ürünlerinin tüketici fiyatlarını ve istihdamı hem doğrudan hem de dolaylı olarak biçimlendirmektedir. Benzer şekilde tarım ve gıda ürünlerine olan talep de ekonomik koşulların ve maliyet dinamiklerinin baskısı altında şekillenmektedir.

Bu ilişkinin en çarpıcı örneği gübre piyasalarında gözlemlenmektedir. Sentetik gübre üretiminin hammaddesi olan doğal gazın, gübre üretim maliyetlerinin %60-80'ini oluşturması, tarım sektörünü enerji fiyatlarındaki dalgalanmalara son derece kırılgan kılmaktadır. 2022 yılında Rusya-Ukrayna savaşının tetiklediği enerji ve gübre fiyatı şoku bu kırılganlığı tüm boyutlarıyla ortaya koymuştur.

Nitekim 28 Şubat 2026'da başlayan ABD-İsrail-İran savaşı ve Hürmüz Boğazı'nın fiilen kapanma noktasına gelmesiyle birlikte enerji ve gübre piyasaları yeniden sert bir şoka girmiştir. Küresel gübre ticaretinin yaklaşık üçte birinin geçtiği bu stratejik koridorun bloke olmasıyla üre fiyatları tek ayda %56 artarak 750 dolar/ton seviyesine ulaşmıştır. Türkiye'de ise iç piyasa üre fiyatları kısa sürede yaklaşık %40 yükselmiş; acil önlem olarak gübre ithalatında gümrük vergisi sıfırlanıp ihracatı yasaklanmak durumunda kalmıştır.

Tarımın enerji bağımlılığı yalnızca gübreyle sınırlı değildir. Mazot, tarımsal üretim ve lojistik maliyetlerinin en önemli kalemlerinden biridir. 2026 yılı başında Türkiye'de motorin fiyatının 77 TL/litreyi aşması ve elektrik ile doğalgaza uygulanan zamların tarımsal sulama ve sera maliyetlerini sert biçimde artırması, bu kırılganlığın günümüzdeki somut yansımalarıdır. Öte yandan tarımda kullanılan bitki koruma ürünleri ve diğer kimyasalların büyük bölümü ithalata dayanmakta; döviz kurlarındaki dalgalanmalar ve küresel tedarik zinciri aksaklıkları bu maliyetleri ayrıca yukarı çekmektedir.

Enerji fiyatları ile tarımsal üretim maliyetleri arasındaki bu yapısal bağ, her yeni jeopolitik kriz ya da enerji şokuyla derin izler bırakmaktadır. 2022'de Rusya-Ukrayna savaşı, 2026'da İran savaşı — her ikisi de tarım sektörünün enerjiye olan kırılganlığını farklı şiddetlerde, ancak benzer mekanizmalarla gün yüzüne çıkarmıştır. Bu kırılganlığın önümüzdeki dönemde de gündemdeki yerini koruyacağı değerlendirilmektedir.

Tarım ve gıdanın küresel durumuna ve gelecek yıllardaki projeksiyonlara yönelik en güncel rapor 2025 yılında OECD-FAO tarafından yayınlanmıştır.

OECD-FAO Tarımsal Görünüm 2025-2034 başlıklı bu baskıda, hem sektörlerin genel durumu incelenmiş hem de seçilen temel tarım ürünleri bazında 2025-2034 yıllarına yönelik 10 yıllık tahmin ve öngörülerde bulunulmuştur.

Rapor öncesi döneme bakıldığında, yukarıda bahsedilen gelişmelere bağlı olarak 2022 yılı itibarıyla küresel tedarik zincirleri kesintilere uğramış ve yüksek enerji maliyetleri tüm sektörleri etkisi altına almıştır. Enerji krizinin yarattığı fiyat baskısı 2023'ten itibaren kısmen hafiflemiş, petrolün varil fiyatı 2022'deki 101 dolar zirvesinden 2024'te 80 dolara gerilemiş olmakla birlikte 2025 yılındaki potansiyel yeni kesintilere karşı kırılganlık yüksek kalmayı sürdürmektedir.

Raporda son yıllardaki gelişmelere bağlı olarak gübre maliyetlerinin etkisi diğer girdilerden ayrı şekilde analiz edilmektedir. Sentetik gübre piyasaları; yüksek konsantrasyonlu tedarik yapısı ve enerji piyasalarıyla olan doğrudan bağlantısı nedeniyle şok ve arz kesintilerine son derece duyarlıdır. OECD'nin bu raporla bağlantılı yürüttüğü senaryo analizine göre, azot (N), fosfor (P) ve potasyum (K) gübre arzında eş zamanlı yaşanacak %20'lik bir düşüşün tek yılla sınırlı kalması halinde bile FAO gıda fiyat endeksini 2025-2028 döneminde %6 oranında yukarı çekebileceği; bu düşüşün iki ardışık yılı kapsaması durumunda ise artışın %13'e ulaşabileceği öngörülmektedir. Söz konusu bulgular, 2026 başında İran savaşı kaynaklı gübre fiyat

şokuyla birlikte değerlendirildiğinde son derece kritik bir anlam kazanmaktadır.

Tüketim projeksiyonları açısından temel bir bulgu olarak, önümüzdeki on yılda tarım ve balıkçılık ürünlerinin toplam küresel tüketiminin sabit fiyatlarla %13 artması beklenmektedir. Bu artışın neredeyse tamamı, büyüyen ve giderek daha zenginleşen nüfuslarıyla orta ve düşük gelirli ülkelerde gerçekleşecektir. Özellikle dikkate değer bir yapısal değişim olarak; Çin'in geçen on yılda küresel talep artışının %32'sini üstlenirken önümüzdeki dönemde bu payın %13'e gerilemesi öngörülmektedir. Buna karşılık, Hindistan ve Güneydoğu Asya ülkelerinin katkısı %32'den %39'a yükselecek; Sahra Altı Afrika ise küresel tarımsal emtia tüketim artışının %14'ünü oluşturacaktır.

Nüfus büyüme hızının önümüzdeki on yılda yıllık %1,0'dan %0,8'e gerilemesi ve başta Çin olmak üzere orta gelirli ekonomilerin doyum noktasına yaklaşması, talep artışını bir önceki on yılın altında tutmaktadır.

Hayvancılık ve yem talebi açısından önemli bir yapısal dönüşüm beklenmektedir. Artan gelirler ve kentleşmeyle birlikte küresel diyetlerde hayvansal ürünlerin payının 2034'e kadar %6 artması öngörülmekte; alt orta gelirli ülkelerde bu büyüme %25 ile çok daha belirgin bir seyir izleyecektir. Bu dönüşüm, hayvansal üretim yatırımlarını canlandırarak yem talebini yukarı çekecektir. Toplam küresel büyükbaş, koyun, domuz ve kanatlı hayvan stoklarının 2034'e kadar %7 artması, buna karşın et, süt ve yumurta üretiminin %16,6 büyümesi öngörülmekte; bu oran orta gelirli ülkelerde çok daha belirgin biçimde gerçekleşecektir. Tüm bu gelişmelere bağlı olarak küresel yem tüketiminin protein bazında %15 artması beklenmektedir.

Buna karşılık, üst orta gelirli ve yüksek gelirli ülkelerde yem kullanım yoğunluğundaki artış marjinal düzeyde kalacak; yüksek-gelirli ülkelerde hayvan genetiği ve yem teknolojisindeki ilerlemeler üretim verimliliklerini arttırmaya devam edecektir.

Üretim projeksiyonları açısından, önümüzdeki on yılda küresel tarım ve balıkçılık üretiminin sabit fiyatlarla %14 artarak 2034'te 3,96 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir. Bu büyümenin %83'ü orta gelirli ülkelere kaynaklanacak olup bu oran geçen on yılki %79'dan yukarıya taşınmaktadır. Üretim büyümesinin %83'ü verim artışlarından gelmesi öngörülmekte; arazi genişlemesi ve sürü büyümesi ikincil rol oynamaktadır. Söz konusu verimlilik kazanımları, üretimin çevresel yükünü görece hafifletse de üretim büyümesi tam anlamıyla telafi edilemeyeceğinden, tarımsal sera gazı emisyonlarının 2034'e kadar %6 artması beklenmektedir.

Ekilen arazi büyüklüğünde önemli bir değişiklik olmayacağı varsayımıyla, bahsedilen büyüme artan verimlilik kaynaklı olacaktır. Tarımsal üretiminin %83'ü verim artışından gelmesi öngörülmekte olup, ekili alan genişlemesi başta Afrika ve Güney Asya olmak üzere kısıtlı kalmaktadır. Tarımsal üretimin karbonlama yoğunluğunun tüm bölgelerde kademeli olarak azalacağı tahmin edilse de bu düşüş, kümülatif emisyon artışını dengelemekte yetersiz kalmaktadır.

Hayvancılık ve su ürünleri tarafında, hayvancılık üretiminin %16 artması, balık ve su ürünleri üretiminin ise çevresel düzenlemeler ve optimal üretim alanlarının daralmasına bağlı yavaşlamayla %12 büyümesi öngörülmektedir. Küresel et üretimi büyümesinde kanatlı hayvanlar yine belirleyici rol üstlenecek olup yüksek yem-et oranı avantajı bu konumu pekiştirmektedir. Süt üretiminin ise daha ılımlı bir tempoda büyümesi beklenmektedir.

Son olarak, rapor, küresel ticarete tüketilen kalorilerin sınır ötesi hareket eden payının mevcut %22 düzeyinde sabit kalacağını öngörmektedir. Üretimin tüketime uzak coğrafyalarda gerçekleşmeye devam etmesi, ticaretin tarımsal gıda sistemleri için vazgeçilmezliğini sürdürmesini güvence altına almaktadır. Bu

nedenle çok taraflı işbirliği ve kurallar çerçevesinde işleyen bir ticaret sisteminin korunması, gıda güvenliği ve çevresel sürdürülebilirlik açısından kritik önem taşımaktadır. Rapor aynı zamanda gerçek fiyat yolunun enerji şokları, jeopolitik gerilimler ve tedarik zinciri kesintileriyle ilişkili oynaklığı yansıtacağına özellikle dikkat çekmektedir (OECD-FAO, 2025).

2. Türkiye Ekonomisinde ve Tarımında Gelişmeler

Türkiye tarım sektörünün etkin şekilde işleyişinin önünde tehditler olarak ekonomik, yönetsel, hukuki, sosyal ve kurumsal sorunlar bulunmaktadır.

Tarım sektöründe uzun süredir çözüm bekleyen sorunların bir kısmı kendi yapısına ait; küçük ölçekte ve çoğunlukla geçimlik üretim, yaşlı ve düşük eğitilmiş bir nüfus, kırdan kente göç, finansa erişimde yaşanan sorunlar, düşük finansal-okuryazarlık, düşük teknoloji kullanımı, verim ve kalite düşüklüğü, piyasaların etkin çalışmaması gibi...

Bir grup problem ise ekonomik yapı ile ilgilidir; döviz kurlarına olan kırılganlık, yüksek girdi maliyetleri, enerjide dışa bağımlılık ve kimyasalların ya da hammaddelerinin ithalatı bu başlıklar arasında sayılabilir.

Bahsi geçen bu başlıkların yanı sıra iklim değişikliğinin etkileri, doğal kaynakların tahribatı ve biyoçeşitlilik kaybı da sektörün sürdürülebilirliği önünde ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Güncel ve kapsamlı olarak hazırlanan OECD'nin Türkiye özelindeki 2025 yılına ait Ekonomik Görünüm Raporu'nda şu başlıklara vurgu yapılmaktadır: Türkiye, küresel olarak **satın alma gücü paritesi** ile ölçülen GSYH bakımından en büyük 11. ekonomidir. Kişi başı GSYH, 2000 yılından bu yana yaklaşık dört kat artmıştır – bu oran OECD ülkeleri içerisinde en yükseklerden biri olmaya devam etmektedir.

2025 yılı rakamlarına göre:

- GSYH: 63 trilyon 20 milyar 906 milyon TL
- Nüfus: 86 milyon 92 bin 168 kişi
- Toplam arazi büyüklüğü: 77 milyon ha
- Toplam tarım arazisi: 37,8 milyon ha
- Kişi başı gelir: 18.040 ABD doları
- Tarımın GSYH içindeki payı: %5,2
- Tarımın istihdam içindeki payı: %14
- Tarım-gıda ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı: %15,3
- Tarım-gıda ürünlerinin toplam ithalat içindeki payı: %7
- Toplam üretimde bitkisel üretimin payı: %58
- Toplam üretimde hayvancılığın payı: %42
- Ekilen arazinin toplam tarıma elverişli alan içindeki payı: %52.

Rapor, Türkiye'de iklim değişikliği, pandemi süreci ve gıda talebindeki artış gibi konuları düzenlemek için üretim planlamasının bir politika aracı olarak kullanıldığını vurgulamaktadır. Bu planlamanın temel öncelikleri; doğal kaynakları etkili, verimli ve sürdürülebilir biçimde kullanmak, üretimi, kaliteyi ve ticareti artırmak, arz güvenliğini sağlamak, üreticilerin gelirini istikrara kavuşturmak, halk sağlığını ve tüketici çıkarlarını korumak,

tarım, gıda ve ormancılık sektörünün rekabet gücünü artırmak ve iklim değişikliğine karşı gerekli önlemleri almak olarak sıralanmaktadır. (Üretim Planlamasına aşağıda tekrar değinilecektir.)

Rapor, enflasyon cephesinde önemli bir ilerlemeye dikkat çekmektedir. Türkiye’de kronik bir sorun haline gelen tüketici fiyat enflasyonu 2022 yılında %80’i aşmış; ardından uygulanan sıkılaştırıcı para ve maliye politikalarıyla 2024’te %58,5’e, 2025 yılı tahminine göre ise %31,4 düzeyine gerilemiştir. Bununla birlikte enflasyon beklentileri merkez bankasının orta vadeli %5 hedefinin hâlâ belirgin üzerinde seyretmekte; tarımsal girdi ve gıda fiyatlarındaki yapışkanlık bu görünümü ağırlaştırmaktadır. Bu çerçevede, düşük gelirli hanelerin bütçelerinin yaklaşık üçte ikisini gıda ve konut harcamalarına ayırdığı; tarımsal alım fiyatlarının ise bu enflasyonla paralel biçimde güncellenmek durumunda kaldığı görülmektedir.

Tarım sektörü açısından özellikle kayda değer bir yapısal tespit, kadın istihdamının son derece düşük kalmasıdır. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı OECD’nin en düşükleri arasındadır ve tarımsal kırsal ekonomide bu durum hem emek verimliliğini hem de toplumsal refahı olumsuz etkilemektedir. Rapor, bu açığın kapatılmasının uzun vadeli GSYİH büyümesine doğrudan katkı sunabileceğini hesaplamayla desteklemektedir.

Çevre ve iklim boyutunda ise tablonun ciddiyeti belirgindir. Türkiye’nin kişi başı sera gazı emisyonları OECD ortalamasının %37 altında kalmakla birlikte, emisyonların 2038’e kadar artmaya devam etmesi beklenmekte ve 2053 net-sıfır hedefinin mevcut politikalarla tutturulması güçleşmektedir. Tarım sektörü, bu emisyon artışına katkıda bulunan sektörler arasında yer almaktadır. Rapor, sera gazı fiyatlandırma mekanizmalarının hayata geçirilmesini ve kömürden uzaklaşmayı öncelikli tedbirler olarak sıralamaktadır.

AB ile ilişkiler açısından, IPARD III döneminin uygulaması 2023 yılında fiilen başlamış olup bu çerçevede tahsis edilen fonlar beş bileşeni kapsamaktadır: geçiş dönemi desteği ve kurumsal yapılanma, sınır ötesi işbirliği, bölgesel kalkınma, insan kaynakları geliştirme ve kırsal kalkınma. Gümrük Birliği cephesinde ise raporun özellikle altını çizdiği güncel bir gelişme söz konusudur: Türkiye, AB ile Gümrük Birliği’nin tarım ürünlerini de kapsayacak biçimde genişletilmesi talebini resmi olarak iletmış; bu çerçevede Temmuz 2024’te Ticaret Üst Düzey Diyalogu ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. Söz konusu kapsamın genişletilmesinin, Türkiye’nin AB’ye tarımsal ihracatını yaklaşık %70 artırdığı ve GSYİH’yi %1,8 oranında yukarı çekebileceği tahmin edilmektedir. Tarım sektörü için bu potansiyel, uzun vadeli yapısal dönüşüm açısından son derece değerli bir fırsat penceresi sunmaktadır (OECD, 2025).

a. Fırsatlar

Türkiye, bulunduğu coğrafya itibarıyla medeniyetin ve tarımın başladığı ilk merkezlerdendir. Neolitik çağın başlangıcından itibaren 10.000 yıldan uzun bir süredir Bereketli Hilal coğrafyasında Dicle ve Fırat nehirlerini de kapsayan bir alanda insanların tarım ve hayvancılıkla uğraştığı ve kadim bilgiyi ürettiği topraklara sahiptir. Bu topraklar aynı zamanda dünyanın en zengin endemik türlerinin yetiştiği ender bölgelerden biridir. Anadolu’da ve Trakya’da tarih boyunca farklı medeniyet ve kültürlerin birikimi takip eden nesillere yansıtılmıştır. Beslenme, insanların temel ihtiyaçlarından biridir. Dünya tarihinin başından itibaren tüm canlılarda olduğu gibi insanlar da beslenmek zorundadır. Dolayısıyla, geçmişte olduğu gibi gelecekte de gıda temel ihtiyaçların en başında gelecektir.

Türkiye, dünyada çok az ülkenin sahip olduğu bir coğrafi konuma, iklime ve toprak yapısına sahiptir. Ülke içerisinde fındık, çay, turunçgiller, her tür tarla bitkisi, sanayi bitkileri, muz ve egzotik meyveler dâhil

olmak üzere birçok meyve ve sebze açık tarlada ve serada örtülü tarım ile yetişmektedir. Ülke genelinde 200'e yakın farklı tarım ürününün üretimi gerçekleştirilmektedir. Üç yanının deniz ile çevrilmesi sebebiyle hem deniz hem de kültür balıkçılığı gelişmiştir. Gıda sektörü özelinde ülkede 50.000'den fazla işletme faaliyet göstermekte ve 500.000'den fazla istihdam yaratmaktadır.

Talep cephesinde de güçlü bir büyüme tablosu söz konusudur. BM projeksiyonlarına göre küresel nüfusun 2050'ye kadar 10 milyara yaklaşması beklenmekte; Türkiye nüfusunun ise TÜİK'in 2024 tarihli güncel projeksiyonuna göre aynı dönemde yaklaşık 93,8 milyona ulaşması öngörülmektedir. Turizm alanında da ivme sürmektedir: 2025 yılında Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı 63 milyon 941 bine ulaşarak tarihin en yüksek düzeyini kaydetmiş, turizm gelirleri ise 65,2 milyar dolarla rekor kırmıştır. Bu tablo, hem gıda talebini hem de Türk tarım ve gıda ürünlerine yönelik tanıtım ve pazarlama fırsatlarını doğrudan beslemektedir.

Coğrafi konum ve siyasi ilişkiler açısından Türkiye, AB ülkeleri, Orta Doğu, Afrika ve Asya'nın kesişim noktasında bulunmakta; kara, deniz ve hava yoluyla geniş bir coğrafyaya kısa sürede ulaşabilmektedir. Mevcut serbest ticaret anlaşmaları çerçevesinde bir milyara yakın tüketiciye tercihli erişim imkânı sunulmaktadır. Tüm bu veriler, özellikle talep tarafında, Türkiye tarım ve gıda ürünlerinin çok geniş bir pazara rekabetçi koşullarda ulaşabilme potansiyelini güçlü biçimde ortaya koymaktadır.

b. Katma Değerli Üretim

Katma değerli üretim iki parçadan oluşmaktadır. Her tür üretimde olduğu gibi, katma değerli ürün için de nitelikli ve isabetli kararları verecek olan üretici mevcudiyeti zaruridir. Geleneksel şekilde uzun süredir benimsenen üretim tarzından farklı şekilde üretime geçmek zor olan bir karardır. Beşeri sermayenin ve girişimciliğin bu kararda önemli rolü bulunmaktadır. İkinci parça ise kullanılan hammaddedir. Temel üretim hammaddeleri olan enerji, tohum, kimyasallar, su ile başlayan süreçte bu girdilerin üretime yönelik etkilerinin artırılması söz konusudur. Nihayetinde, verimli şekilde kullanılan girdiler ile katma değerli üretim yapılabilecektir. Gerek tohumların, gerekse diğer girdilerin öncelikle olarak nitelikli şekilde seçilmesi, nihai ürün çıktısını etkileyecektir.

Katma değer artmasında farklı üretim yöntemlerinin ayrı ayrı ya da birlikte kullanılması mümkündür. İyi tarım uygulamaları, coğrafi işaretli üretim, organik tarım ya da onarıcı tarım gibi gündemde olan ve kısmen sürdürülebilirliği kısmen de izlenebilirliği içeren bu yöntemlerin hepsi katma değerli çıktıyı elde etmede birer araçtır.

Bir başka ayırım ise geleneksel yöntemlerle modern yöntemlerin tercihidir. Geleneksel şekilde örneğin atalık tohumlar ile yapılan üretime karşılık modern yöntemlerle ölçek ekonomisinden faydalanarak hacimli üretim yapmak da söz konusudur. Sadece yöntem tercihiyle kısıtlı kalmamak üzere, ölçek üzerindeki tercih de önemlidir. Küresel olarak farklı bölgelerde farklı ölçeklerin çevresel ve ekonomik olarak başarılı olduğu modeller mevcuttur. Kısıtlı kaynakların hangi ürünlere yönlendirilmesi gerektiği ve hangi ölçekteki üretimin hangi ekonomik karşılığı bulacağına dikkat etmek gereklidir. Burada da fayda-maliyet analizi ile tercihlerin şekillenmesi mümkün olacaktır.

Markalaşma da katma değerli üretimde ön plana çıkan bir konudur. Hem organik üretim gibi farklı üretim yöntemleri ile hem de ürüne dair coğrafi işaretli ürün gibi özellikler üzerinden markalaşmaya gitmek mümkündür. Burada kritik olan, iyi bir işletmenin pazarlama ve tanıtım alanlarında yapacağı faaliyetlerdir.

Markanın pazar payına ulaşması zorlu bir süreç olup küçük üreticinin bunu sağlaması oldukça zordur. Marka değerine ulaşmanın finansman maliyeti de söz konusudur. Kooperatifler üzerinden ya da işi sahiplenen nitelikli üreticiler ile marka ortaya çıkartmak ve ekonomik gelir yaratmak mümkün olabilecektir.

Bahsi geçen fırsatlara karşılık, Türkiye'nin tarım yapısı değerlendirildiğinde aşağıda paylaşılan tehditlerin ve bunlara yönelik geliştirilecek çözümlerin önemi de göz ardı edilmemelidir.

c. Üretici Profili

Tarım sektöründe üretim çiftlik seviyesinde gerçekleşmektedir. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de tarım aile işletmeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Üretim emek yoğun olması, arazi yapısının Asya ve Afrika ölçeğinden büyük olsa da Avrupa ölçeğinden küçük olması önemli noktalar, Türkiye özelinde tipik bir işletmenin 10 parselden oluşması da ölçeği büyütmede zorlanılan alanlardandır. Dünya genelinde üreticiler yaşlanmaktadır, benzer durum Türkiye için de geçerlidir. Yaşlanan insanların fiziksel olarak yoğun efor gerektiren tarımsal üretimden emekli olmaları gerekmektedir. Genç nüfus ise ekonomik ve sosyal sebeplerle tarımda çalışmaya istekli gözükmemektedir. Bu gelişmelere bağlı olarak önümüzdeki yıllarda bu yapının dönüşmesi ile gerek arazi satışı gerekse kiralama ile konsolide olmuş arazilerin daha kurumsal işletmelerce işlenmesi ve üretim yapılması beklenmelidir.

Benzer açıklama finansman için de geçerlidir. Finansal okur-yazarlığı düşük olan üreticiler işletmenin teminat sorunları ve kurumsal finansman temininde yaşanan sorunlar sebebiyle kayıt dışı finansmana yönelmektedir. Bütün bu faktörler önümüzdeki yıllarda işletme sayısının azalmasına sebep olurken ikili bir yapının ortaya çıkması beklenmelidir. Bir tarafta aile işletmeleri finansal okur-yazarlığı ve teknoloji okur-yazarlığı daha yüksek gençler tarafında idare edilen, modern yöntemlerle üretim yapan, ölçeğe ulaşmış, sözleşmeli tarım yapan işletmelere dönüşecektir. Diğer taraftan geniş arazilerde teknoloji yoğun üretim yapan kurumsal işletmelerin sayısı artacaktır. Bu değişimin özellikle arz tarafında ve katma değerli üretimin gerçekleşmesinde olumlu etkiler oluşturması beklenmelidir.

d. Teknoloji Kullanımı

Teknoloji alanında küresel olarak faydalanılan gelişmeleri Türkiye de yakından takip etmektedir. Hem kamu hem de özel sektör tarafında dijital tarımın çok çeşitli uygulamaları tedarik zinciri boyunca hemen hemen tüm paydaşlar tarafından hayata geçirilmektedir. Tarım ve gıda teknoloji ekosistemi içerisinde üniversiteler, kamu araştırma merkezleri, çeşitli bakanlıklar, start-up'lar, girdi tedarikçileri, perakendeciler, finans kurumları, makine-teçhizat üzerinde faaliyet gösteren firmalar, üretici örgütleri, STK'lar ve çiftçiler yer almaktadır.

Gerek bitkisel üretimde gerekse hayvancılık ve balıkçılıkta kullanılan çiftlik seviyesi ve uzaktan algılama bazlı teknolojiler ile girdi kullanımından tasarruf edilmekte, toprak-su-hava sürdürülebilir şekilde kullanılmakta, verim artmakta ve bu şekilde de katma değer elde edilmektedir. Üreticilerin yapısı gereği, bu teknolojiler daha çok finansal imkânı olan, teknoloji okur-yazarlığı yüksek nispeten daha genç çiftçiler tarafından benimsense de özellikle özel sektör firmalarının farklı iş modelleri ile teknoloji uygulamalarının tarladan sofraya hem üretici hem de tüketici tarafında daha yaygın bir kitleye ulaştırılması söz konusu olmaktadır.

e. Maliyetler ve Gıda Fiyatları

Türkiye'de tarımda üretici ve tüketici fiyatları küresel olarak en yüksek seviyeler arasındadır. Bu olumsuz fiyat oluşumu çok çeşitli sebeplerden kaynaklı olup özellikle makroekonomik faktörler ve uzun tedarik

zinciri temel nedenler arasındadır. Maliyet tarafında girdilerin ve enerjinin önemli kısmının ithal edilmesi sebebiyle, sektör döviz kurlarına karşı hassas ve kırılgandır. Türkiye sanayi kimyasalları alanında dışa bağımlı olup önemli miktarda kimyasalı ithal etmektedir. Tarım sektörü özelinde de özellikle gübre hammaddeleri ithal edilmekte olup döviz kurlarında yaşanan gelişmeler fiyatlara yansımaktadır. Benzer durum gerek petrol ürünleri gerek doğalgazda enerji için hem hammadde ithalatında hem de bu ürünlerin sanayide işlenmesinde geçerlidir.

Yukarıda değinildiği gibi, Türkiye çok sayıda bitkisel ürün ve hayvancılık ürünü ürettiği için paylaşılan yorumlar maliyet tarafında hemen her ürün için geçerlidir. Bunun yanısıra hem bitkisel ürünlerinin hem hayvancılık ürünlerinin kendilerine has üretim ve işleme yöntemleri, mevsimsellikten ve iklim olaylarından etkilenme durumları, farklı pazarlama kanallarına sahip olmaları söz konusudur. Bahsi geçen hususlar hem arz hem de talep tarafında farklı etkiler yaratmakta olup nihai olarak yüksek üretici ve tüketici fiyatlarına sebep olmaktadır.

f. Örgütlenme

Tarım sektöründe üreticilerin örgütlenmesi (yaygın ismiyle kooperatifler) en çok zorlanılan alanlardan bir tanesidir. Üretici örgütü faaliyetleri, ölçekten faydalanılarak düşük maliyetli girdi temini maliyetlerin azaltılmasında en önemli kaynaklardır. Benzer şekilde yine ölçekten ve kurumsallıktan faydalanılarak uygun finansman imkanlarının sağlanması da mümkündür. Üretime yönelik danışmanlık (yayım) hizmetinin verilmesi örgütün bir başka olumlu etkisidir. Üretimi takiben pazarlama ve satış alanlarında üreticiye destek olunması da mümkündür. Nihayetinde, tarımda katma değer üretim sonrası ürünün işlenmesi, pazarlanması ve satışı aşamalarında gerçekleşmektedir. Yukarıda paylaşılan örgüt katkılarına rağmen, Türkiye’de örgütlenme çeşitli sebeplerle gerçekleşmemektedir. Bunlar akademik literatürde “yetersiz yönetim, işletme sermayesi ve iş hacmi gibi ekonomik nedenler olabileceği gibi, mevzuat sorunu, eğitimsizlik, dürüst olmayan yöneticiler, gönüllü çözümler, siyasi iktidarların yönetime müdahaleleri, ideolojik ve politik düşüncelere kayma” şeklinde ifade edilmektedir (İnan, 2008).

Ekonomik, finansman, mevzuat kaynaklı ve sosyal problemlerin kısa vadede çözümü oldukça zordur. İsmi üzerinde örgütlenmesi gereken üreticiler bu kurumsal kapasiteyi oluşturamamaktadır. Bu sebepler örgütler hacim kazanmamakta, tüketiciye ulaşmamakta ve pazar payı sahibi olamamaktadır. Örgüt faaliyetinde başarılı oldukları kabul edilen örgüt sayısı oldukça azdır. Konunun kısa vadede somut bir çözüme kavuşturulması oldukça zor gözükmektedir.

g. Sözleşmeli Üretim

Sözleşmeli üretim farklı sektör firmalarınca sıkça kullanılan bir üretim yöntemidir. Güncel bir gelişme olarak, sözleşmeli üretimin Türkiye’de kanun teklifi ile yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Özellikle tahıl ve tarla bitkilerinde faaliyet gösteren özel sektör firmaları gerek doğrudan üreticilerle gerekse üretici örgütleri ile sözleşme yapmaktadır. Her ne kadar zaman zaman hukuki sorunlar yaşansa da sözleşmeli üretim arz ve talep tarafındaki belirsizliklerin ve risklerin azaltılması yönünde olumlu bir gelişmedir.

h. Planlama

Tarım ve Orman Bakanlığı, tarımsal üretimin planlanmasına yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. 14 Eylül 2023 tarihinde Resmi Gazete’de Tarımsal Üretim Planlanması Hakkında Yönetmelik yayınlanmıştır.

Bakanlık yönetmeliğe yönelik şu ifadeleri kullanmaktadır: “Düzenlemeyle ürünlerin arz ve talep miktarı dikkate alınarak tarım havzası veya işletme bazında hangi ürün veya ürün gruplarının üretileceğinin belirlenmesi, stratejik ürünlerde arz güvenliğinin korunması, ülke ihtiyacına göre asgari ve azami üretim miktarlarının tespit edilerek ürün fazlası veya eksikliğinin oluşmasının önüne geçilmesi beklenmektedir. Stratejik ürünlerin, en uygun yerde üretilmesi/yetiştirilmesiyle birlikte, kaynak kullanımında optimizasyon, verimlilik ve tarımsal hasılda artış sağlanması, hasat döneminde üreticilerimizin pazarlama sorunu yaşamalarının önüne geçilmesi, refah düzeylerinin yükselmesine katkı sağlanması ve iklim değişikliği dikkate alınarak doğal kaynaklarımızın sürdürülebilir kullanımı temin edilerek suyu merkeze alan bir üretim planlaması amaçlanmıştır. Böylece üreticimizi koruyup güçlendirirken, tüketicimizin de artan refahtan pay almasını sağlayacağız.”

Üretim Planlaması ile bağlantılı olarak Yeni Destekleme Modeli'ne de geçilecektir. Bu model ile sürdürülebilirlik ön plana alınmakta olup üretim planlaması ve su kısıtını göz önünde bulundurarak üretim yapan çiftçilere %100'e varan mazot ve gübre desteği verileceği taahhüt edilmektedir. Yeni model ile tarımsal krediler üretim planlaması üzerinden kurgulanacak, hibe programları, sözleşmeli üretim, kayıtılık, tarım sayımı, işlenmeyen arazilerin tarımsal üretime kazandırılması gibi konular ön plana alınacaktır.

Konu ile alakalı olarak Bakanlık ile TÜİK arasında bir protokol imzalanmış olup 2025 yılında Genel Tarım Sayımı yapılması planlanmaktadır. Sayım ile arazi, hayvan varlığı, işgücü, sulama ve tarımsal alet ve makine başlıkları ön planda olmak üzere detaylı istatistikler üretilmesi hedeflenmektedir.

i. İklim Değişikliği

İklim Değişikliği ekonomik faaliyetlerin dünya geneline yansımalarıdır. Kesin bir ispat bulunmamakla birlikte, bilim insanları tarafından kabul edilen en yakın açıklama, özellikle son 200 yıl içerisinde gerçekleşen ekonomik faaliyetlerin karbon salımına yol açtığı, bunun sera gazı etkisini tetiklediği ve sonuç olarak da küresel ısınma ile iklim değişikliğinin ortaya çıktığıdır. Bilimsel çalışmalar, artan ısınma ile küresel olarak uyum seçeneklerinin daha kısıtlı ve etkisiz hale geleceğini göstermektedir. İklim değişikliğine uyumda özellikle finansman, bilgi ve uygulama boşlukları gibi sistemik engeller ve veri eksikliği süreci zorlaştırmaktadır.

Yapılan ölçümler, mevcut haliyle karbon salımının ağırlıkla Çin-Hindistan ve ABD ile AB ülkelerinden kaynaklandığını, diğer ülkelerin de buna katkıda bulunduğunu göstermektedir. Çin, ABD, Hindistan, Rusya ve Japonya toplam emisyonun %66'sını oluşturmakta, G20 ülkeleri ise toplam emisyonların %78'ine sebep olmaktadır. ABD ve AB ülkeleri etkinin azaltılmasına (mitigation) yönelik çeşitli uygulamalara geçse ve hedefler koysa da Çin ve Hindistan tarafında da hedefler bulunmakta ama emisyon azaltımı maliyetli olduğu için finansman yetersizliği Çin ve Hindistan'da somut uygulamalara yönelik adım atılmamaktadır.

İklim değişikliğinden olumsuz etkilenecek sektörlerin başında tarım ve gıda gelmektedir. Gerek bitkisel üretim (yem ve gıda) gerek hayvancılık gerekse balıkçılık bu olumsuz etkileri yaşayacaktır. Kuvvetli hava olaylarının frekansı artacak, şiddetleri artacak ve bu da sektör üzerinde olumsuz etki yaratacaktır. Küresel ısınma ile birlikte bitkiler ve hayvanlar strese girecek ve özellikle verimleri düşecektir. Küresel olarak ülkelerin az bir bölümü ısınan hava ile geçmişe göre elverişli koşullara sahip olacak olsa da dünyanın büyük bölümünde etkiler olumsuz şekilde gelişecektir.

Bulduğumuz coğrafya itibarıyla, Türkiye'nin yer aldığı Batı Akdeniz Havzası da olumsuz etkilerin kuvvetli yaşanacağı bölgelerdendir. Türkiye özelinde gerçekleştirilen araştırmalar, buğdayda %8, arpada

%2, mısırdaki %9 ve ayçiçeğinde %13'e, fındıkta %10, kayısıda %40, kuru üzümde %20'ye varan verim kaybı yaşanacağını göstermektedir. Benzer kayıpların hayvancılıkta ve balıkçılıkta da yaşanması söz konusudur. En iyimser senaryolar dahi tarımsal üretimde yaklaşık %10'luk bir ekonomik kayıp olacağını vurgulamaktadır. Bahsi geçen verim kayıpları arz üzerinde olumsuz etkiye sahip olacak, gıda fiyatlarının da artmasına sebep olacaktır. Türkiye'nin bireysel olarak olumsuz etkileri azaltması mümkün değildir. Özellikle kamu tarafında bakanlıklar seviyesinde analizler yapılmakta ve strateji planları geliştirilmektedir. Bu çalışmalar daha çok uyum (adaptation) tarafı ile ilgilidir.

j. AB İlişkileri ve Yeşil Mutabakat

AB, 2050 yılına kadar Avrupa'yı iklim nötr hale getirmeyi hedeflemektedir. Bu hedefi yasal olarak bağlayıcı kılmak için Avrupa Komisyonu, 1990 seviyelerine kıyasla 2030 yılına kadar en az %55'lik net sera gazı emisyonu azaltma hedefi koymaktadır. İlgili olarak, AB'nin 2020 yılında yayınladığı Sürdürülebilirlik Taksonomisi yatırımcılara, şirketlere, ihracatçılara ve proje destekçilerine düşük karbonlu, esnek ve kaynak açısından verimli bir ekonomiye geçişte yardımcı olan bir araç olarak tasarlanmıştır. Taksonominin hedefleri; iklim değişikliği etkilerini azaltma; iklim değişikliğine uyum; su ve deniz kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı ve korunması; dögüsel ekonomiye geçiş; kirliliğin önlenmesi ve kontrol altına alınması ve biyo-çeşitliliğin ve ekosistemlerin korunması ve restorasyonu olarak belirlenmiştir.

AB, Türkiye'nin ticaretteki en önemli partneridir. Türkiye şu an için Yeşil Mutabakat yaptırımlarından doğrudan etkilenmese de Kapsam 1, Kapsam 2 ve Kapsam 3'ten önümüzdeki dönemlerde doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecektir. Yaptırımlardan öncelikli olarak ölçeğe sahip olan firmaların etkilenmesi beklense de ilerleyen dönemlere yönelik tedarik zincirlerinin tümünün kapsama alınması ile birlikte ölçekten bağımsız olarak tüm üretimin belirlenen kriterlere uyması gerekecektir.

Tarladan Sofraya Stratejisi, AB'nin gıda sürdürülebilirliğine nasıl değer verdiğine dair yeni ve kapsamlı bir yaklaşımdır. Stratejinin, bireylerin yaşam tarzlarını, sağlığı ve çevreyi iyileştirmek için bir fırsat olduğunun altı çizilmektedir. Strateji temel kurgusu itibarıyla uygun bir gıda ortamının yaratılmasını, sağlıklı ve sürdürülebilir beslenmeyi seçmeyi kolaylaştıran, tüketicilerin sağlığına ve yaşam kalitesine fayda sağlayacak ve toplum için sağlıkla ilgili maliyetleri azaltmayı hedefleyen bir programdır. Hem Yeşil Mutabakat hem de Tarladan Sofraya Stratejisi, ticari ilişkiler sebebiyle Türkiye'nin de hızlı bir değişim ve uyum stratejisi uygulamasının önemini vurgulamaktadır.

k. AB ile Ticaret

Küresel olarak ülkeler ve ülke grupları özellikle jeopolitik sebeplerle ekonomi ve ticaret alanında kutuplaşmalara gitmektedir. En büyük ticaret ağlarından birine sahip olan AB ülkeleri ekonomi ve ticareti ilgilendiren regülasyonlar anlamında artarda hedefler koymakta ve geçiş süreçlerini tanımlamaktadır. Önümüzdeki dönemlerde özellikle doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve ekonomik faaliyetlerin belirlenen çerçevelerde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla Yeşil Mutabakat ve ilgili olarak Sınırdaki Karbon Düzenlemesi bunun en önemli örneklerinden ikisidir. Karbon nötr olmayı hedefleyen bir AB regülasyonun çerçevesini hem üye ülke sınırları içerisindeki ekonomik faaliyetlerde hem de her türlü hammadde tedarikinde ve ticaretinde geçerli kılmaktadır. Bu ve benzeri regülasyonlara uyum finansal olarak maliyetli olsa da özellikle Türkiye'nin AB ile olan hemen her sektördeki ticareti düşünüldüğünde, Türkiye için uyum kaçınılmaz olacaktır.

Tüm iktisadi faaliyetlerde ve tarım-gıda sektörlerinde uyuma yönelik maliyet tarafı kaynak aktarılması olarak ciddi bütçe yükü oluştursa da özellikle kısıtlı kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve faaliyetlerin karbon salımı yönünde bir dönüşüm süreci geçirmesi açısından Türkiye için bir fırsattır. Bu şekilde hem tarım ürünlerinin üretilme süreci hem işlenme süreci hem de tedarik zinciri boyunca hareketleri çizilen yol haritası içerisinde gerçekleşecektir. Türkiye'nin genç nüfusu ile birlikte dönüşümlerde hızlı hareket edebilmesi ülke için bir avantajdır. Benzer şekilde, AB'nin diğer tedarikçisi olan ülkelerin coğrafi olarak uzakta konumlanması, enerji ve nakliye maliyetleri düşünüldüğünde Türkiye'yi avantajlı konuma getirmektedir. Böylece, AB ile olan coğrafi konumumuz ve uzun yıllara dayanan ticari ilişkilerimizin sağlamlaştırılması ve Türkiye'nin AB'nin temel tarım ve gıda ürünü tedarikçisi olması söz konusu olacaktır. Bahsi geçen dönüşüm AB ikili ilişkileri ile başlayacak ama bu ilişki ile sınırlı kalmayıp ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesinin daha etkin ve verimli hale gelmesi ile ülke içi iyileştirilmeyi doğuracak, bu da küresel olarak rekabette avantaj haline gelecektir.

I. Ortadoğu, Körfez Ülkeleri, Afrika ve Asya ile Ticaret

Son yıllarda yaşanan gelişmeler ile birlikte Türkiye takip ettiği politikalara bağlı olarak yakın coğrafyası ile sağlam ilişkiler kurmuştur. Ortadoğu genelinde üretim yapan ülkelerde yaşanan siyasi belirsizlikler, bu ülke ekonomilerinin Türkiye'ye göre daha düşük ölçekte olması, ekonomik ve fiziksel altyapılarının zayıflığı ve kurumsal yapılarının gelişmemiş olması Türkiye'yi bu alanlarda avantajlı konuma getirmektedir. Benzer bir yapı Afrika ülkeleri için de geçerli olup bu ülkelerin önemli kısmı kendine yeter üretimi gerçekleştirmemektedirler. Körfez ülkeleri değerlendirildiğinde, bu ülkeler özellikle ticaret alanında gelir elde etmekte ama iklim koşulları kaynaklı olarak küresel bir üretici konumuna yükselememektedir. Asya ülkelerinde ise buldukları coğrafyadaki güç odaklarından dolayı önemli politik baskılar söz konusu olup bu ülkeler de Türkiye'nin ekonomik faaliyetlerde sahip olduğu kurumsallaşmayı henüz sağlayamamıştır.

Bahsi geçen ülkelere yönelik yakın gelecekte önemli bir jeopolitik değişim yaşanması beklenmemektedir. Bu durumda, Türkiye'nin bölgenin önemli bir üreticisi ve ticari aktörü kalması söz konusu olacak, yapılacak hamleler ile gücünü artırması da mümkün hale gelecektir.

m.ABD ile olan Ticaret

ABD küresel olarak üretim ölçeği, iklim koşulları, politik bağlantıları, ticari bağlantıları ve yüksek teknoloji kullanması açısından en büyük tarım üreticilerinden biridir. ABD ve Türkiye arasında da çeşitli tarım ürünlerinin karşılıklı ticareti gerçekleşmektedir. Önümüzdeki dönemlerde Türkiye'nin özellikle bitkisel üretimde ürün desenine yönelik vereceği kararlar, teknoloji kullanımı ile maliyetlerin düşürülerek rekabette avantajlı konuma gelmesi ve nakliye maliyetlerinden iyileştirilmeler ile ABD ticaretinde avantajlı hale gelmesi mümkün olabilecektir.

n. Destekler

Tarım sektörüne yönelik uygulanan destekler ve teşvikler teknik detayları olan bir konu olup bu raporun çerçevesinde analiz edilmesi oldukça zordur. Konuya dair kapsamlı olarak hazırlanan ve 2020 yılında yayınlanan TÜSİAD raporu desteklere yönelik şu vurguları yapmaktadır: "Nüfus ve gelir artışı baskısının yanı sıra hem artan hem de değişen gıda talebi yapısı, iklim değişikliği, çevresel duyarlılık ve bilişim sektöründeki hızlı gelişmeler sonucunda tarım sektörünün gıda sistemindeki rolü daha karmaşık bir hale gelmiştir.

Destek mekanizmaları ve düzenlemeler tasarlanırken çok disiplinli inceleme ve çözüm gerekliliği ortaya çıkmıştır. Tarım desteklerinin geleneksel yapıda devam etmesi durumunda bile, verimliliğin artırılması ve gıda sisteminin etkili işlemesi için kamu politikalarına tasarım aşamasından başlayarak titizlikle yaklaşılması, amaç-araç eşleşmesinin doğru yapılması ve kısa-orta dönemde değer zincirinde yer alanlara üretim planlaması yapmaya izin veren istikrarlı bir ortam sağlanması gerekmektedir” (TÜSİAD, 2020).

3. Türkiye İçin Tarım-Gıda Sektörlerinde 2024-2034 Dönemine Yönelik Öngörüler

Yukarıda başlıklar halinde sunulan konulara yönelik olarak küresel seviyede son 10 yılda yaşanan tecrübeleri baz alarak önümüzdeki 10 yıl için aşağıda paylaşılan gelişmeleri ve Türkiye adına fırsatları ve yapılması gereken eylemleri belirlemek söz konusu olabilecektir.

Küresel olarak tarım sektörü son 30 yılda bir yapısal dönüşüm geçirmiş olup özellikle emek tarımdan katma değeri yüksek olan diğer sektörlerle (imalat, sanayi, hizmetler) geçmiştir. Bu dönüşüm gelişmekte olan ve yükselen ülkelerde 2000'lerin başında tamamlanmışken Türkiye'de henüz gerçekleşmektedir. Türkiye özelindeki dönüşüm şu şekli alacaktır: Tarımsal üretimde düşük makine ekipman ve teknoloji kullanan üreticiler yaşlanıp sektörden emekli olacaklardır. Kalan üreticiler ağırlıklı finansal okur-yazarlığı yüksek, teknoloji okur-yazarlığı yüksek, dünyayı takip eden, örgütlenebilen, ölçeği büyütebilen ve katma değerli üretimi seçen aile işletmesine sahip gençlerden oluşacaktır. Bu kesimin yanı sıra konsolide olmuş arazileri işleyen büyük ölçekli kurumsal işletmelerin işlenen arazideki payı artacaktır. Bu ikili yapının Türkiye özelinde küresel rekabette başarılı olması için şu adımlara ihtiyaç duyulmaktadır:

a. Fırsat 1: Üreticinin Donanım Kazanması ile Verim Artışı

Tarım sektöründe değer zincirinin başarısında kilit rol üreticiye aittir. Üreticinin eğitimi ve donanımı farkı yaratacaktır. Burada formal olarak lise-yüksek okul-üniversite eğitimi temel bilgileri sağlarken mesleki eğitim tarafında da ya bireylere yönelik özel sektörün danışmanlığında eğitim imkanları oluşturulmalı ya da üretici örgütleri bu yayım (extension) hizmetini sunmalıdır. Sözleşmeli tarım katma değeri artıracak, üretici ve özel sektör arasında yakın temas ile girdinin sürdürülebilir kullanımını ve verimin artışını sağlayacak bir mekanizma olacaktır. Önümüzdeki yıllarda üreticiler ile yapılacak sözleşmeler doğrudan çıktı alımı yapan özel sektör şirketleri ile olduğu gibi perakendeciler ile de gerçekleşebilecektir.

Çözüm 1: Formal eğitimin, mesleki eğitimin, sözleşmeli tarımın ve benzeri işbirliklerinin geliştirilmesi

b. Fırsat 2: Finansmanda İyileştirmeler

Yukarıda bahsi geçen dönüşümün gerçekleşmesinde ikinci önemli başlık finansmandır. Türkiye'de kayıt dışı üretim ekonomi genelinde yaygınken tarım sektöründe kayıt dışılık diğer sektörlerden daha da yüksektir. Resmi kanallardan krediye ulaşmak özellikle küçük işletmeler için maliyetlidir. Gelecekte üretici örgütleri ve/veya sözleşmeli üretim vasıtasıyla küçük üreticinin kredi imkanlarına sahip olması mümkün olacaktır. Önümüzdeki yıllarda kredilerin tahsisinde yenilikçiliğe ve teknoloji kullanımına, katma değerli üretime, sürdürülebilir kaynak kullanımına, yeşil ekonomiye ve verimli üretime öncelik veren çiftçilerde pozitif ayrımcılık yapılması faydalı olacaktır.

Çözüm 2: Örgütlenerek, sürdürülebilir, yenilikçi ve sözleşmeli üretim ile finansmana erişimin kolaylaştırılması

c. Fırsat 3: Teknoloji Kullanımı:

Etkin üretimin sağlanabilmesi için çiftlik seviyesinde sensörler ve nesnelerin interneti vasıtasıyla, ek olarak uzaktan algılama ile veri toplanmalı, bu veri işlenmeli ve karar destek mekanizmaları ile çiftliğe bildirim olarak geri dönmelidir. Sadece çiftlik seviyesinde değil, tedarik zinciri boyunca gerek kamu gerek özel sektör destekli olarak çok farklı teknoloji uygulamaları söz konusudur. Türkiye’de son yıllarda dijital tarım ekosistemi gelişmekte olup farklı iş modelleri ile sektör paydaşlarına yönelik çözümler sunulmaktadır. Önümüzdeki yıllarda Türkiye’nin genç nüfusunun mevcudiyetinde, teknolojiye yatkınlığı, kamu-akademi-özel sektör işbirlikleri ile talep edilen teknoloji çözümlerinin uygun maliyetlerle sektör paydaşlarının ihtiyaçlarına göre tasarlanması, ölçeklendirilmesi ve iletilmesi mümkün olacaktır.

Çözüm 3: Teknoloji okur-yazarlığının ve kullanımının artırılması ve ekosistem içi işbirliklerinin güçlendirilmesi

d. Fırsat 4: Örgütlenme:

Fırsatları değerlendirmede hemen tüm yatay ve dikey olarak sunulan çözümlerin kesişim noktalarından biri örgütlenmedir. Piyasaların etkin şekilde işleyebilmesi için yukarıda tartışılan ekonomik-finansal-hukuki ve sosyal darboğazların aşılması yönünde atılacak her adım faydalı olacaktır. Önümüzdeki yıllarda örgütlerin güçlenmesi ile değer zincirinde ve pazarda payları artacak, bu sayede üretici de kazanacak ve üretici ile tüketici arasındaki mesafe kısalacaktır. Bu sayede üreticinin donanımı ve geliri artacak, gıda fiyat artışı duracak ve tüketicinin de kazanması mümkün olacaktır.

Çözüm 4: Üretici örgütlerinin kurumsal yapıya oturtulması

e. Fırsat 5: Sosyal Sermayenin Güçlendirilmesi ve İşbirlikleri

Bu raporda hemen her başlıkta tartışıldığı gibi tarım ve gıdada sektör içi paydaşların iş birliği çok kritiktir. Bu işbirlikleri farklı seviyelerde gerçekleşebilecektir:

- Akademi-özel sektör-kamu arasında ikili ya da üçlü işbirlikleri
- Yerel yönetimler-akademi-özel sektör arasında ikili ya da üçlü işbirlikleri
- Ulusal/uluslararası STK ve akademi-özel sektör-kamu arasında işbirlikleri
- Özel sektör ve üretici örgütü ya da özel sektör ve üretici işbirliği
- Özel sektör içi tedarik zincirindeki paydaşların işbirliği şeklinde gerçekleşebilecektir.

Altı çizilmesi gereken nokta, kamunun kısıtlı kaynakları ve farklı öncelikleri sebebiyle sektörün sırtını kamuya yaslamasından ziyade, kendi imkanlarını değerlendirerek çözümler üretmesinin gereğidir. Coğrafyaya, ürüne, pazara ve nihayetinde talebe bağlı olarak her paydaşın birikimini ortaya koyduğu, katma değerini oluşturulduğu, ekonomik-çevresel ya da sosyal çıktının sürdürülebilir şekilde üretildiği işbirlikleri gelecek dünyasında Türkiye için küresel rekabette pazar payını koruyup daha da artırmasına fayda sağlayacaktır.

Çözüm 5: Yatay ya da dikey işbirliğine yönelik sosyal sermayeyi iyileştirecek projelerin üretilmesi

f. Fırsat 6: Ölçek Sağlanması için Başarı Örnekleri ve Modelleme

Sektörde yaşanan mevcut sorunlara ve gelecekte ortaya çıkabilecek tehditlere yönelik olarak yol haritalarının net tanımlandığı, sektör paydaşlarının ekonomik beklentilerinin karşılandığı tekrarlanabilir ve ölçeklendirilebilir modellere ihtiyaç vardır. Bunlar farklı ölçeğe bağlı olarak örneğin Türkiye’de de Önder Çiftçi projelerindeki gibi yayım ve danışmanlık hizmetleri vasıtasıyla verim artışı hedefleyebilir. Benzer şekilde Çin’in takip ettiği akademi-üretici özelinde tasarlanan teknoloji çiftlikleri ile demo alanlarında ve seçilen çiftçilerin arazilerinde teknoloji uygulamalarının saha örneklerini canlı olarak takip edebilirler. Yine ölçekten faydalanmak üzere, İspanya’nın Almeira bölgesinde 40,000 hektara yayılana organize sera alanları tasarlanabilir. Ölçeği çok büyüttüğünüzde ise Kanada’nın Ontario bölgesinde yer alan Food Cluster örneğinde olduğu gibi 3,000 firmanın bir araya geldiği bir organize tarım-gıda ticaret bölgesi ile Kuzey Amerika pazarının hepsine hitap eden bir seviyeye de yükselebilir. Her bir model farklı ölçeğe ve amaca hitap etse küresel rekabet içerisinde Türkiye’nin gelecekteki konumunu iyileştirecektir. Türkiye coğrafi konumu itibarıyla üretimde olduğu gibi bölge ticaretinde de Londra’nın finans merkezi, Dubai’nin ticaret merkezi olması gibi tüm altyapı imkanlarından faydalanabilir. Yukarıda paylaşılan Ontario Food Cluster bunun bir örneğidir.

Çözüm 6: Ürüne ve ölçeğe göre tarım-gıda üretim-işleme-ticaret modellerinin tasarlanması ve hayata geçirilmesi.

4. SONUÇ

Son yıllarda yaşanan küresel ekonomik ve politik gelişmeler tedarik zincirlerinin çalışmasını etkilemekte, gıda güvenliğini ve gıda güvencesini şoklara karşı kırılgan hale getirmekte, ortaya çıkan belirsizlikler tüm canlıların yaşayışı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Ekonomik sorunlar olarak enflasyonun ve merkez bankaların takip ettiği politikaların sonucu olarak büyüme yavaşlamakta ve temel girdi maliyetleri artmakta, bunlara ek olarak çevresel sorunların başında gelen küresel ısınma ve iklim değişikliği en büyük tehditler arasında yer almaktadır. Bahsi geçen sorunlar tüm sektörleri etkilemekte, hem gelişmekte hem de gelişmiş olan ülkelerde tarım sektörleri de benzer ekonomik ve çevresel sorunlara maruz kalmaktadır.

Türkiye jeopolitik konumu, sahip olduğu iklim özellikleri, tarım, gıda ve turizm sektörlerinin sahip olduğu avantajlar ve kurmuş olduğu ticaret bağları vasıtasıyla geniş bir coğrafyaya ürün arz edebilme kapasitesine sahiptir. Kara, deniz ve hava taşımacılığı vasıtasıyla kısa sürede bir milyara yakın tüketiciye ulaşması mümkündür. Kadim bilgi ve modern teknolojilerin birleşimi ile üretilen iki yüzden fazla tarım ürünü yelpazesi ile hem kendisinin hem de ulaşabildiği ülkelerdeki insanların gıda güvenliğine ve gıda güvencesine yönelik katkı yapması söz konusudur. Tarım ve gıda gerek ülke içinde sağlamış olduğu ekonomik değer ve istihdam gerekse net ihracat özelliği ile ülkeye değer yaratan sektörlerin başında gelmektedir.

Yukarıda detayları tartışılan baskılar altında Türkiye için tasarlanan tarım politikaları öncelikle bütüncül olarak ekonomik, politik, çevresel ve sosyal faktörleri bir arada değerlendirmeyi, sonrasında ise tarımsal verimlilikte ve katma değerde artış sağlamayı, teknolojik gelişmelerden mümkün olduğunca faydalanmayı, üreticilerin ekonomik getirilerini artırmayı hedeflemelidir.

Türkiye'nin tarımdaki yüksek potansiyelinden tam anlamıyla faydalanabilmesi için politika yapıcılar çeşitli çözümler üretmektedir. Ülkede uzun süredir yaşanan sorunlar ve tehditlere yönelik somut adımlar atmak üzere detaylı veri toplama yönünde bir tarım sayımının yapılması hedeflenmekte, üretim planlaması ve destekler alanında da adımlar atılmaktadır. Bu gelişmeler, tarım ve gıdayı bir sistem olarak düşünmenin ve planlamayı bu çerçevede yapmanın önemini altını çizmektedir. Ekonomik, politik, sosyal ve ekolojik olarak değişmekte olan bir dünyada bu sistemin etkin olarak çalışabilmesi için tüm paydaşların sürece katkıda bulunması gerekmektedir.

HUBUDER

Hububat Tedarikçileri Derneđi

Stratejik Tarım Ürünleri
Yem Hammaddeleri
Sert Kabuklular
Yan ürünler ve Katkılar

STRATEJİK ÜRÜNLER/YEM HAMMADDELERİ/YAN ÜRÜNLER VE KATKILAR

Türkiye için tarım ve gıda alanındaki pazar değerlendirmelerini yalnızca iç tüketim boyutuyla ele almak yetersiz kalacaktır. Zira Türkiye;

- Ürettiği tarım ve gıda ürünleriyle kendi nüfusunu beslerken aynı zamanda yüzlerce ülkeye onlarca farklı üründe ihracat yapabilen bir ülkedir,
- Üretmediği hammaddeyi ithal edip işleyerek katma değerli ürün olarak ihraç edebilen bir ülkedir,
- Bulunduğu coğrafi konum itibarıyla bölgesel tarım-gıda üssü olarak transit ticaretten önemli pay alabilen bir ülkedir.

Türkiye, 2025 yılı itibarıyla yaklaşık 1,57 trilyon dolarlık nominal GSYH ile dünyanın 16. büyük ekonomisine sahiptir. Son 20 yılda ihracat hacmi 36 milyar dolar düzeyinden 2025 yılında Cumhuriyet tarihinin rekoru olan 273,4 milyar dolara ulaşmış; ihracat değeri 1 milyar doların üzerinde olan ürün sayısı 60 civarında seyretmektedir.

Tarım ve gıda dış ticaretinde net ihracatçı konumumuz sürmektedir. Tarımsal hasıla bakımından Avrupa'da birinci, dünyada 9. sıradayız. 2025 yılı dar tanımlı tarım-gıda ihracatı 27,79 milyar dolar, ithalat ise 22,88 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin geniş kapsamlı sektör tanımına göre ise tarım ve gıda ihracatı 36,4 milyar dolarla tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

Avrupa'nın toplam bitki türü sayısı 11.500 iken, sadece Türkiye'de 11.000 adeti aşan bitki türü mevcuttur; bu rakam ülkenin tarımsal biyoçeşitlilik açısından ne denli istisnai bir konumda olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin tarımsal arazi varlığı ve bazı tarım ürünleri açısından dünya sıralamasındaki yerine baktığımızda (FAO kaynakları);

- Tarıma uygun arazi varlığı ile 34'üncü,
- Çayır ve mera varlığı ile 43'üncü sırada iken;
- 19 tarım ürününün üretiminde ilk 4'te,
- Fındık, kiraz, incir, kayısı ve ayva üretiminde dünyada 1'inci,
- Elma, karpuz, kavun, salatalık, keçiyoynuzu üretiminde dünyada 2'inci,
- Mandalina, çilek, armut, vişne, antep fıstığı, nohut üretiminde dünyada 3'üncü,
- K. mercimek, badem, ceviz üretiminde 4'üncü,
- Ayçiçek tohumu üretiminde 5'inci,
- Arpa ve soğan üretiminde 6'ncı,
- Buğday üretiminde 12'nci,
- Patates üretiminde 15'inci sıradadır.

Tarım-orman ve balıkçılık değeri 2010 yılında 104,7 milyar TL iken 2023 yılı sonu itibarı ile 1,6 trilyon TL seviyesine ulaşmıştır. 2024 yılında 2,4 trilyon TL ve 2025 yılında 3-3,2 trilyon TL seviyesine yükseldiği tahmin edilmektedir.

Bitkisel üretimde dünyada 12'nci, sebze üretiminde 4'üncü, meyve üretiminde ise 6'ncı sırada bir ülkeyiz. 2025 yılında Türkiye'yi ziyaret eden yabancı ziyaretçi sayısı 63 milyon 917 bine ulaşırken turizm geliri 65,2 milyar dolarla tarihi rekor kırmıştır.

Ortalama yaşam süresi 76 yaşına yükselirken halen genç, dinamik bir nüfus yapısını korumakta; yüksek harcama eğilimi iç gıda talebini de güçlü tutmaktadır.

3,5 milyonun üzerinde göçmen sayısı ile aynı zamanda işgücü transferi merkezi işlevi görmekte; bu durum tarım ve gıda sektörlerinde istihdam sürekliliğini desteklemektedir.

Bölgesel bir tarım-gıda üssü, geçiş noktası ve lojistik kavşak konumuyla Türkiye'nin dünya ticaretinden aldığı pay artmaktadır. Dünya tarım ürünlerinde ana üretici ve ihracatçı ülkeler ile ana ithalatçı ülkeler arasında kritik bir köprü işlevi görmektedir.

Karadeniz hattında dünya tahıl ticaretinin en büyük ihracatçıları mevcuttur. Rusya ve Ukrayna dahil iki ülke; dünya mısırihracatının %15'ini, arpa ihracatının %29'unu, buğday ihracatının ise %33'ünü gerçekleştirmektedir. İki ülkenin toplam hububat ihracatındaki payı %24 civarında olup, Moldova, Kazakistan, Romanya ülkeleri dahil edildiğinde Karadeniz hattının tahıl ihracatındaki payı %43'leri aşmaktadır. Bu da toplam 500 milyon tona ulaşan dünya tahıl ticaretinin yaklaşık 215 milyon tonunun bölgemizden geçtiği anlamına gelmektedir.

Türkiye için bulunduğu konum itibarı ile bu üstünlük çok kıymetlidir. Özel sektörümüz için çok büyük fırsatlar barındırmaktadır. Bulduğumuz bölgenin 215 milyon tonluk sadece tahıl ticaretinin bugünkü ihracat değerleri ile ortalama olarak 43 milyar dolarlık ticaret hacmini ifade ettiğini belirtelim. Yağlı tohumlar, bakliyat ve diğer yem hammaddeleri ile bu ticaret hacmi çok daha büyük rakamlara ulaşmaktadır.

Ticaretin bölgeselleştiği, lojistiğin ve gıda tedarik zincirindeki sürdürülebilirliğin ülkeler için hayati öneme sahip olduğu, gıda güvenliği meselesinin artık ülkelerin güvenlik meselesi görüldüğü, iklim risklerinin arttığı bir süreçte bölgesel üretim ve ticaret potansiyelini en iyi şekilde kullanmalıyız.

Dolayısı ile Türkiye için tarım-gıda sektörünün analizi, sadece 86 milyon nüfusu besleme değeri ile ölçülemez. Bunun çok daha ötesinde, başta bulunduğu coğrafya olmak üzere dünya nüfusuna yarattığı etkilerin analizleri ile değerlendirme yapmalıyız.

Dinamik sektörü, modern gıda tesisleri, lojistik avantajları ile ülkemiz gelecek yıllarda bu potansiyelini çok daha iyi kullanacaktır.

Öte yandan 1,6 trilyon TL üzerinde üretim değeri olan tarım-gıda ve balıkçılık sektörünün yarattığı katma değer ile her bir ürün grubundaki ticari hacmi çok daha büyük rakamları ifade etmektedir.

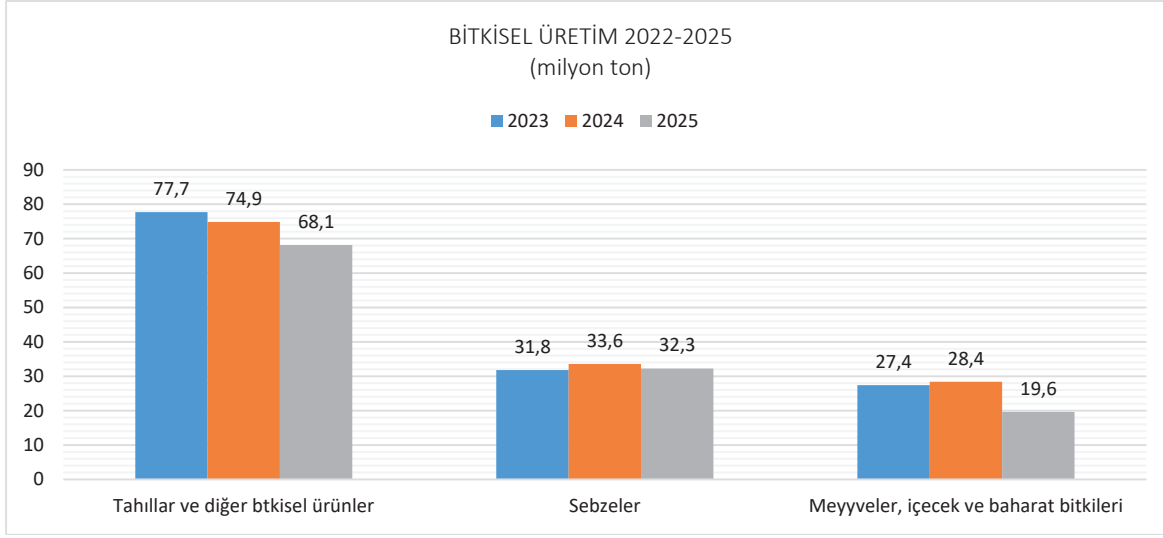
Sektörler ve ürünler bazında detaylı olarak üretim, tüketim, ithalat ve ihracat dahil arz ve talep dengesini analiz edersek tarım piyasasının ana ürünlerindeki hacmi daha iyi anlamış oluruz.

Türkiye için özellikle tahıl, bakliyat, yağlı tohumlar en önemli tarımsal ürün gruplarıdır. Çünkü;

- Stratejik tarım ürünleri özellikleri ile arz güvenliği açısından son derece kritiktir.
- İnsan ve hayvan beslenmesinde en önemli ürünlerdir.
- En çok ekimi yapılan ve çiftçi sayısı ile en öncelikli ürünlerdir.
- En çok ticarete konu olan ürünlerdir.

23 milyon 942 bin hektarlık tarım arazimizin 16 milyon 711 bin hektarı ekilen alan iken, ekilen alanların yaklaşık %70'lik kısmını sadece tahıl ürünleri oluşturmaktadır.

Grafik 1 Bitkisel Üretim

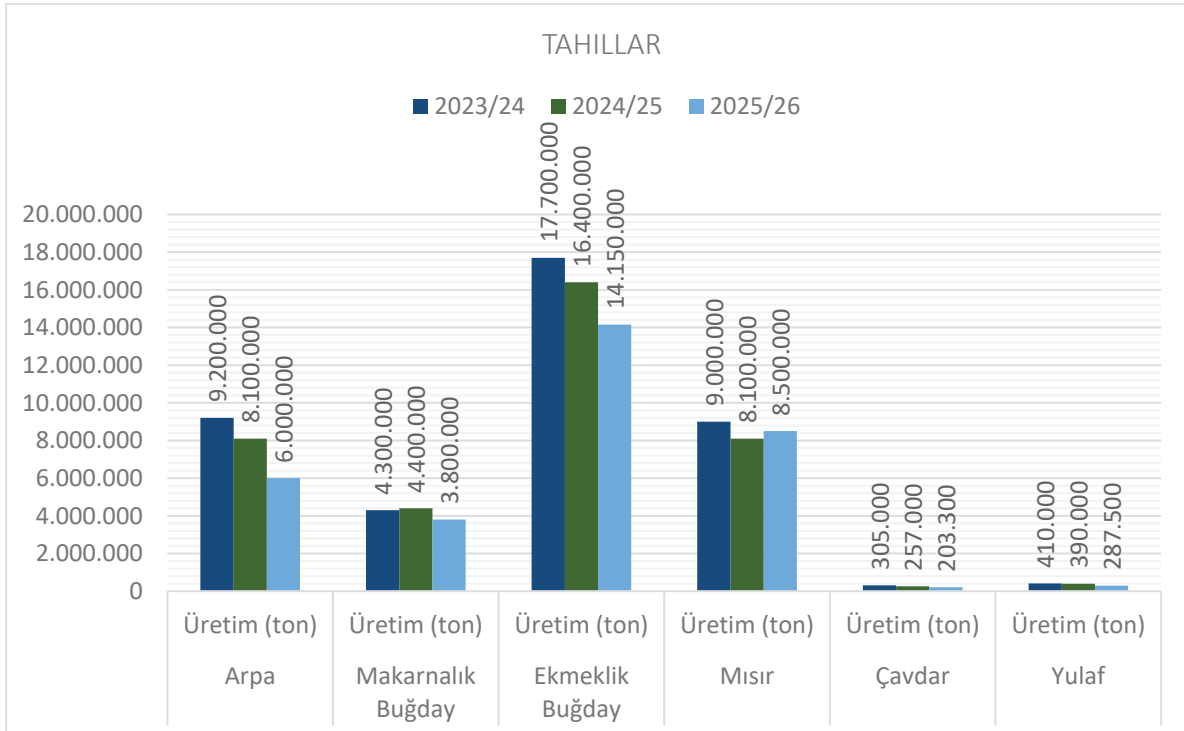

Son yıllardaki üretimlere baktığımızda; 2022 yılında 38,7 milyon tonluk tahıl üretimi, 2023 yılında 39,5 milyon tona ve 2024 yılında 39 milyon ton civarına ulaşmıştır. 2025 yılında ise %12,3 azalışla 34,2 milyon ton seviyesine gerilemiştir.

TÜİK tarafından açıklanan 2025 yılı tahminlere göre; tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin (yem bitkileri hariç) bir önceki yıla göre %9, sebzelerde %3,9, meyveler, içecek ve baharat bitkilerinde %30,9 oranında azaldığı tahmin edilmektedir.

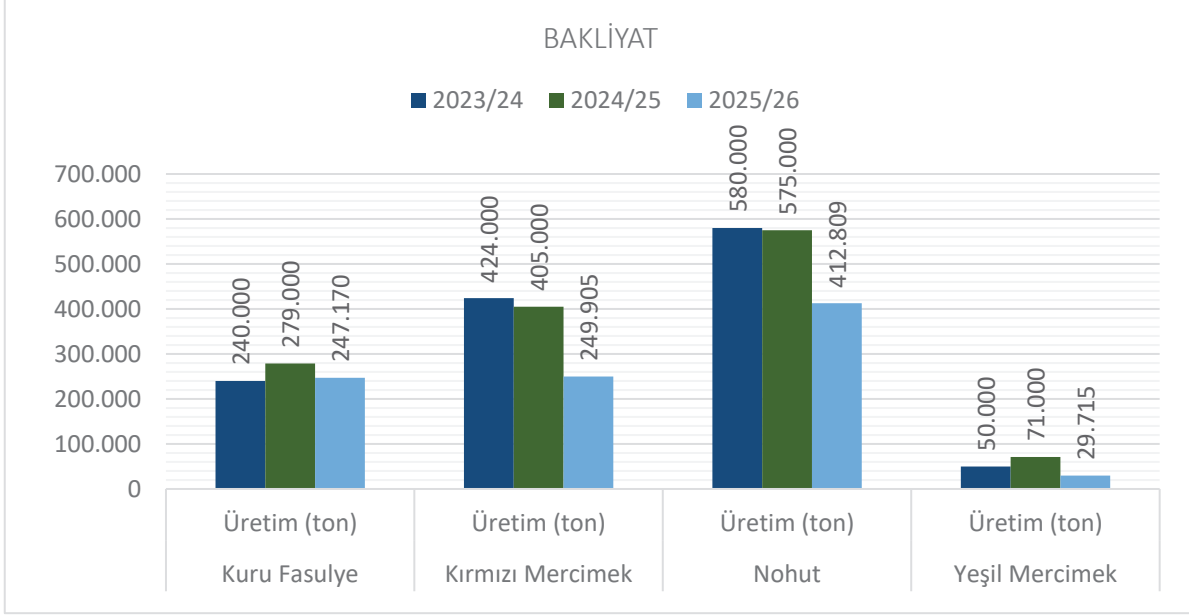
Buna göre, yaklaşık üretim miktarlarının tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerde 68,1 milyon ton, sebzelerde 32,3milyon ton, meyveler, içecek ve baharat bitkilerinde ise 19,6 milyon ton seviyesinde olduğu belirtilmektedir.

Grafik 2 Tahıl Üretimi

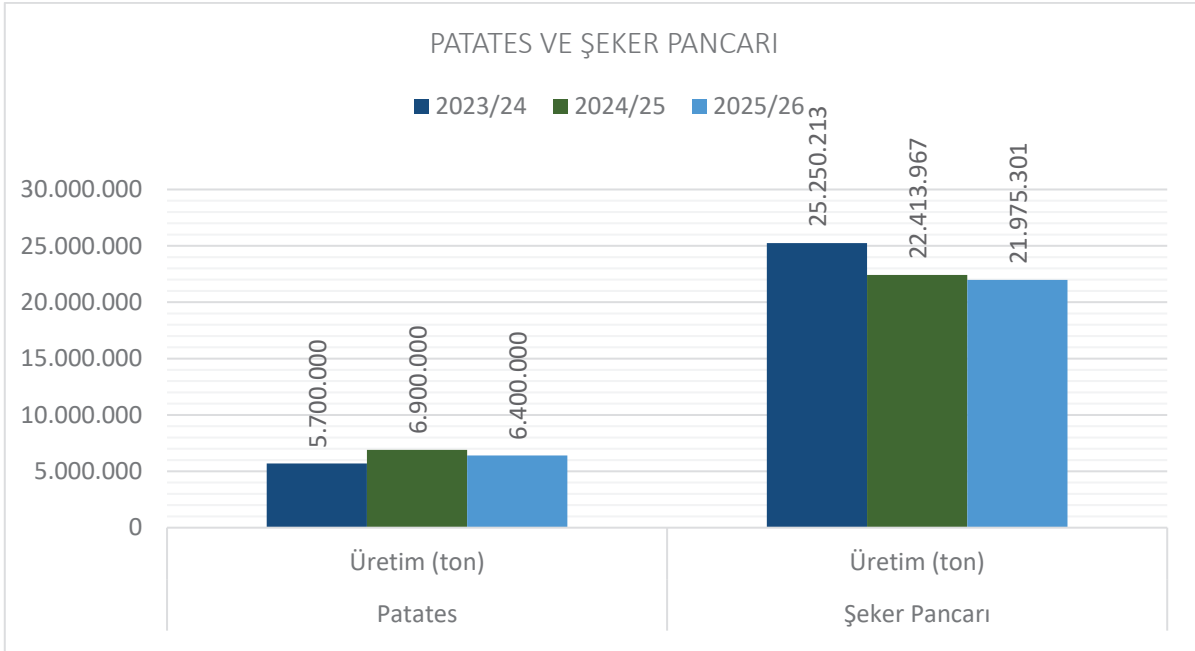
2025 yılında, bir önceki yıla göre, ekmeklik buğday üretiminin %13,7 oranında azalarak 17,95 milyon ton, makarnalık buğday üretiminin %13,6 azalarak 3,8 milyon ton, arpa üretiminin %25,9 oranında azalarak 6,0 milyon ton, çavdar üretiminin %20,9 oranında azalarak 203,3 bin ton, yulaf üretiminin %26,3 oranında azalarak 287,5 bin ton, mısır üretiminin ise %4,9 artarak yaklaşık 8,5 milyon ton olduğu tahmin edilmektedir.

Grafik 3 Bakliyat Üretimi

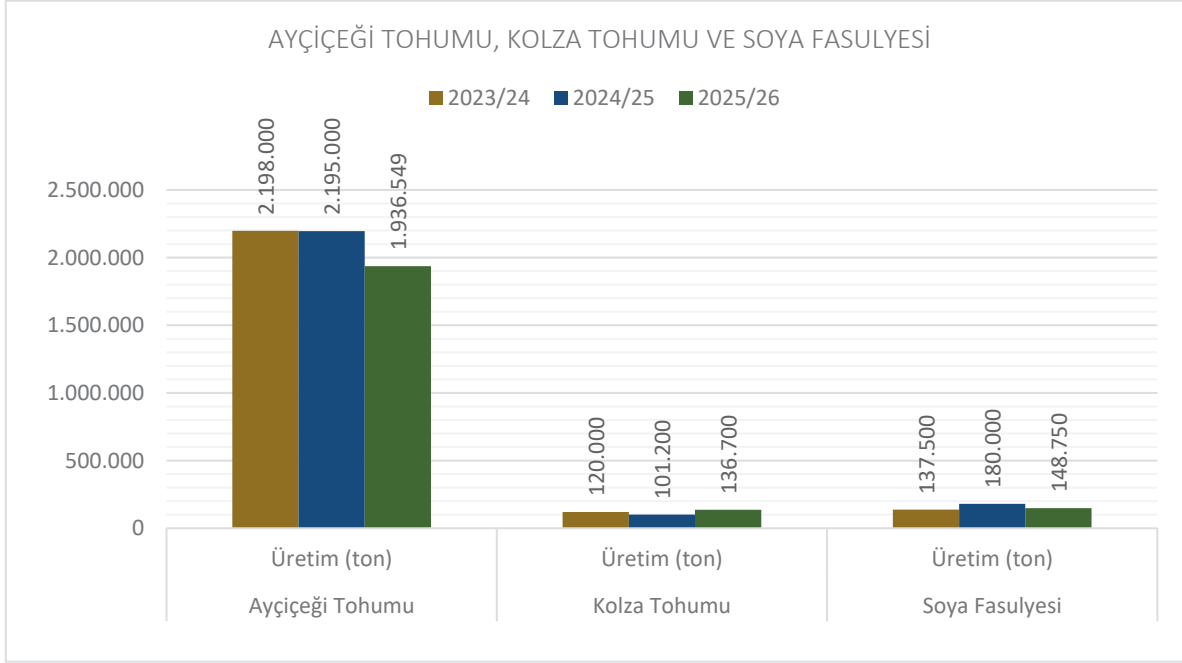
Kuru baklagiller grubunda kuru fasulye üretiminin %11,4 azalışla 247,2 bin ton, kırmızı mercimek üretiminin %38,3 azalışla 249,9 bin ton, nohut üretiminin %28,2 azalışla 412,8 bin ton ve yeşil mercimek üretiminin %58,1 azalışla 29,7 bin ton olduğu tahmin edilmektedir.

Grafik 4 Patates ve Şeker Pancarı Üretimi

Yumru bitkilerden patatesin ise bir önceki yıla göre %7,2 azalarak 6,4 milyon ton, şeker pancarı üretiminin %2 oranında azalarak 21,98 milyon ton olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Grafik 5 Ayçiçeği Tohumu, Kolza Tohumu ve Soya Fasulyesi Üretimi

Yağlı tohumlardan ayçiçeği tohumu üretiminin %11,8 azalarak 1,94 milyon ton, kolza tohumu üretiminin %35,1 artarak 136,7 bin ton, soya fasulyesi üretiminin %17,4 azalarak 148,8 bin ton olduğu tahmin edilmektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından açıklanan hayvancılık ve bitkisel üretim planlaması eylem planlarında stratejik ürünler olarak tahıllar, yağlı tohumlar ve bakliyat belirlenmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından uygulamaya alınan üretim planlaması kapsamında, bitkisel üretimde 13 stratejik ürün ve 1 ürün grubu öne çıkarılmaktadır.

Planlama kapsamındaki ürünler arpa, aspir, ayçiçeği, buğday, dane mısır, kanola, kuru fasulye, kuru soğan, mercimek, nohut, pamuk, patates ve soya olup; ayrıca yem bitkileri de ürün grubu olarak destekleme sistemine dahil edilmektedir.

1 Eylül 2024 itibarıyla devreye alınan bu modelde, temel desteklerin yanında planlı üretim desteğiyle özellikle stratejik ürünlerde ekimin yönlendirilmesi ve üretim deseninin havza bazlı rasyonelleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bununla birlikte, mevcut veriler tahıl ve yağlı tohumlarda tam yeterlilik hedefine henüz mesafe bulunduğunu göstermektedir. Tahıllar ve yağlı tohumlarda önümüzdeki 3-5 yıllık dönemde politika setinin ana hedefi, yalnızca üretim artışı değil; özellikle yemlik tahıllar ile yağlı tohumlarda dışa bağımlılığı azaltacak verimlilik artışı, ekim alanı istikrarı ve planlı destekleme yoluyla arz açığının daraltılması olmalıdır. Mevcut resmi veriler, bu ürün gruplarında kısa vadede “tam yeterlilikten” çok, “arz açığını kademeli azaltma” hedefinin daha gerçekçi olduğunu göstermektedir.

Bakliyat tarafında ise görünüm görece daha olumludur. Bakanlık planlamasında nohut, mercimek ve kuru fasulye doğrudan stratejik ürünler arasında yer almakta; bu ürünler çok sayıda havzada planlı üretim desteği kapsamına alınmaktadır.

Bakliyatta destekleme politikasının yalnızca arz güvenliği için değil, münavebe, toprak verimliliği ve kurak koşullara uyum açısından da stratejik işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Pazar Değerlendirmeleri

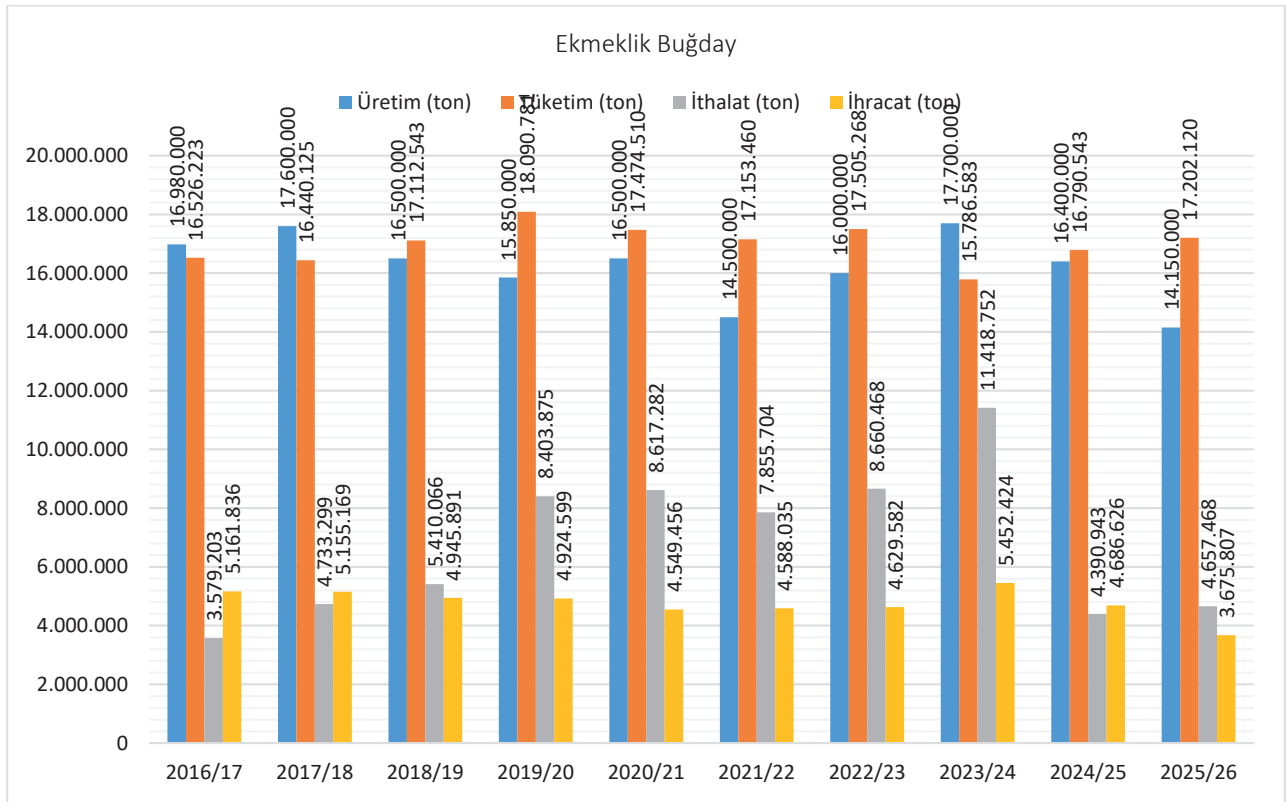
1. Tahıl Grubu Ürünler¹

a. Buğday

Tahıllar grubu içinde en kritik ürün buğdaydır. Türkiye’de buğday, ekili alan ve ekonomik ağırlık bakımından bitkisel üretimin ana omurgasını oluşturmaktadır. Yaklaşık 7 milyon hektar alanda yıllık ortalama 20 milyon ton buğday üretimi yapılmaktadır. Üretilen buğdayın bugünkü piyasa fiyatlarında yaklaşık olarak 295 milyar liralık değeri mevcuttur. Toplam buğday kullanımımız ise ortalama 26-27 milyon tondur.

Bununla birlikte buğdayın ekonomik etkisi yalnızca ham ürün değeriyle sınırlı değildir. Un, makarna, bulgur, bisküvi, irmik ve yem sanayii gibi işlenmiş zincirler dikkate alındığında, buğdayın oluşturduğu toplam ekonomik hacim çok daha yüksek bir çarpan etkisi üretmektedir. Bu nedenle buğday, sadece tarımsal üretim değeriyle değil, gıda sanayii, dış ticaret ve iç piyasa fiyat istikrarı bakımından da stratejik bir ürün niteliği taşımaktadır.

Grafik 6 Ekmeklik Buğday Dengesi

¹ Üretim, tüketim ve dış ticaret grafiklerinde kaynak olarak TÜİK verileri temel alınmıştır. TÜİK tarafından yayınlanmayan 2025 yılı tüketim gibi bazı verilerin tahmininde FAO, USDA ve IGC kaynaklarından faydalanılmıştır. Dış ticaret verileri yıllıktr. Dış ticaret verilerinin kıyaslanmasında 2016-2025 yılları baz alınmıştır.

Son 10 yılda ekmeklik buğdayda:

- Üretim %17 azalmış,
- Tüketim %4 artmış,
- İthalat %30 artmış,
- İhracat %29 azalmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2024/25 sezonu kıyaslandığında üretim %13 daha düşüktür.

Grafik 7 Makarnalık Buğday Dengesi

Son 10 yılda makarnalık buğdayda:

- Üretim %5 artmış,
- Tüketim %6 azalmış,
- İthalat %73 azalmış,
- İhracat %70 artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2024/25 sezonu kıyaslandığında üretim %3 daha düşüktür.

Buğdayı ekmeklik ve makarnalık olarak ayrı değerlendirdiğimizde, makarnalık buğdayın Türkiye buğday dengesi içindeki ağırlığı sınırlı fakat stratejik düzeydedir. Ülkemizde buğday ekili alanların yaklaşık olarak %20 'sine tekabül eden 1,3 milyon hektarı makarnalık buğday ekim alanlarından oluşmaktadır. Yıllık ortalama 20 milyon ton civarındaki buğday üretiminin 4 milyon tona yakını makarnalık buğdaydır. 2023 yılı üretimi 4,3 milyon ton, 2024 yılı üretimi 4,4 milyon ton olarak gerçekleşirken 2025 yılında makarnalık buğday üretiminin 3,6-3,8 milyon ton olduğu tahmin edilmektedir. (TÜİK)

Bu çerçevede makarnalık buğday, alan payı bakımından toplam buğdayın daha küçük bir bölümünü temsil etse de ihracat ayağı güçlü olan makarna ve irmik sanayii nedeniyle stratejik etkisi alan payından daha büyüktür. Nitekim 2025 yılı fiyatlarına göre hesaplandığında kabaca makarnalık buğday üretim değeri 55 milyar TL'ye karşılık gelmektedir.

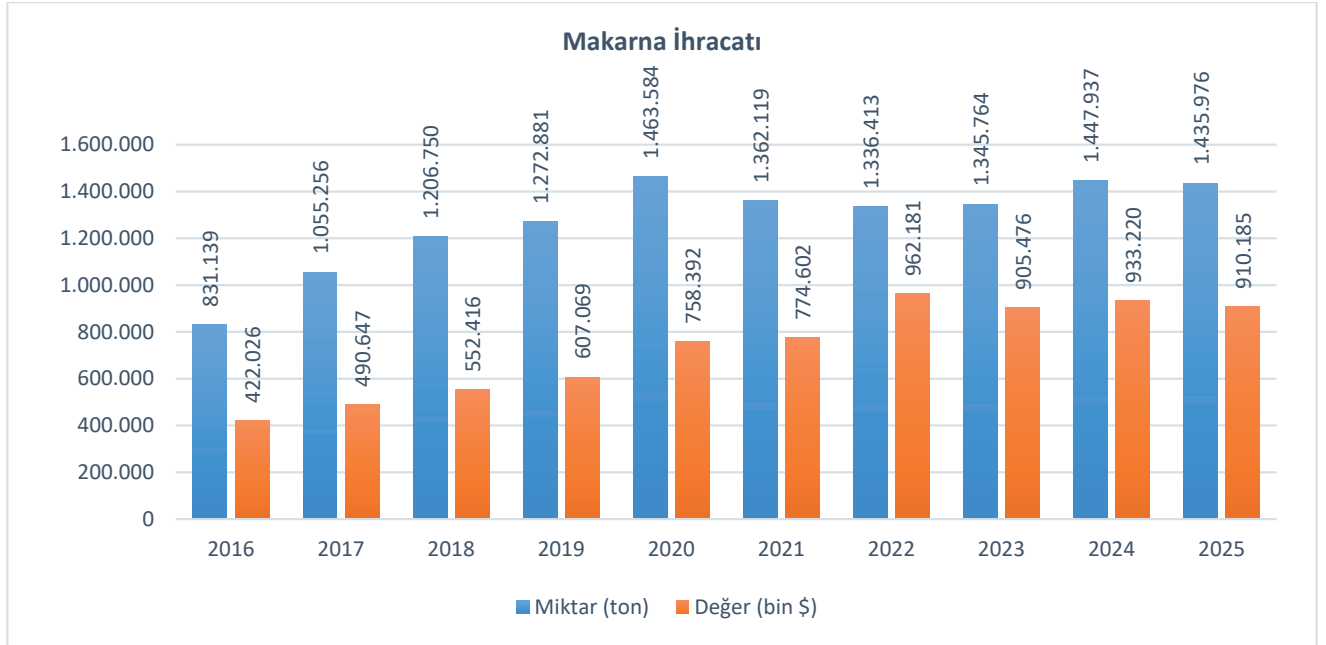
Toplam buğday ithalatımız ise yıllara göre değişmekle birlikte 2023 yılında yapılan 11,7 milyon ton ithalata 3,6 milyar dolar, 2024 yılında yapılan 4,4 milyon tonluk ithalata ise 1,2 milyar dolar, 2025 yılında ise 4,86 milyon tonluk ithalata 1,37 milyar dolar döviz ödenmiştir. 2023'te zirve yapan ithalatın, 2024 ve özellikle 2025'te belirgin biçimde geri çekildiği anlaşılmaktadır.

Buğday ithalatını tek başına değerlendirmek eksik kalmaktadır; çünkü Türkiye buğdayı önemli ölçüde işleyerek mamul madde şeklinde ihraç eden bir ülkedir. Zira ülkemiz dünya un ihracatında birinci, makarna ihracatında ikinci sırada olup bulgur, irmik, bisküvi gibi buğdaya dayalı mamullerde ilk sıralarda ihracatçıdır.

2024 yılında buğdaya dayalı mamul ihracatı karşılığında elde edilen döviz 3 milyar 864 bin dolar olup TL karşılığı 135 milyar lira seviyesinde gerçekleşmiştir.

2025 yılında buğdaya dayalı mamul ihracatı olarak; 2,34 milyon ton un karşılığı 871 milyon dolar, 1,46 milyon ton makarna karşılığında 910 milyon dolar, 239 bin ton bulgur ihracatından 130 milyon dolar, 92 bin ton irmik ihracatından 47,8 milyon dolar ve 516 bin ton bisküvi ihracatından 1,69 milyar dolar olmak üzere toplamda hububata dayalı mamul ihracatları karşılığı 3 milyar 652 milyon dolarlık döviz geliri elde edilmiştir. Bunun TL olarak karşılığı bugünkü kurlar ile 163 milyar liralara bulmaktadır.

Grafik 8 Makarna Dış Ticareti

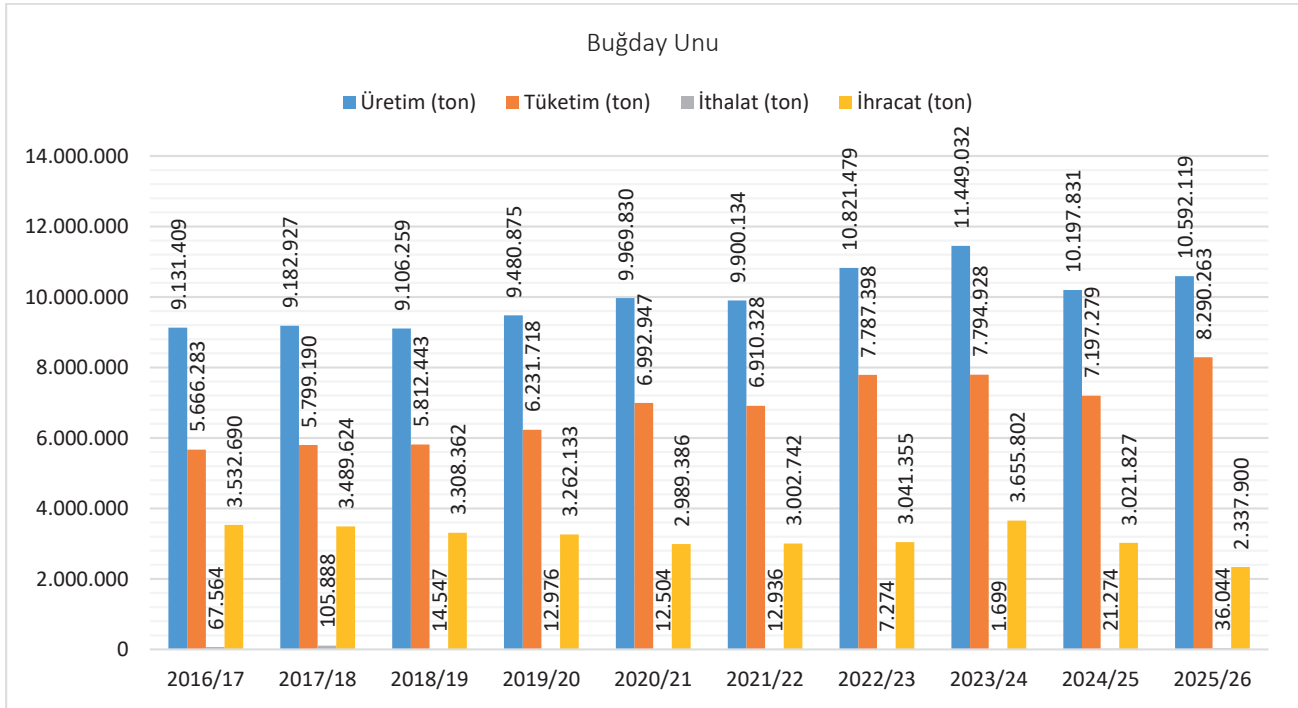
Türkiye makarna sanayii, buğdaya dayalı mamul ihracatının en güçlü halkalarından birini oluşturmaktadır. Yılda 2-2,2 milyon ton makarna üretiminin 650 bin tonu yurtiçinde tüketilirken, yaklaşık 1,5 milyon tonu ihracata gitmektedir. Kişi başı makarna tüketimimiz 7-7,5 kg/kişi civarındadır.

Yıllar itibarı ile makarna tüketimi ve ihracatı artmaktadır. Son 10 yılda makarna ihracatındaki artış %73 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında 831 bin ton olan makarna ihracatı 2025 yılı sonu itibarı ile 1 milyon

436 bin tonlara ulaşmıştır. Değer olarak artış ise %116 civarındadır. Makarna ihraç değeri 910 milyon dolar olmuştur. Bunun TL olarak karşılığı bugünkü kurlar ile 40,5 milyar liralara bulmaktadır.

Türkiye makarna sanayii, buğdaya dayalı mamul ihracatının en güçlü halkalarından birini oluşturmaktadır. Türkiye makarna sektörü, iç tüketimden ziyade ihracatla ölçek kazanan bir sanayi yapısına sahiptir. Yurt içi tüketimde artış sınırlı seyretse de üretim kapasitesinin etkin kullanımı ve sektörün ekonomik büyüklüğü büyük ölçüde dış pazar performansına dayanmaktadır. Bu yönüyle makarna sanayii, Türkiye’de yalnızca gıda arzının bir parçası değil, aynı zamanda buğdayın katma değerli mamule dönüştürülerek döviz gelirine çevrildiği stratejik bir ihracat alanı niteliği taşımaktadır.

Grafik 9 Buğday Unu Dengesi

Son 10 yılda buğday ununda:

- Üretim %16 artmış,
- Tüketim %46 artmış,
- İthalat %47 azalmış,
- İhracat %34 azalmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2024/25 sezonu kıyaslandığında üretim %1 artmıştır.

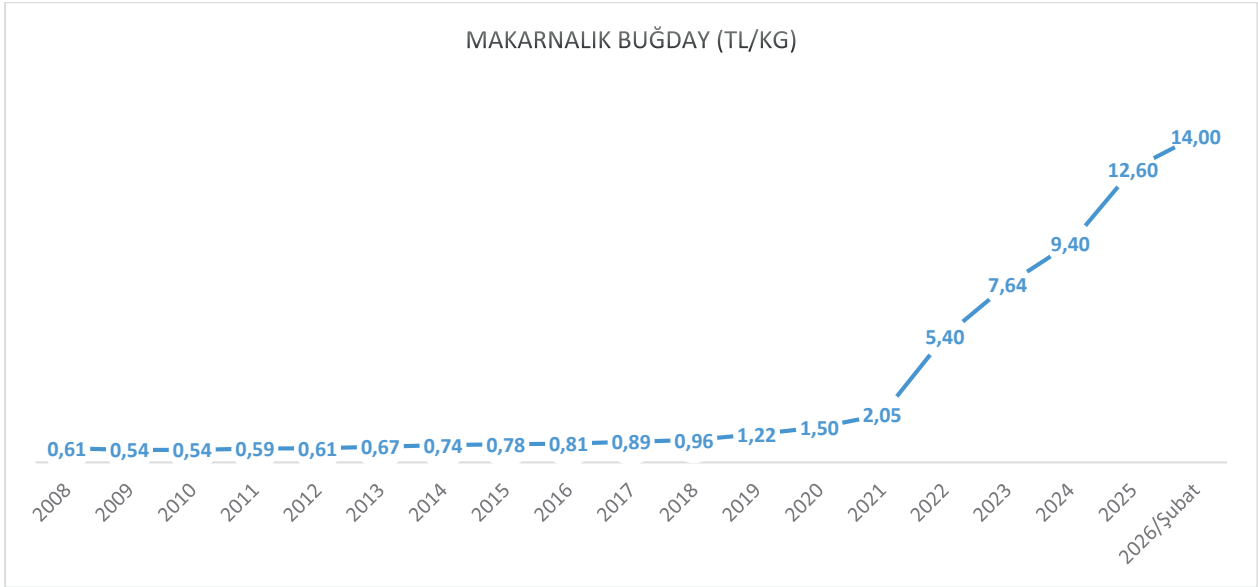
Buğday unu sanayii, Türkiye’nin buğdayı katma değerli mamule dönüştüren en stratejik alanlarından birini oluşturmaktadır. Grafik verileri, un üretiminin son yıllarda yüksek hacmini koruduğunu ve son beş yıllık ortalamaya yakın seyrettiğini göstermektedir.

Un ihracatında ise 2025 yılında gerileme yaşanmış ve 10 yıl öncesine göre ihracat %34 civarında gerilemiştir. 2016 yılında 3,53 milyon ton olan un ihracatı, 2025 yılı sonu itibarı ile 2,34 milyon tonlara ulaşmıştır. Değer olarak azalış ise %19 civarındadır. 2025 yılı sonu itibarı ile un ihracatının değeri 871 milyon dolar olmuştur.

Buğdayın işlenmesi sürecinde başta un olmak üzere irmik, kepek, kırma, nişasta, gluten ve ruşeym gibi ürünler elde edilmektedir. Öğütme sürecinde ürün kompozisyonu buğdayın kalite özelliklerine ve işleme tekniğine göre değişmekle birlikte, genel olarak toplam çıktının yaklaşık %75'i un, kalan %25'i ise kepek ve diğer yan ürünlerden oluşmaktadır. Bu yapı, buğdayın yalnızca tek bir nihai ürüne değil, çok sayıda alt sanayi koluna hammadde sağlayan geniş bir değer zinciri yarattığını ortaya koymaktadır.

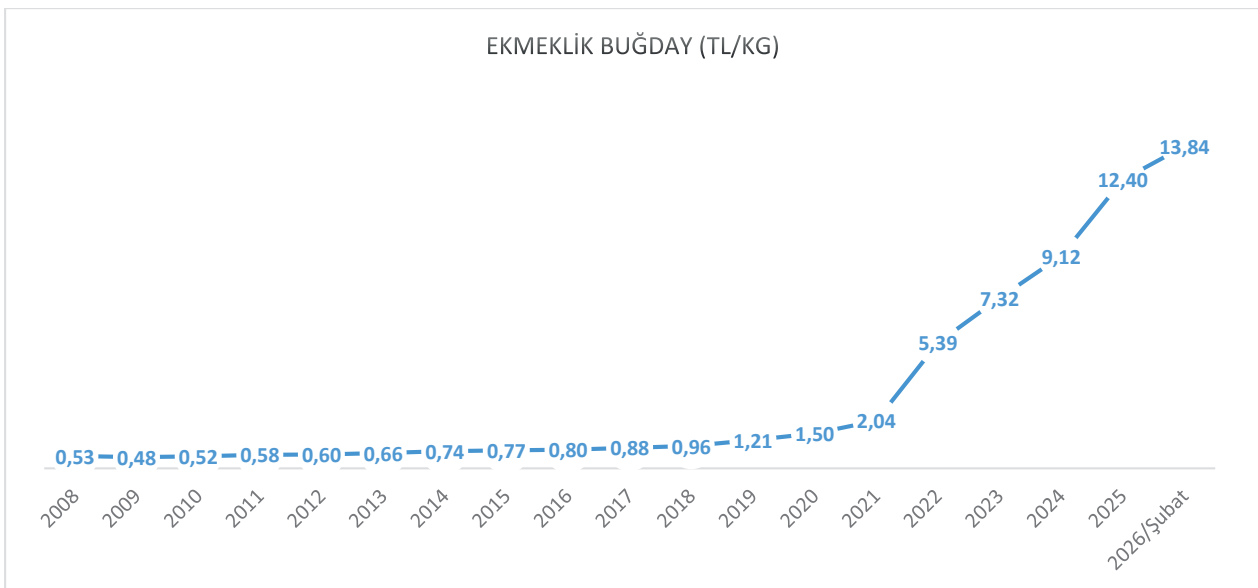
Bu tablo, buğdayın Türkiye'de yalnızca temel gıda maddesi değil, aynı zamanda un, makarna, yem ve diğer sanayi kolları için de ana ham madde niteliğini sürdürdüğünü göstermektedir.

Grafik 10 Makarnalık Buğday Fiyatları

Makarnalık buğday fiyatları² 10 yıl öncesine göre %1634 (16 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %169 yüksektir.

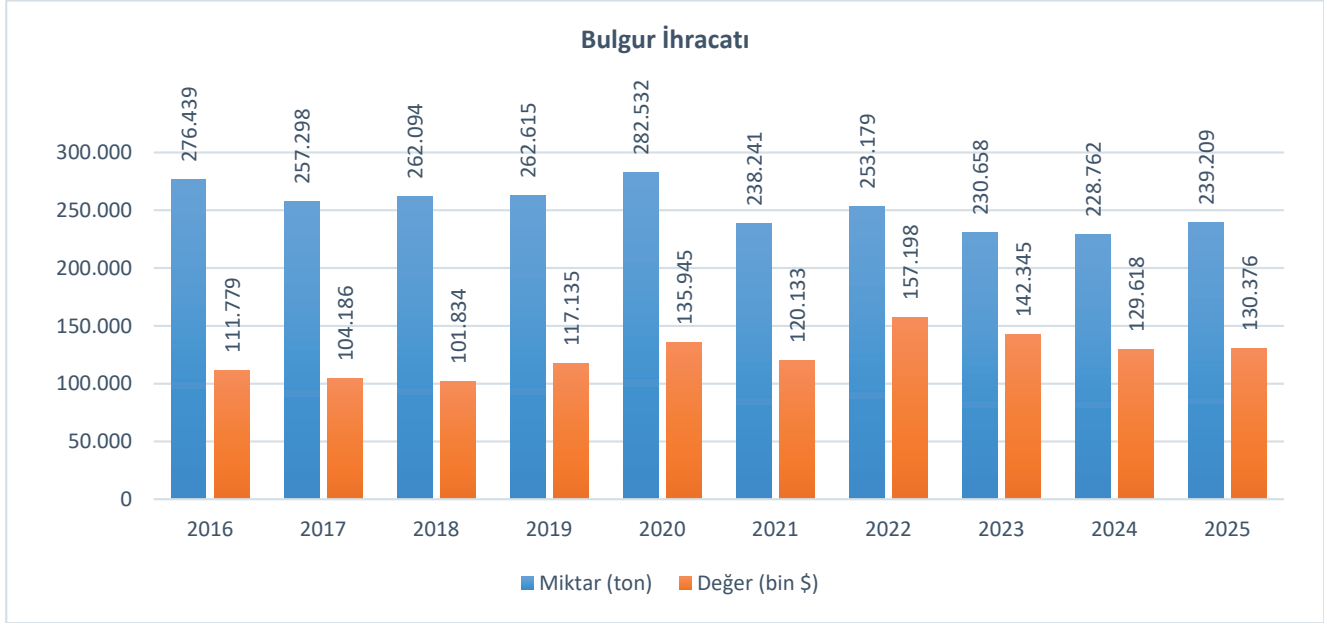
Grafik 11 Ekmeklik Buğday Fiyatları

Ekmeklik buğday fiyatları 10 yıl öncesine göre %1626 (16 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %173 yüksektir.

² Fiyat grafiklerinde kaynak olarak TÜİK verileri temel alınmıştır. TÜİK tarafından yayınlanmayan verilerin yerine Borsa ve piyasa fiyatları kullanılmıştır. Fiyatlar yıllık ortalamaları yansıtmaktadır.

Grafik 12 Bulgur Dış Ticareti

Bulgur; hazırlanması kolay, raf ömrü uzun, kolesterol içermeyen ve düşük glikemik indeksli yapısıyla öne çıkan, vegan beslenmeye de uygun katma değerli bir tahıl ürünüdür. Son yıllarda hem Türkiye’de hem dış pazarlarda sağlıklı ve doğal beslenme eğiliminin güçlenmesi, bulgura olan ilgiyi artırmaktadır. Sektör temsilcileri ve tanıtım çalışmaları da bu eğilimi desteklemekte, özellikle ihracat pazarlarında Türk bulgurunun görünürlüğünü artırmaya odaklanmaktadır.

Türkiye, bulgurda dünyanın en güçlü üretici ve ihracatçı ülkelerinden biri konumundadır. Bu üstünlüğün temelinde, Anadolu’da üretilen en kaliteli makarnalık buğdayın varlığı ve bu hammaddenin işlenmesine dayanan güçlü sanayi altyapısı bulunmaktadır. Tadını güneşten alan buğdayın lezzeti bulgur olarak sofralara taşınmaktadır.

Türkiye’de yaklaşık 96-98 adet bulgur üretim tesisi faaliyet göstermekte, toplam üretim kapasitesi 1,2-1,3 milyon ton bandında bulunmaktadır.

Yurt içi tüketim tarafında bulgur, Türkiye’nin en köklü temel gıda ürünlerinden biri olmayı sürdürmektedir. Yılda 1 milyon ton iç tüketim ve 300 bin ton civarı da ihracat için bulgur üretimi yapılmaktadır. Kişi başı bulgur tüketimi 12 kg civarındadır. Ayrıca etsiz çiğköfte olarak tüketimi yaygınlaşan ve temel hammaddesi bulgur olan ürünün tüketim artışı 50 bin ton civarında ilave bir bulgur tüketim piyasası oluşturmuştur.

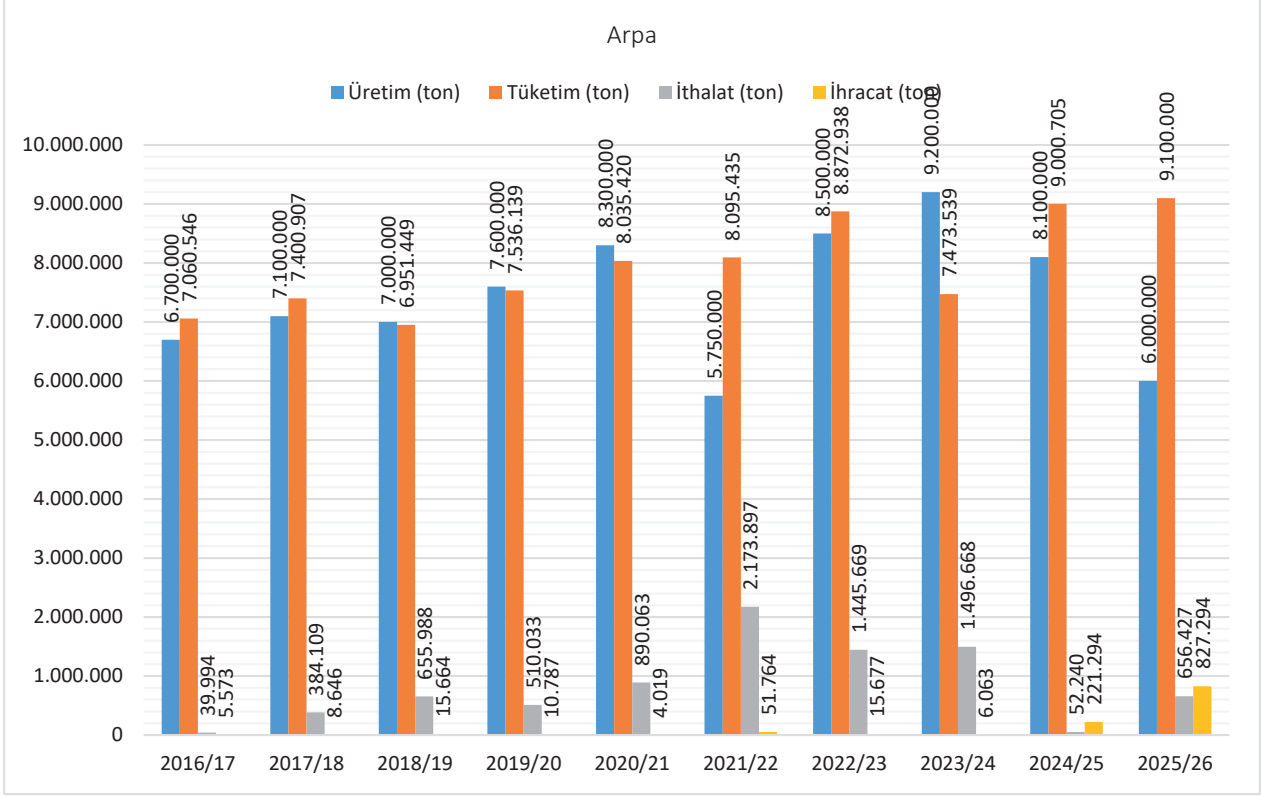
Dış ticaret tarafında ise bulgur ihracatı tonaj bazında son yıllarda yataya yakın, değer bazında ise daha dirençli bir görünüm sergilemektedir. Son on yıllık ihracatlara baktığımızda; 2016 yılında 276,4 bin ton karşılığında 111,8 milyon dolar döviz geliri elde edilirken, 2024 yılı bulgur ihracatı 228,8 bin ton olup karşılığında 129,6 milyon dolar döviz geliri sağlanmıştır. 2025 yılı ihraç miktarı ise 239 bin ton, ihraç geliri 130,4 milyon dolardır. Bu tablo, son on yılda miktar bazında çok güçlü bir sıçrama olmadığını; ancak birim ihracat değerinin belirgin şekilde yükseldiğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle sektör artık yalnızca tonajla değil, fiyatlama ve katma değer tarafıyla da büyümektedir.

Yurt içi pazar büyüklüğü açısından bakıldığında; yurtiçi üretimin toptan değerini bulgur çeşitlerine göre değiştirmekle birlikte 31 milyar liralık bir piyasa olarak kabul edebiliriz. 1-1,3 milyon tona ulaşan yurtiçi bulgur piyasasında genel yön nettir: sade bulgurdan hazır karışımlara, hızlı tüketim ve fonksiyonel gıda segmentlerine

uzanan katma değerli ürünleşme sayesinde bulgur pazarı önümüzdeki dönemde daha yüksek gelir üreten bir yapıya evrilmektedir.

b. Arpa

Grafik 13 Arpa Dengesi

Tahıl ürünleri grubu içinde yer alan arpa, hayvancılık sektörü açısından temel yem hammaddelerinden biri olmasının yanı sıra, malt ve bira sanayii için de stratejik bir üründür. Türkiye'de arpa üretiminin büyük bölümü yemlik amaçla değerlendirilirken, sınırlı fakat katma değeri yüksek bir kısmı maltlık arpa olarak sanayide kullanılmaktadır.

Tahıl ürünleri grubunda yer alan arpa, hayvancılık sektörü için çok önemli bir hammadde olduğu gibi maltlık olarak bira vb. sektörde de kıymetli bir üründür.

Son 10 yılda arpada:

- Üretim %10 azalmış,
- Tüketim %29 artmış,
- İthalat %1541(15 Kat) artmış,
- İhracat 148 kat artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2024/25 sezonu kıyaslandığında üretim %25 azalmıştır.

Ülkemizde ortalama 12 bin hektar alanda 390 bin ton civarı bira vb. yapımında kullanılan maltlı arpa, 2,5 milyon hektar alanda ise 8 milyon ton civarı diğer arpa üretimi gerçekleştirilmektedir. 2016 yılında 2 milyon 741 bin hektar arpa ekimi yapılırken, 2024 yılında 3 milyon 255 bin hektara çıkmıştır. Bu gelişimde ürünler arası kârlılık dengesi, kurak alanlara görece daha uygun üretim yapısı ve bazı bölgelerde buğdaya kıyasla daha düşük girdi baskısı etkili olmuştur. Son yıllarda ürünler arası karlılık, kuraklık riski, girdi maliyetlerinin

düşüklüğü gibi sebeplerle arpa ekimine artan ilgi ile üretim de 8,5 milyon tonlara ulaşmıştır. Ancak üretim artışı her yıl lineer ilerlememekte, özellikle yağış dağılımı ve verim koşulları arpa arzında belirleyici olmaktadır.

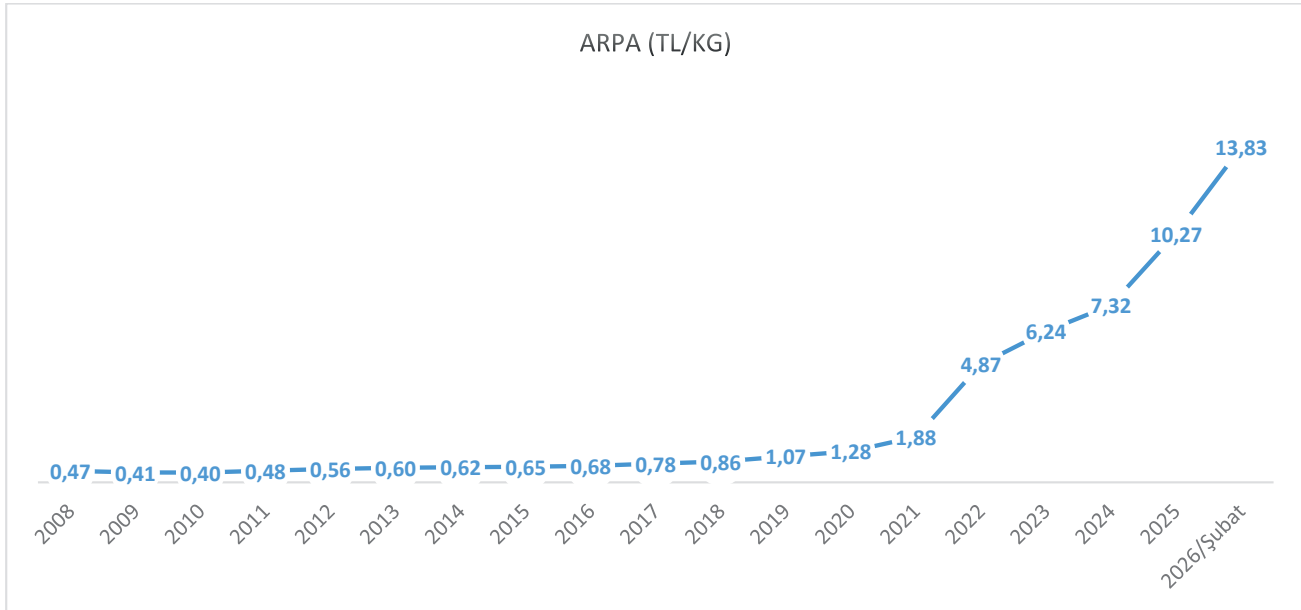
2025 yılında olumsuz iklim koşullarının da etkisiyle arpa üretiminde %29 kayıp gerçekleşmiş, üretim 5 yıl ortalamasının %25 altında kalarak 6 milyon ton seviyesinde gerçekleşmiştir. Arpa piyasasında temel risk, ekim alanından çok verim ve iklim kaynaklı üretim oynaklığında toplanmaktadır.

Arpa tüketimi, özellikle yem sanayiinin hammadde ihtiyacı ve rasyon formülasyonundaki ikame ilişkileri nedeniyle yıllara göre değişkenlik göstermektedir. Arpa; yemlik buğday ve mısır ile birlikte karma yem sanayiinin temel tahıl girdileri arasında yer almakta, broiler kanatlı, yumurta tavukçuluğu ve büyükbaş besiciliğinde fiyat, erişilebilirlik ve besleme rasyonuna bağlı olarak alternatif veya tamamlayıcı hammadde olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle arpa talebi yalnızca üretim miktarına değil, aynı zamanda mısır ve yemlik buğday piyasalarındaki arz-fiyat dengesine de duyarlılık göstermektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürürlüğe alınan bitkisel üretim planlaması kapsamında arpa ve buğday, planlamaya konu stratejik ürünler arasında yer almaktadır. Bakanlık dokümanlarında, havza bazlı planlamada su varlığı, iklim, toprak yapısı ve ürün uygunluğu esas alınmakta; ayrıca su kısıtı bulunan alanlarda ürün deseninin daha rasyonel kurulması hedeflenmektedir. Bu çerçevede arpa ve buğday, özellikle su baskısı altındaki havzalarda destekleme sisteminde öne çıkan ürünler arasında bulunmaktadır.

Nitekim yeni destekleme modelinde arpa ve buğday için planlı üretim desteği tanımlanmış, su kısıtı olduğu belirlenen ilçe ve havzalarda ise ilave yeraltı su kısıtı desteği öngörülmüştür. Ancak burada belirleyici unsur yalnızca destekleme değildir. Ekiliş kararını nihai olarak üreticinin beklediği net gelir, alternatif ürünlerle kârlılık farkı, verim riski ve hasat dönemindeki piyasa fiyatları belirlemektedir. Dolayısıyla önümüzdeki dönemde su kısıtı bulunan havzalarda arpa ve buğday ekilişinde artış potansiyeli bulursa da bu ivmenin kalıcı hale gelmesi büyük ölçüde üretici gelirinin tatmin edici düzeyde korunmasına bağlı olacaktır.

Grafik 14 Arpa Fiyatları

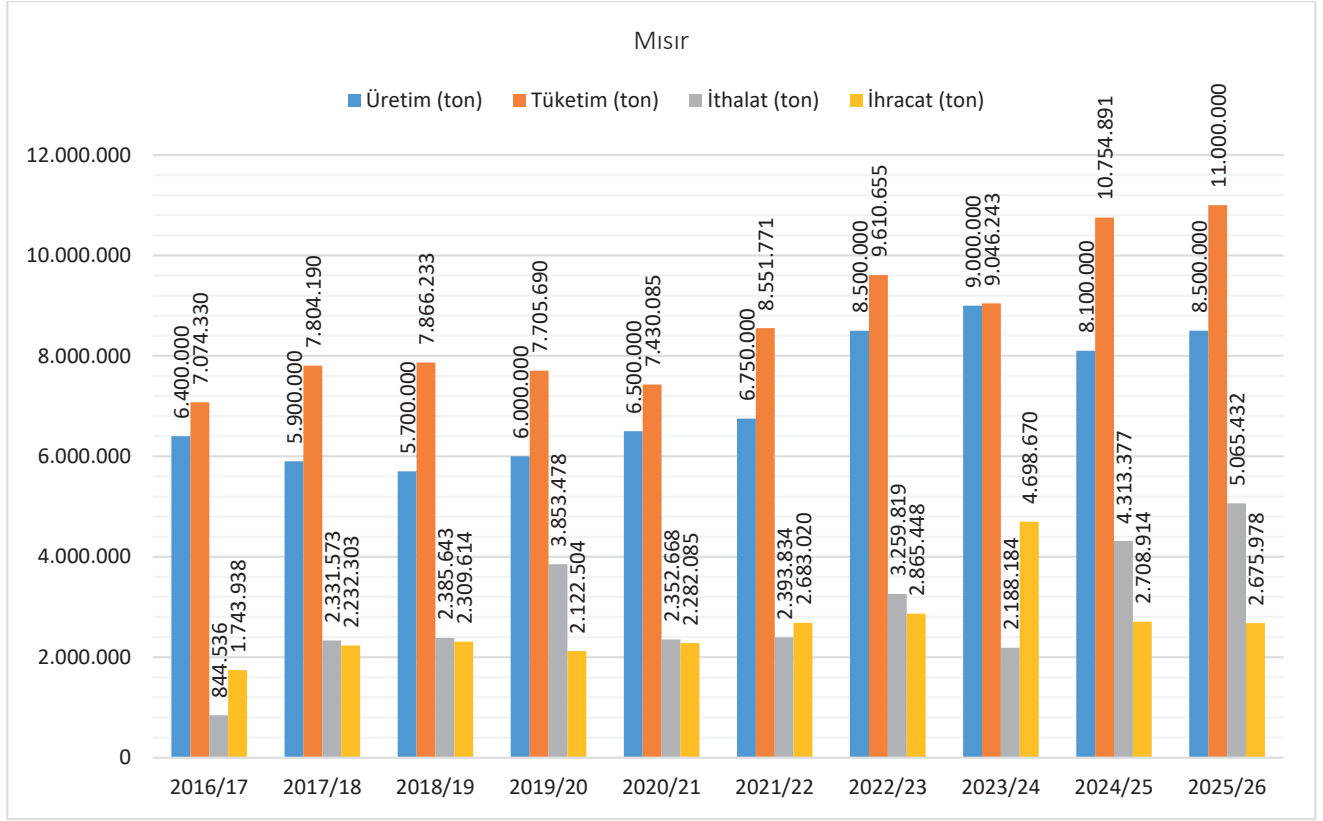

Arpa fiyatları 10 yıl öncesine göre %1938 (19 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %220 yüksektir.

Bugünkü serbest piyasa değeri ile 83 milyar liraya ulaşan bir arpa piyasasından söz edebiliriz.

c. Mısır

Grafik 15 Mısır Dengesi

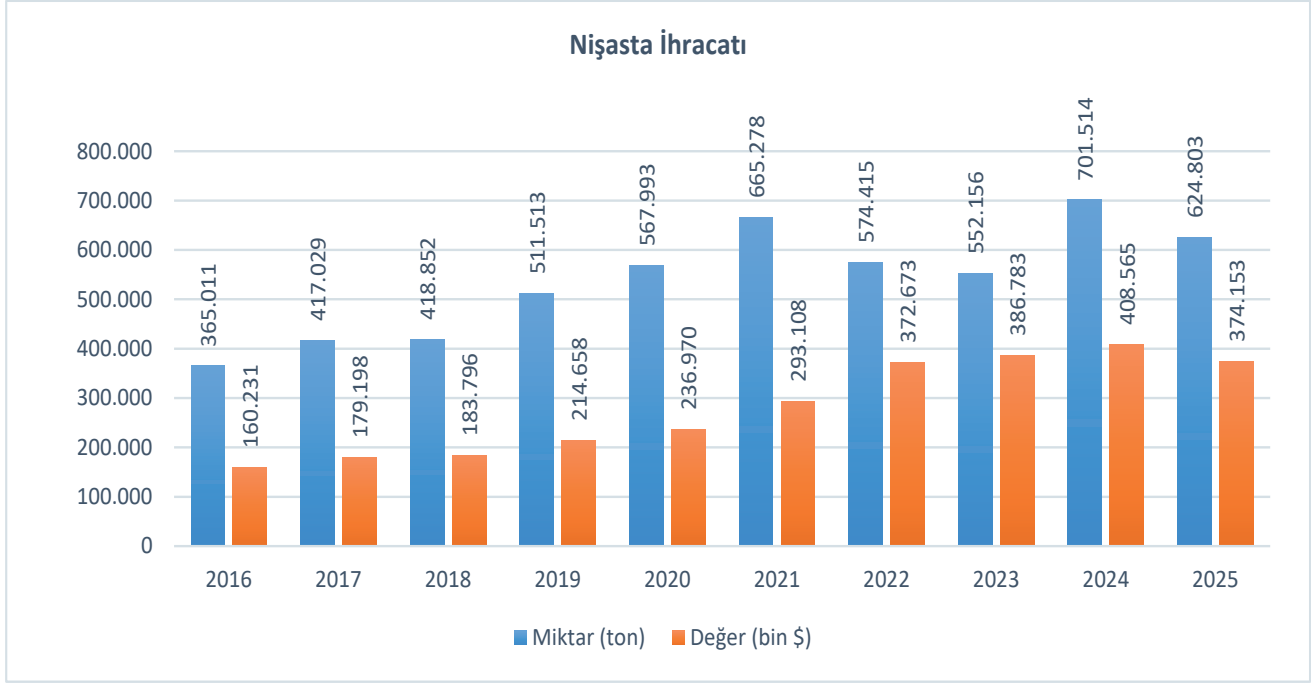

Mısır, Türkiye’de ekim alanı ve toplam üretim bakımından öne çıkan tahıl ürünlerinden biri olup sıcak iklim tahılları grubu içinde yer almaktadır. 2016 yılında 688.019 hektar alanda 6,4 milyon ton olan mısır üretimi bugün 1 milyon hektara yaklaşan alanda 8,5 milyon tonlara ulaşmıştır. Bu görünüm, son on yılda mısırın hem üretim alanı hem de toplam üretim bakımından belirgin biçimde büyüdüğünü, ancak yıllık üretimin iklim ve verim koşullarına bağlı olarak dalgalanabildiğini göstermektedir.

Mısır tüketimimiz ise sektörün ikamesine göre değişmekle son 2 yılda yemlik talep tarafındaki artış kaynaklı olarak 11 milyon ton seviyesine yükselmiştir. Yem sanayiinin tahıl kullanımı içindeki mısır kullanım payının %85-88 düzeyinde olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle yemlik buğday ve arpa ile birlikte mısır, karma yem sanayiinin temel tahıl girdileri arasında yer almakta; broiler, yumurta tavukçuluğu ve büyükbaş-küçükbaş yemlerinde rasyon maliyetine göre birbirinin yerine geçebilen stratejik bir hammadde işlevi görmektedir.

Son yıllardaki yemlik talep artışının da etkisiyle 2,5 milyon ton civarında olan ortalama mısır ithalatı son iki yılda 4,5-5 milyon ton seviyesine yükselmiştir. İthalatın bir bölümü dâhilde işleme rejimi kapsamında yapılmakla birlikte, iç piyasa arz açığını dengeleyici işlevi de sürmektedir.

Mısır tüketimine baktığımızda; üretimin %75-80’lik kısmını yem sanayi, %20-25’lik kısmını ise nişasta sektörü tüketmektedir. Yem sanayinin mısır tüketiminin yarısı etlik piliç yemi, 1/3’lük kısmı yumurta ve damızlık tavuk yemi, kalan kısım ise büyükbaş ve küçükbaş yemi olarak kullanılmaktadır.

Grafik 16 Nişasta Dış Ticareti³

Öte yandan nişasta sanayii de mısırın en önemli kullanıcılarından biri olup, sektör açısından mısır büyük ölçüde alternatifsiz temel hammadde niteliği taşımaktadır. NİSAD verilerine göre Türkiye nişasta sanayii yaklaşık 300 bin çiftçinin ürettiği mısırın dörtte birini işlemekte ve nişasta, tatlandırıcı, glikoz şurubu, maltodekstrin ile çeşitli yan ürünlerde katma değer oluşturmaktadır.

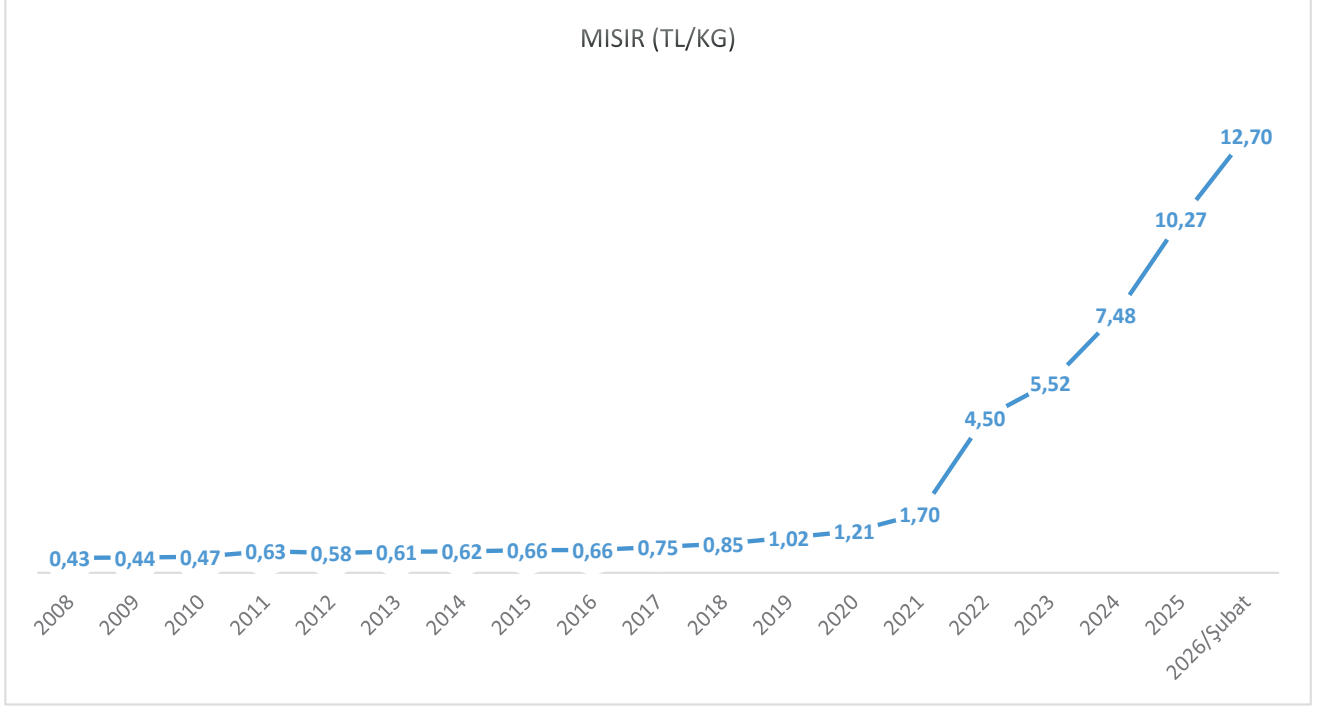
Yılda 2 milyon ton civarında mısır kullanan nişasta sektörü artan ihracat ve tüketime bağlı olarak kullanım miktarını da artırmaktadır. Mısıra dayalı mamul ihracatında nişasta sektörünün 2024 yılında 354.160 ton nişasta şekeri ve 286.090 ton nişasta ihracatı ile birlikte yan ürünleri ihracatından ülkemize toplam 408,6 milyon dolarlık döviz geliri sağlamıştır. 2025 yılında ise 329.419 ton nişasta şekeri ve 232.068 ton nişasta ihracatı ile birlikte yan ürünleri ihracatı ülkemize toplam 374,2 milyon dolarlık döviz girdisi sağlamıştır.

Mısır, daha sınırlı ölçekte olmakla birlikte gıda amaçlı kullanım ve biyoetanol üretiminde de değerlendirilmektedir. Türkiye’de biyoetanol üretiminde kullanılan ana hammaddeler şeker pancarı ve mısır olup, 2025 yılında 96,9 milyon litre biyo-etanol üretildiği, bunun %30’unun mısırdan (65-70 bin ton mısır karşılığı) elde edildiği tahmin edilmektedir. (1 ton mısır=415-420 litre biyoetanol)

Biyoetanol, toplam mısır kullanımında belirleyici ana kanal olmasa da özellikle enerji-tarım bağlantısı açısından izlenmesi gereken tamamlayıcı bir talep alanı oluşturmaktadır.

³ Nişasta şekeri, nişasta ve yan ürünler toplamı

Grafik 17 Mısır Fiyatları

Mısır fiyatları son on yılda çok sert bir yükseliş eğilimi göstermiştir. Resmî referans fiyatlar esas alındığında, TMO'nun mısır alım fiyatı 2014 döneminde 680 TL/ton, 2015 döneminde 725 TL/ton iken, 2025 döneminde 11.300 TL/ton olarak açıklanmıştır. Bu tablo, mısırdaki son on yılda nominal fiyatların katlanarak arttığını göstermektedir.

Mısır fiyatları 10 yıl öncesine göre %1814 (18 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %211 yüksektir. 2025 yılı mısır fiyat ortalaması grafikte görülmekle birlikte 2026 itibariyle yemlik talebin yurtiçi arzın üzerinde gerçekleşmesi ve arpa gibi ikame ürünlerde rekolte kaybı gerekçesiyle yurtiçi mısır fiyatlarında yükseliş trendi mevcuttur.

Bu görünüm, yemlik talebin güçlü seyri, arzın talebi tam karşılayamaması ve arpa gibi ikame ürünlerde yaşanan üretim kayıpları nedeniyle iç piyasada yukarı yönlü fiyat baskısının sürdüğüne işaret etmektedir.

Ülkemiz mısır piyasası sadece üretim değeri ile bugünkü piyasa şartlarında 108 milyar liranın üzerinde bir ticari hacmi ifade etmektedir. Mısır özü yağı, yemlik yan ürünler ve nişasta sanayiinde oluşan katma değer de dikkate alındığında, mısır zincirinin toplam ekonomik büyüklüğü ham dane değerinin belirgin biçimde üzerine çıkmaktadır.

Mısırın işlenmesi sürecinde özellikle yaş öğütme yöntemiyle nişasta, gluten, embriyo/öz ve lifli fraksiyonlar birbirinden ayrıştırılmaktadır. Bu süreçte elde edilen ana ürünler nişasta ve tatlandırıcı sanayii için kullanılırken; kepek, gluten yemleri, embriyo ve bekletme suyu gibi yan ürünler de yem ve yağ sanayiinde değerlendirilmektedir. Teknik olarak, mısır danesinin yaş öğütülmesi sonrasında lifli ve nişasta dışı kısmın ayrılmasıyla oluşan yan ürünler farklı sanayi kollarında değerlendirilen önemli bir ekonomik akış yaratmaktadır. Bu nedenle mısır piyasası yalnızca dane üretimiyle değil, işleme sanayiinde yarattığı çoklu ürün zinciriyle de stratejik önem taşımaktadır.

d. Pirinç/Çeltik

Çeltik, pirincin hammaddesi olan ve suya yüksek ihtiyaç duyan stratejik bir tarla ürünüdür. Türkiye’de üretim büyük ölçüde sulanabilir ovalar ve suya erişimi güçlü havzalarda yoğunlaşmaktadır.

Pirinç, çeltiğin kabuğundan ayrılmasıyla elde edilir. Hem besleyici hem de yaygın tüketilen bir gıda maddesi olan pirinç, karbonhidrat açısından zengindir ve günlük beslenmenin önemli bir parçasını oluşturur.

Çeltik tarımı, su kaynaklarının bol olduğu alanlarda yapılır. Türkiye’deki başlıca çeltik yetiştirme bölgeleri şunlardır:

- **Marmara Bölgesi:** Edirne, Tekirdağ, Çanakkale, Kırklareli
- **Karadeniz Bölgesi:** Samsun, Sinop, Kastamonu
- **Ege Bölgesi:** Aydın, Muğla
- **İç Anadolu Bölgesi:** Çorum, Kırıkkale
- **Güneydoğu Anadolu Bölgesi:** Diyarbakır, Mardin

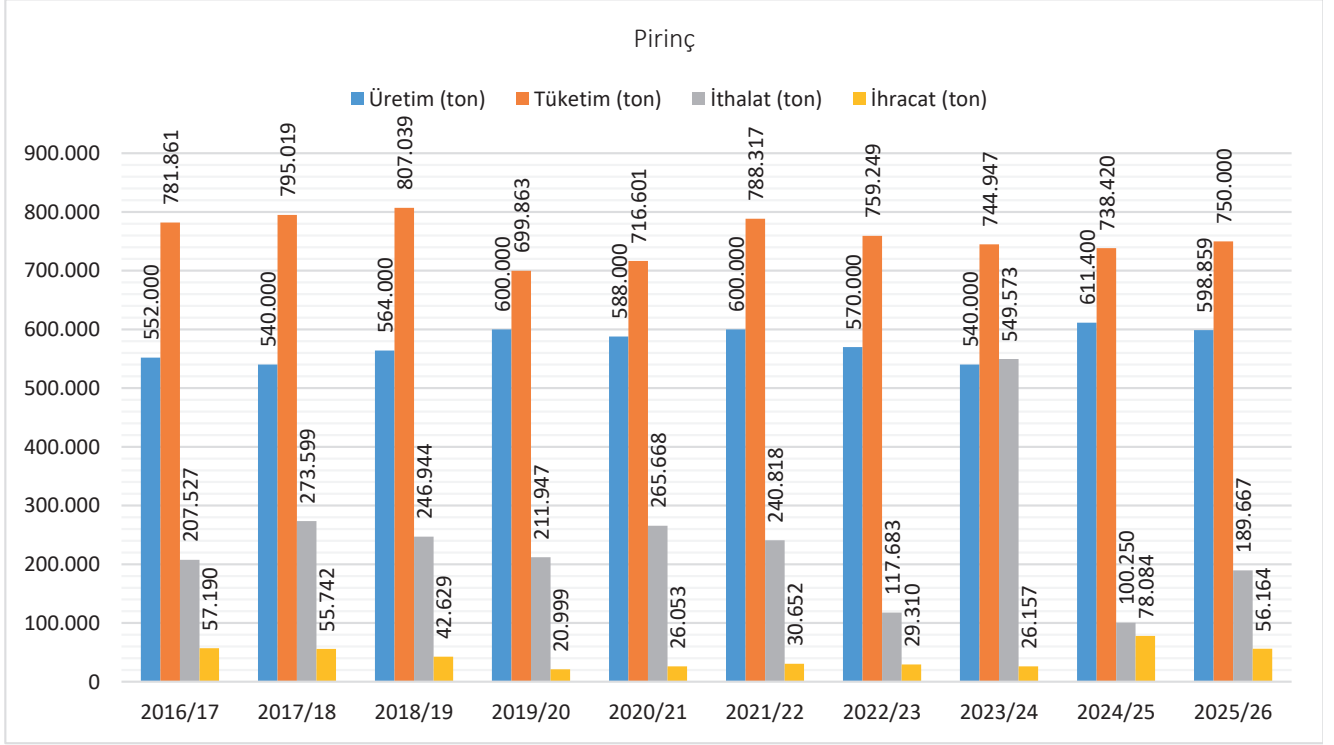
Edirne, Türkiye’nin çeltik üretiminde en önde gelen şehri olarak bilinir ve ülke genelindeki çeltik ihtiyacının büyük bir kısmını karşılar. Türkiye çeltik ekim alanlarının yaklaşık %40’ı Edirne’de yer almaktadır.

Çeltik, Türkiye’de temel tüketim ürünlerinden biridir ve pirinç olarak talebi yüksektir. Türkiye’nin pirinçte kendine yeterlilik oranının önceki yıllarda %70-75 bandında seyrettiği, bu nedenle üretim açığının ithalatla tamamlandığı belirtilmektedir. Özellikle Hindistan, Pakistan, AB, Güney Amerika, Çin ve Vietnam’dan ithal edilen pirinçler, piyasanın talebini karşılamaya yardımcı olur.

Çeltik fiyatları ve üretim kararları, diğer birçok tahıldan daha doğrudan biçimde su maliyetleri ve sulama imkânlarına bağlıdır. Bu nedenle kuraklık, su tahsisi, enerji maliyetleri ve sulama altyapısı çeltik piyasasında belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır. Bunun yanında çeltik üreticilerine verilen fark ödemesi, mazot-gübre ve sertifikalı tohum destekleri de üretim kararını etkilemektedir. Türkiye’de çeltik üreticilerine verilen devlet destekleri, üretimi teşvik ederken, dünya pirinç piyasasındaki fiyat değişimleri ithal pirincin maliyetlerini etkiler.

Bu çerçevede çeltik, Türkiye’de yalnızca tüketim yönüyle değil; su yönetimi, üretim planlaması ve ithalat politikası bakımından da stratejik öneme sahip bir ürün niteliği taşımaktadır.

Grafik 18 Pirinç Dengesi

Çeltik/pirinç, üretimin yurt içi talebi tam olarak karşılayamadığı ve ağırlıklı olarak doğrudan insan tüketimine yönelik üretilip ticareti yapılan stratejik bir üründür. Türkiye’de çeltik ekiliş alanları son on yılda belirgin bir genişleme göstermiş, 2015’te 115,9 bin hektar olan ekim alanı 2024’te 128,9 bin hektara yükselmiştir. Aynı dönemde çeltik üretimi 920 bin tondan 1 milyon 19 bin tona çıkmıştır. Bu tablo, üretimde artışın sürdüğünü göstermekle birlikte, ürünün suya yüksek bağımlılığı nedeniyle ekim alanı artışının artık daha sınırlı bir banda girdiğine işaret etmektedir.

Son on yılda üretimde sınırlı fakat istikrarlı bir artış olduğu, tüketimin ise daha dar bir bantta seyrettiği görülmektedir. Buna karşılık ithalat ve ihracat kalemleri yıllar arasında daha oynak bir yapı sergilemektedir. Özellikle 2023/24 sezonunda ithalatın yükselmesi, iç piyasa dengesinin dış ticaretle tamamlandığını göstermektedir. 2024/25 ve 2025/26 sezonlarında ise ithalatın yeniden daha düşük seviyelere çekildiği, buna karşılık üretimin 600 bin ton bandı etrafında dalgalandığı izlenmektedir. Bu çerçevede pirinç piyasasında temel belirleyici unsur, ekim alanından çok verim, su durumu ve ithalat rejimi olmaktadır.

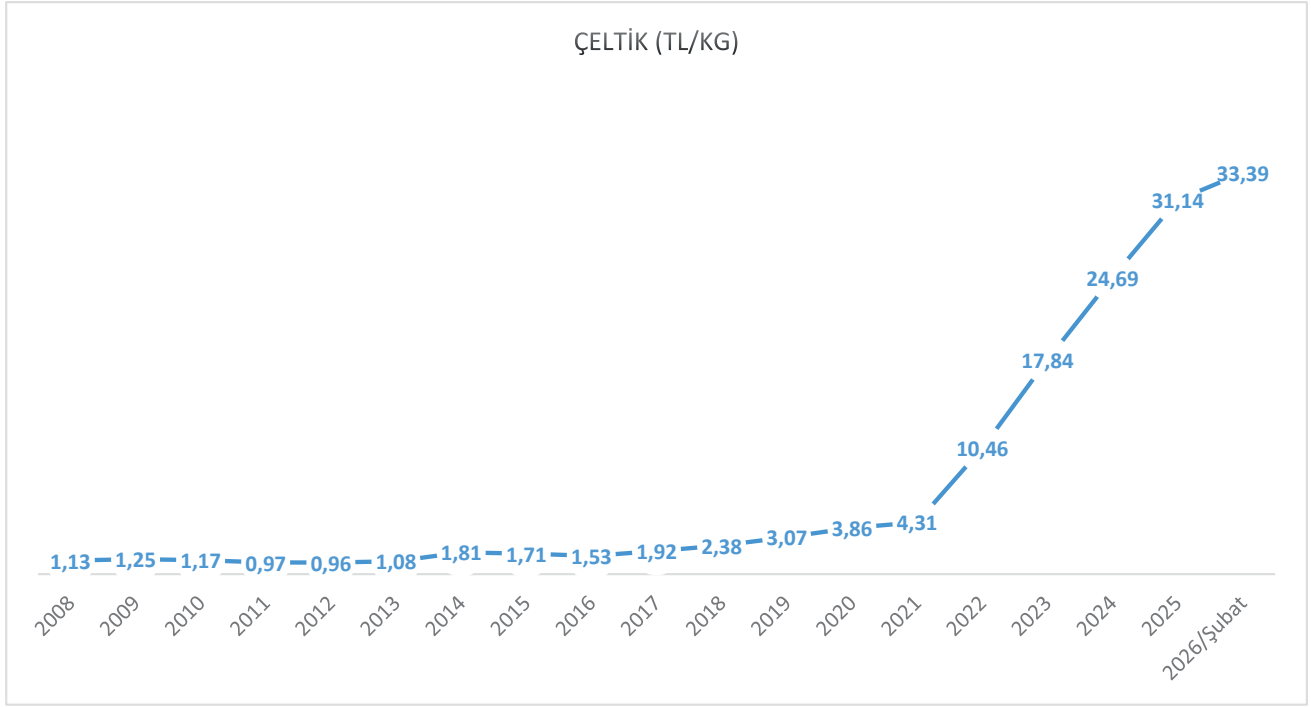
Son 10 yılda pirinçte:

- Üretim %8 artmış,
- Tüketim aynı,
- İthalat %9 azalmış,
- İhracat %2 azalmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %3 daha yüksektir.

Yılda ortalama 250 bin ton civarı pirinç ithalatı söz konusu iken 2023 yılında 550 bin ton ithalat gerçekleşmiş olup 2024 yılında 100 bin ton ve 2025 yılında 190 bin ton ithalat söz konusu olmuştur.

Grafik 19 Çeltik Fiyatları

2025 yılı çeltik üretiminin piyasa değeri yaklaşık olarak 33 milyar liradır.

Çeltik fiyatları 10 yıl öncesine göre %2089 (21 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %173 yüksektir.

2. Bakliyatlar

Uluslararası tarım ve gıda sistemi son yıllarda iklim oynaklığı, jeopolitik gerilimler, salgın sonrası tedarik zinciri kırılmaları, yüksek gıda enflasyonu, çevresel baskılar ve kırsal nüfustaki gerileme gibi çok sayıda unsurun eşzamanlı etkisi altında daha kırılgan bir yapıya dönüşmüştür. Üretim ile tüketim merkezleri arasındaki mesafenin uzaması; depolama, ambalajlama, koruma, lojistik ve dağıtım altyapısının önemini daha da artırmıştır. Bu yeni düzende tüketici bir yandan daha ekonomik gıdaya ulaşmak isterken, diğer yandan sağlık, sürdürülebilirlik ve çevresel etki konularında daha yüksek hassasiyet göstermektedir. FAO da bakliyatları sağlıklı beslenme ve sürdürülebilir tarım-gıda sistemleri açısından öne çıkan ürün gruplarından biri olarak tanımlamaktadır.

Tam da bu nedenle bakliyat, önümüzdeki dönemin stratejik ürün gruplarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bakliyat ürünleri yüksek bitkisel protein, lif, vitamin ve mineral içerikleriyle insan beslenmesinde önemli bir yer tutarken, aynı zamanda azot bağlama özellikleri sayesinde toprak verimliliğine katkı sunmakta ve münavebe sistemlerinde sürdürülebilir üretimi desteklemektedir. FAO'nun Uluslararası Bakliyat Yılı ve Dünya Bakliyat Günü çerçevesinde yaptığı vurgu da tam olarak bu ikili değere dayanmaktadır: bakliyatlar hem "sağlıklı diyet" hem de "sağlıklı gezegen" anlatisinin merkezindedir.

Dünya genelinde; turizm ve etnik marketlerin etkisi ile tüketim kültürlerinde bakliyatın öne çıkması, gıda güvenliği endişeleri, besleyici ve ekonomik oluşu, ana tüketici Asya ülkelerindeki nüfus artışları gibi faktörler tüketimi de artırmaktadır.

Bakliyat tüketimi geçmişte bazı bölgelerde daha yoğunlaşmış bir gıda kültürü olarak görülse de, son yıllarda bu algı belirgin biçimde değişmektedir. Özellikle bitki bazlı proteinlere yönelim, sağlıklı atıştırmalık ve fonksiyonel gıda talebindeki artış, humus gibi nohut bazlı ürünlerin küresel ölçekte yaygınlaşması ve gıda sanayiinde bakliyat unları ile protein fraksiyonlarının daha fazla kullanılması, bakliyat tüketimini daha geniş coğrafyalara taşımaktadır. Kuzey Amerika'da da bakliyat kullanımının yalnızca geleneksel ihracat pazarı perspektifiyle değil, gıda sanayiinde yeni ürün geliştirme ekseninde büyüdüğü görülmektedir. Bu nedenle bakliyatı artık yalnızca "bölgesel tüketim ürünü" olarak tanımlamak yetersiz kalmaktadır.

Dünya nohut pazarının 2025 yılındaki 12,2 milyar dolarlık seviyeden 2031 yılında 17,2 milyar dolarlık hacme ulaşması bekleniyor.

Aynı şekilde mercimek pazarında da yukarı yönlü görünüm korunmakta; pazar büyüklüğünün 2025'te 5,83 milyar dolar düzeyinden 2031'de 8,52 milyar dolara çıkacağı tahmin edilmektedir.

Birleşmiş Milletler tarafından 2016 yılının "Uluslararası Bakliyat Yılı" ilan edilmesi de bu dönüşümün kurumsal zeminini oluşturmuştur. Söz konusu girişimin amacı, bakliyatların besleyici değerine, sürdürülebilir üretim sistemlerindeki rolüne, ürün rotasyonuna katkısına ve küresel gıda güvenliğindeki önemine ilişkin farkındalığı artırmaktır. Bu çerçevede Türkiye de hem üretici kimliği hem de ticaret ve sanayi altyapısıyla bakliyat gündeminde öne çıkan ülkeler arasında yer almaktadır.

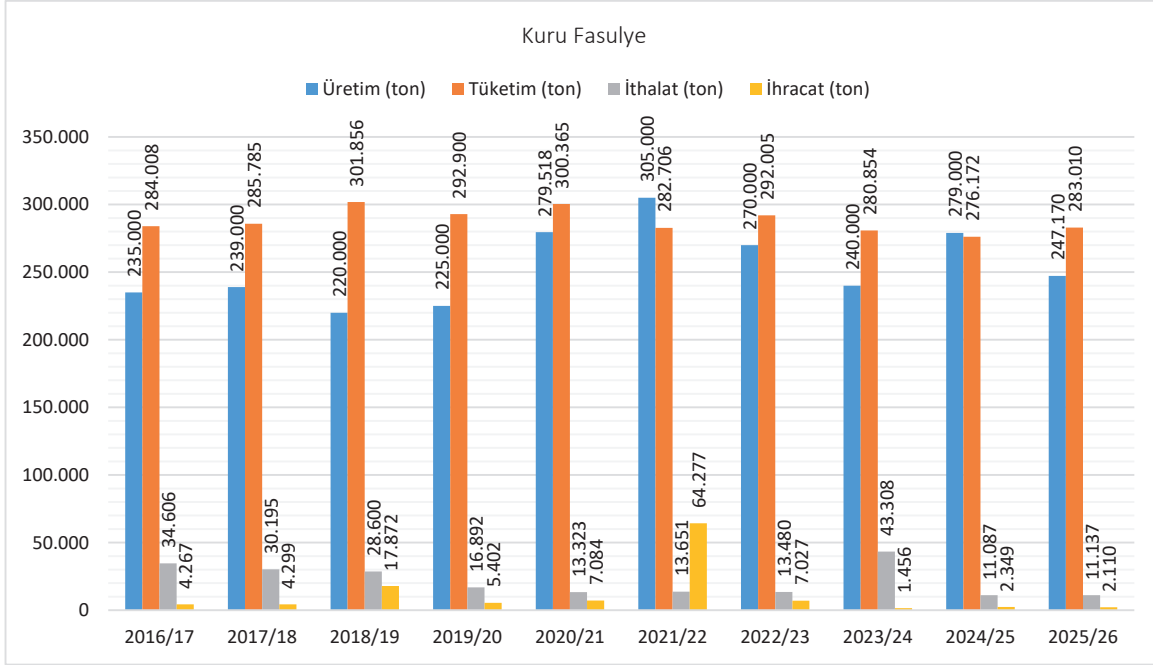
Dünya bakliyatındaki konumumuza bakıldığında, Türkiye toplam bakliyat üretiminde küresel ölçekte orta-üst grupta yer almakta; özellikle nohut ve mercimekte daha güçlü bir pozisyon taşımaktadır. Dünya bakliyatında ülkemiz; ekiliş alanı olarak 20'nci, üretimde 14'üncü sırada olan bir ülkedir. Ürün bazında baktığımızda ise kırmızı mercimek üretiminde 4'üncü, nohut üretiminde 3'üncü sıradadır.

Türkiye'nin güçlü yanı yalnızca tarla üretimi değildir. Ürün çeşitliliği, tohum mirası, işleme sanayii, paketleme kapasitesi ve dış ticaret bağlantıları sayesinde ülke, bakliyatta bölgesel bir ticaret ve işleme merkezi niteliği de taşımaktadır. Son yıllarda klasik tane bakliyat ticaretine ek olarak bakliyat bazlı un, protein, atıştırmalık, ekstrüde ürün ve bitki bazlı alternatif gıda segmentlerinde de ürün çeşitlenmesi hızlanmaktadır. Bu da bakliyat piyasasının artık yalnızca tarla ürünü değil, aynı zamanda teknolojik ve katma değerli gıda sanayii konusu olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Bu çerçevede önümüzdeki yıllarda bakliyat piyasasında Türkiye'nin etkisinin artma potansiyeli yüksektir. Avrupa'daki etnik market ağları, turizm yoluyla yayılan tüketim alışkanlıkları, bitki bazlı ürün segmentindeki büyüme ve sağlıklı beslenme eğilimi; Türkiye'nin hem geleneksel bakliyat ticaretinde hem de katma değerli ürünlerde elini güçlendirebilecek unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Asıl mesele, bu potansiyeli ham ürün ticaretinin ötesine taşıyarak markalı, işlenmiş ve yüksek marjlı ürün zincirlerine dönüştürebilmektir.

a. Kuru Fasulye

Grafik 20 Kuru Fasulye Dengesi

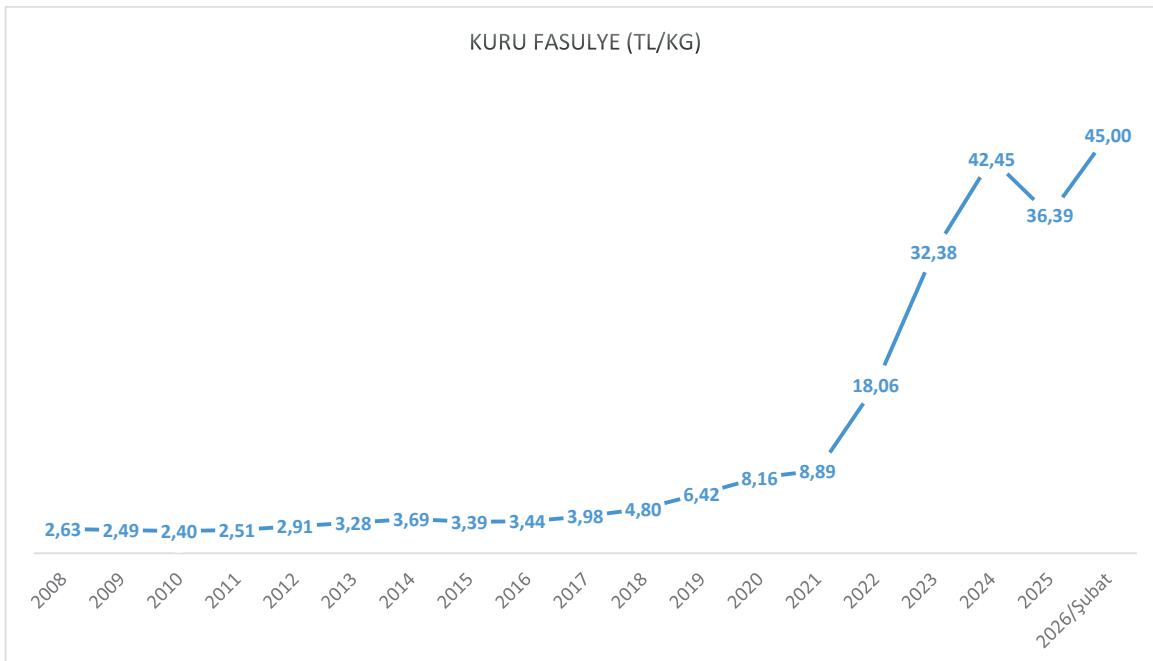

Son 10 yılda kuru fasulyede:

- Üretim %5 artmış,
- Tüketim aynı,
- İthalat %68 azalmış,
- İhracat %51 azalmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %10 daha düşüktür.

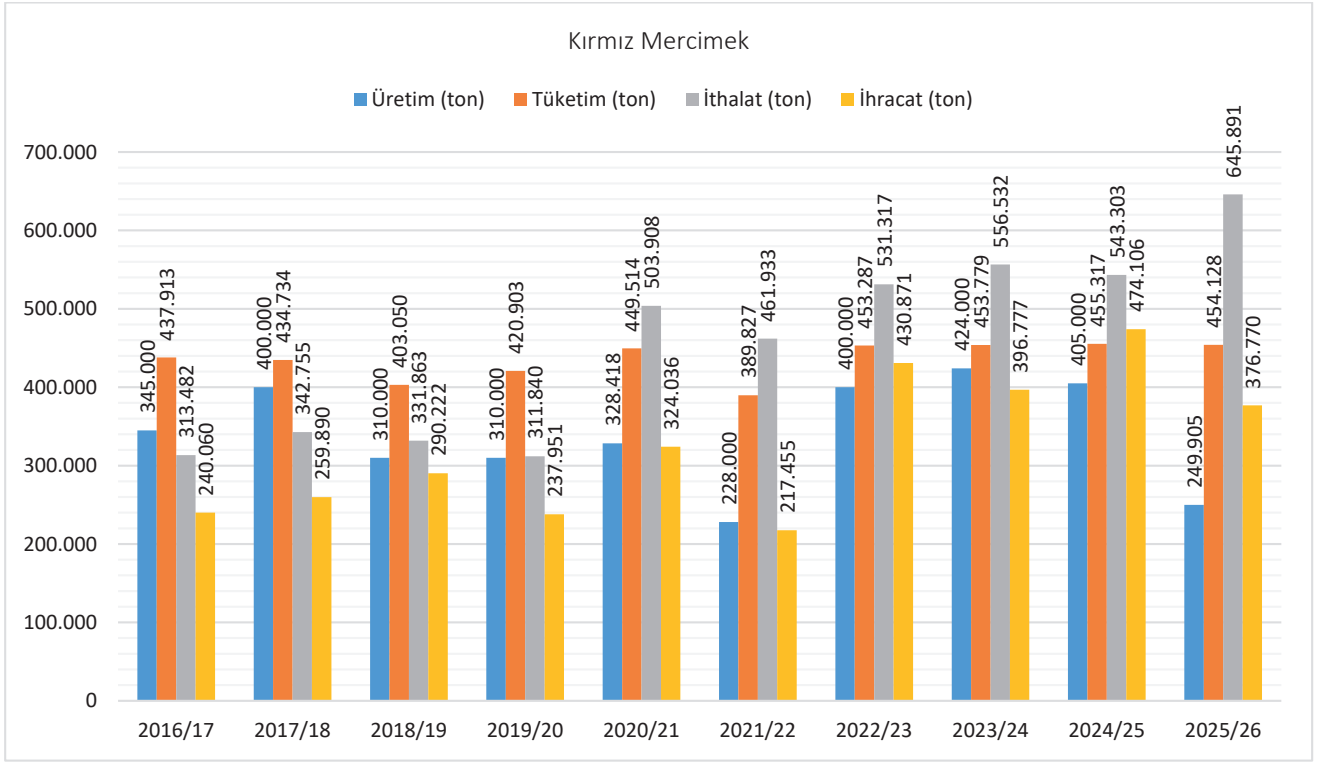
Grafik 21 Kuru Fasulye Fiyatları

Kuru fasulye fiyatları 10 yıl öncesine göre %1207 (12 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %105 yüksektir.

b. Kırmızı Mercimek

Grafik 22 Kırmızı Mercimek Dengesi

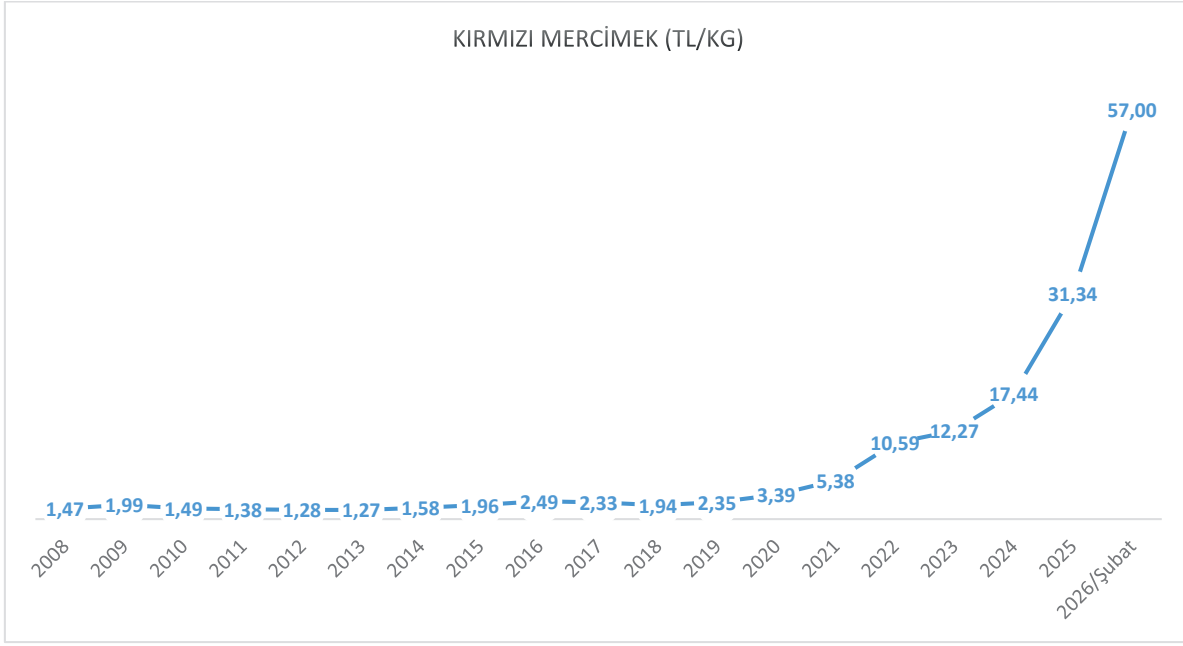

Son 10 yılda kırmızı mercimekte:

- Üretim %38 azalmış,
- Tüketim %4 artmış,
- İthalat %106 artmış,
- İhracat %57 artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %30 daha düşüktür.

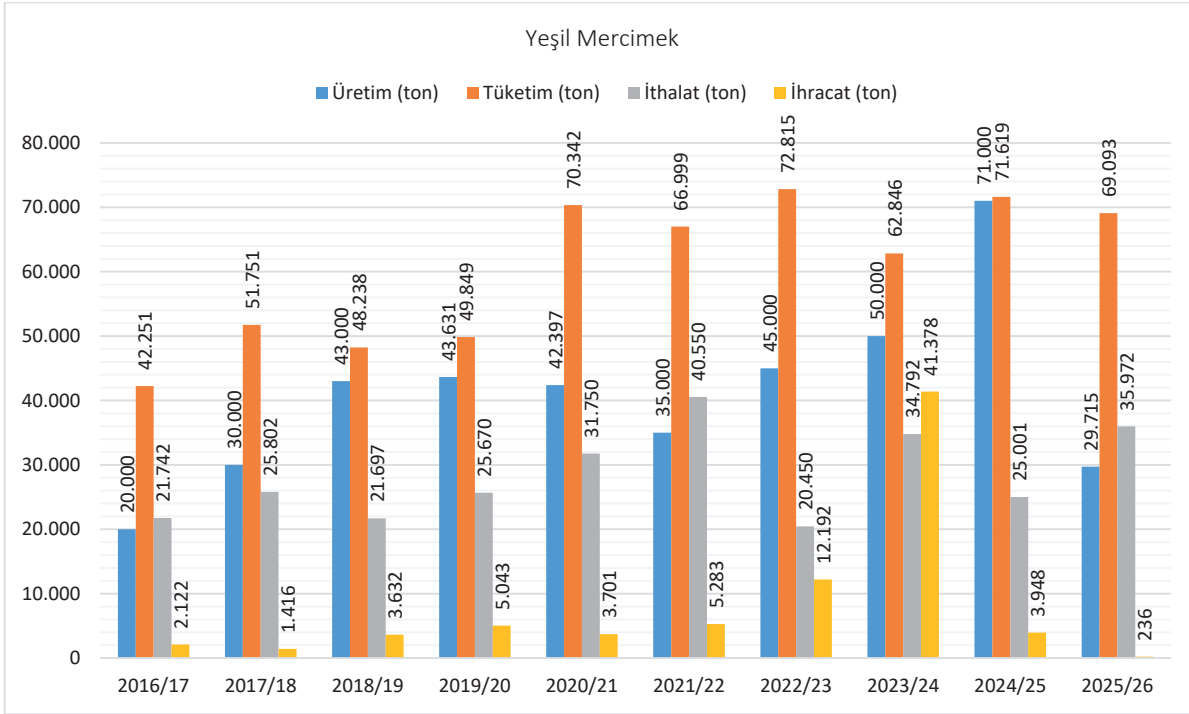
Grafik 23 Kırmızı Mercimek Fiyatları

Kırmızı mercimek fiyatları 10 yıl öncesine göre %2185 (22 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %481 yüksektir.

c. Yeşil Mercimek

Grafik 24 Yeşil Mercimek Dengesi

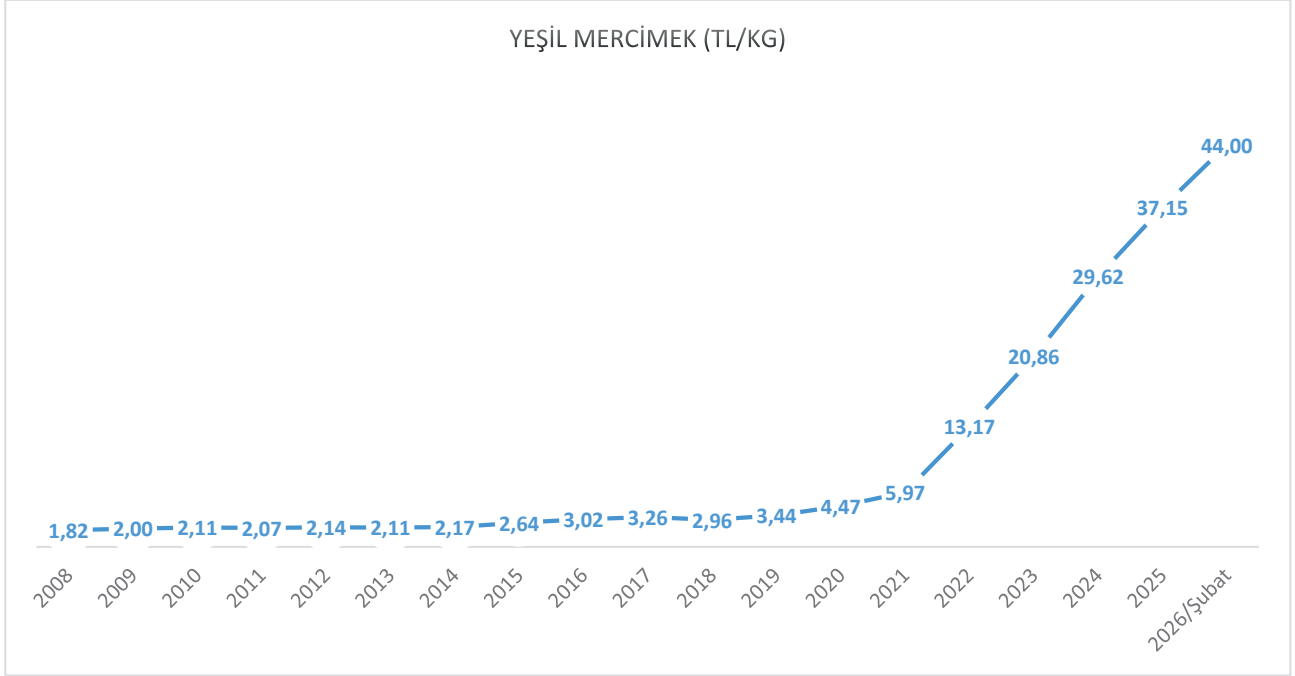

Son 10 yılda yeşil mercimekte:

- Üretim %49 artmış,
- Tüketim %64 artmış,
- İthalat %65 artmış,
- İhracat %89 azalmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %39 daha düşüktür.

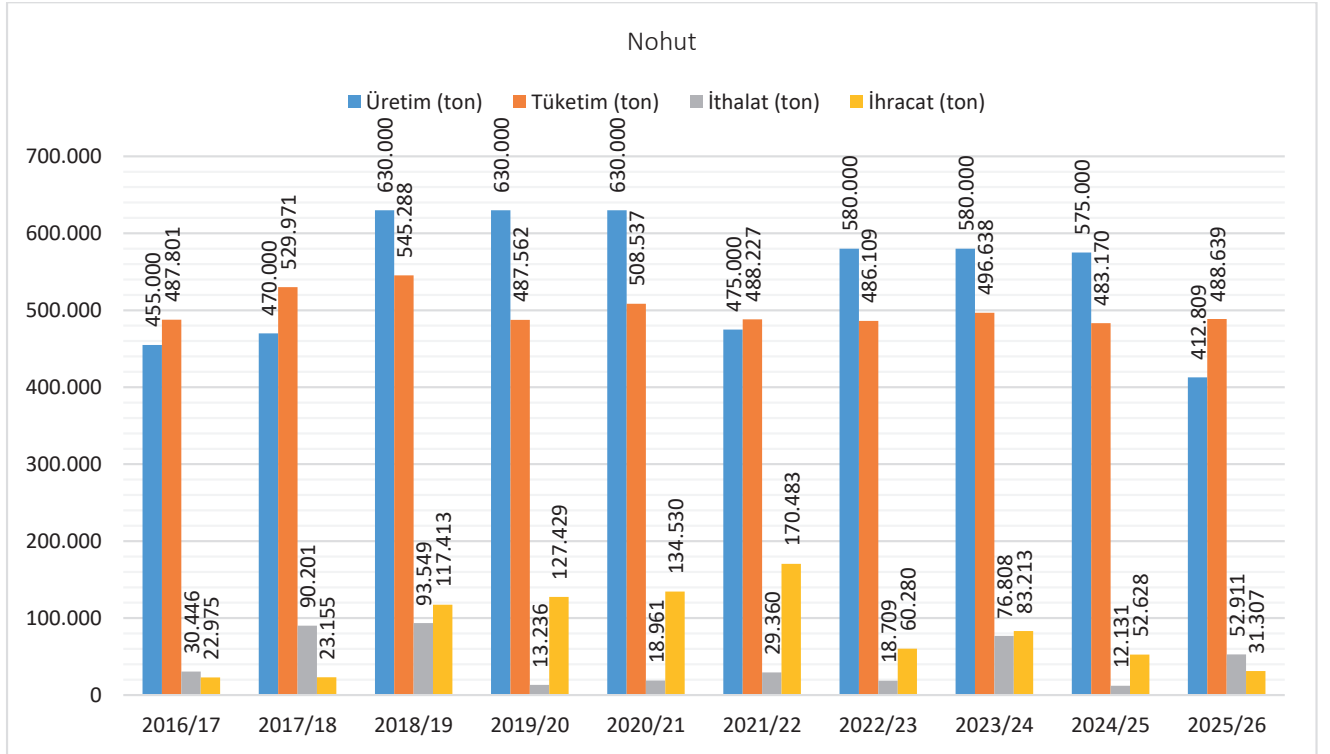
Grafik 25 Yeşil Mercimek Fiyatları

Yeşil mercimek fiyatları 10 yıl öncesine göre %1356 (14 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %197 yüksektir.

d. Nohut

Grafik 26 Nohut Dengesi

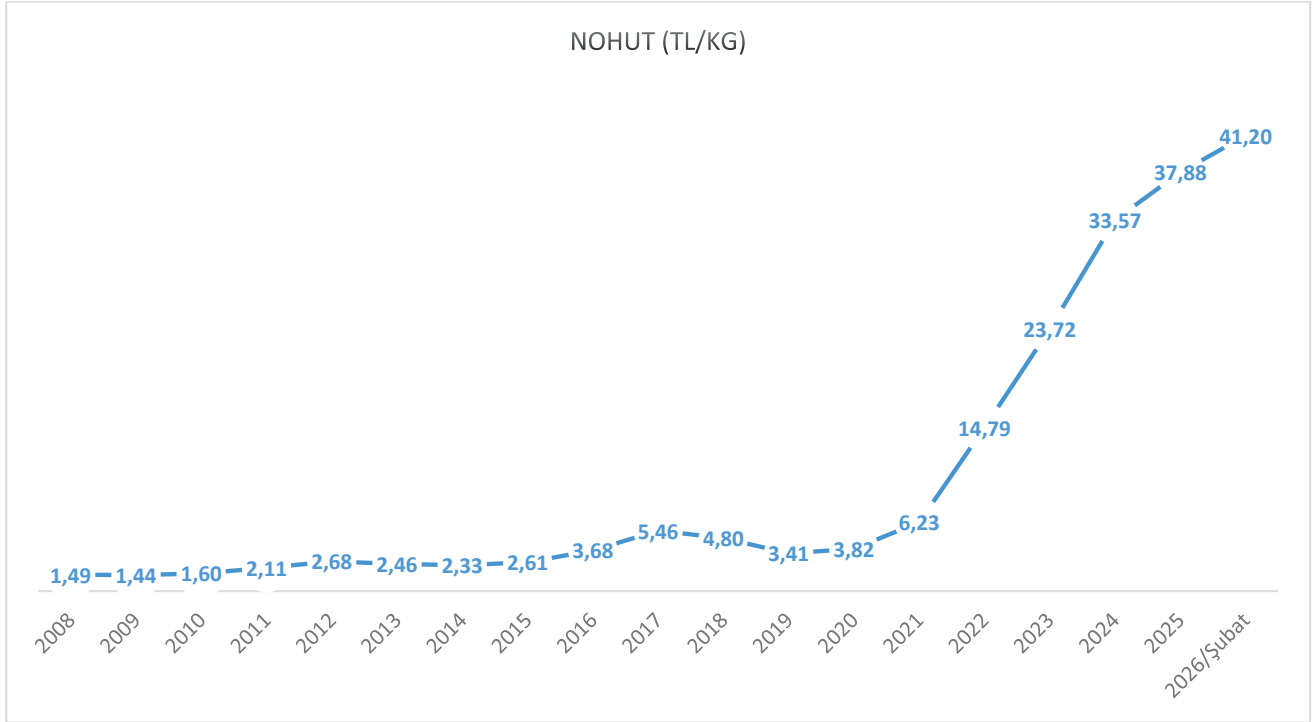

Son 10 yılda nohutta:

- Üretim %9 azalmış,
- Tüketim aynı,
- İthalat %74 artmış.
- İhracat %36 artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %27 daha düşüktür.

Grafik 27 Nohut Fiyatları

Nohut fiyatları 10 yıl öncesine göre %1021 (13 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %151 yüksektir.

Türkiye'nin bakliyat dış ticaretinde ürün bazlı farklılaşan bir yapı bulunmaktadır. Nohutta Türkiye genel olarak kendine yeterli ve net ihracatçı konumunu korumaktadır. Mercimek ve kuru fasulyede ise hem ithalat hem ihracatın birlikte öne çıktığı daha karmaşık bir ticaret yapısı görülmektedir.

Türkiye'nin nohutta güçlü bir ihracatçı kimliğe sahip olmakla birlikte, yüksek kalibreli ürün, yeniden ihracat ve ticari dengeleme amacıyla aynı anda ithalat da yaptığını göstermektedir. Mercimekte ise ürün tipine göre daha belirgin bir dış ticaret hareketliliği vardır; mercimekte Türkiye yalnızca üretici bir ülke değil, aynı zamanda işleme, yeniden paketleme ve bölgesel dağıtım işlevi gören bir ticaret kavşağıdır. Türkiye transit ticaretin önemli bir kavşağındadır.

Üretim tarafında ise son yıllarda bakliyat ekiminin münavebe ve üretim planlaması kapsamında yeniden öne çıktığı görülmektedir. Son yıllarda münavebe bitkisi olarak bakliyat ekimi daha fazla teşvik edilmektedir. Anadolu topraklarında zaten doğal olarak çiftçinin bakliyat ürünlerine ilgisi vardır. Yıllar itibarı ile ürün bazında verim, iklim ve fiyat sinyallerinin ekim kararları üzerinde belirleyici olmaya devam etmesi, karlılıkta piyasa şartları nedeniyle yaşanan gerilemeler, üretim rakamlarında düşümlere sebep olmuştur.

Çiftçinin üretimde sürdürülebilirliği için kamu son yıllarda ürün alım garantisi vermektedir. Nohut, kuru fasulye, kırmızı mercimek gibi ürünlerde müdahale fiyatı açıklanmaktadır. Kamu politikaları da bu alanda daha görünür hale gelmiştir. Yeni destekleme yapısında mercimek ve nohut stratejik ürünler arasında yer almakta; planlı üretim desteği, ilave yeraltı su kısıtı desteği ve sertifikalı tohum kullanımını teşvik eden üretimi geliştirme destekleri uygulanmaktadır.

Ülkemiz bakliyat üretiminin artırılmasında önemli bir sorun sertifikalı tohumculuğun yeterince yaygınlaşmamış olmasıdır. Bakliyat ürünlerine dair sertifikalı tohum geliştirmeye ihtiyaç vardır. Toplam tohum hacmi özel sektörü tatmin etmediği için tohumculuk firmaları bakliyat tohumculuğuna yeterince ilgi göstermemektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı araştırma enstitüleri piyasanın tohum ihtiyacını karşılamak için özel sektörle daha fazla işbirliği yapmalıdır. Zira değişen dünya şartları bakliyat piyasasını büyütmektedir. Bakliyatın anavatanı olan ve üretim ile tüketim arasında önemli bir kavşak noktasında bulunan ülkemiz için bu fırsat daha iyi değerlendirilmelidir. Üretim artırılmalı, çeşitlilik sağlanmalı, kaliteye önem verilmelidir.

Son yıllarda Almanya, İtalya, Birleşik Krallık gibi Avrupa ülkelerine bakliyat ürünlerinin ihracat artışındaki gelişme önemlidir. Diğer taraftan Karadeniz ülkelerinde başta Rusya olmak üzere bakliyat ürünlerinin ekimi de gelişmektedir. Çok sayıda ülke bakliyat ekimi ile tanışmaktadır.

Sektörümüzün dış ticaretteki hakimiyetini ve uluslararası ağını daha fazla üretim ve ihracat için kullanabilmek adına yurtiçi üretimi artırmalıyız. Anadolu topraklarının kaliteli, lezzetli bakliyat ürünlerini çok sayıda tüketici ile buluşturmalıyız.

Bakliyat piyasasına baktığımızda, toplamda 1 milyon 345 bin tona varan bir üretimden söz edebiliriz. Potansiyel olarak ülkemiz üretimini bir kat daha artırmak mümkündür. Dolayısı ile bakliyat piyasasının gelecek potansiyeli çok yüksektir. Gelecek on yılda pazar büyüklüğünün 2 milyon tonlara ulaşması hayal değildir.

Pazar fiyatları ile üretimleri mukayese ettiğimizde bugünkü güncel fiyatlarla 248 bin tonluk kuru fasulye üretiminin 45 TL/Kg civarındaki fiyatı ile 11,1 milyar liralık, kırmızı mercimek üretiminin 57 TL/kg'lık fiyatı ile 14 milyar 245 milyon liralık, 413 bin tonluk nohut üretiminin 41 TL/kg fiyat ile 17 milyar liralık, 29,7 bin tonluk yeşil mercimek üretiminin 44 TL/kg fiyatları ile 1,3 milyar liralık, 63,9 bin ton civarındaki barbunya üretiminin ise 4,6 milyar liralık bir piyasa değerinden bahsedebiliriz.

Toplam olarak baktığımızda bakliyat grubu ana ürünlerin 2024 yılındaki 52,5 milyar liralık piyasa değerine karşılık 2025 sezonundaki rekolte kayıpları sonrası 48,3 milyar liralık bir piyasa değerine sahip olduğu görülmektedir.

Önümüzdeki süreçte bitki bazlı beslenme, toprağın ve insanın korunması, gıda güvenirliliği ve gıda güvenliği, biyo-teknolojik ürünlerin yaygınlaşması ile bakliyat sektörünün değer olarak katlanacağını öngörmekteyiz.

3. Serbest Piyasanın Yurtiçi Üretimdeki Rolü

Tablo 1 Serbest Piyasanın Yurtiçi Üretimdeki Rolü

Serbest Piyasanın Yurtiçi Üretimdeki Rolü					
Ürün	Üretim (bin ton-5 yıl ortalaması)	TMO Müdahale Alımı (bin ton- ortalama)	TMO 'nun Payı %	Serbest Piyasa İşlem Miktarı (bin ton-5 yıl ortalaması)	Serbest Piyasanın Payı %
Buğday	19.630	5.000	25%	14.630	75%
Arpa	7.500	1.350	18%	6.150	82%
Mısır	8.170	1.350	17%	6.820	83%
Çeltik	975	40	4%	935	96%
K. Mercimek	340	30	9%	310	91%
Nohut	525	0	0%	525	100%
K. Fasulye	270	10	4%	260	96%
Fındık	695	65	9%	630	91%
Toplam	38.105	7.845	21%	30.260	79%

Son yılların ortalama verileri üzerinden değerlendirildiğinde yurtiçi üretimimizde devlet müdahalesinin payı tablodaki ürünler özelinde ortalama %21 civarındadır.

Son 5 yıl ortalaması üretim verilerine göre son yıllardaki TMO'nun müdahale alımlarının yurtiçi üretim içindeki payının;

- Buğdayda %25,
- Arpada %18,
- Mısırdaki %17,
- Çeltikte %4,
- Kırmızı mercimekte %9,
- Nohutta %0,
- Kuru fasulyede %4,
- Fındıkta %9 seviyesinde gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Bu durum serbest piyasaya tanınan hareket alanını anlamak ve üretimin yurtiçinde değerlendirilmesinde serbest piyasanın rolünün daha iyi anlaşılması için bize bir pencere sunmaktadır.

TMO'nun müdahale alımları dışındaki ürün arzının serbest piyasada değerlendirildiği göz önüne alındığında son yıllarda yurtiçi üretimin değerlendirilmesinde serbest piyasanın payının;

- Buğdayda %75,
- Arpada %82,
- Mısırdaki %83,
- Çeltikte %96,

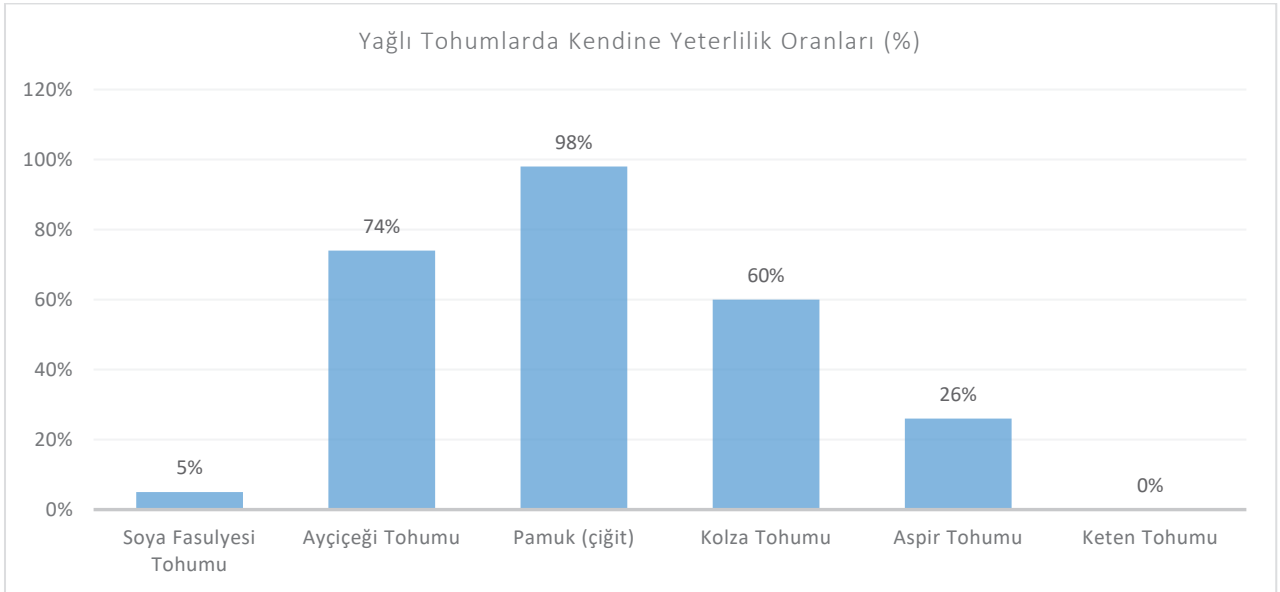
- Kırmızı mercimekte %91,
- Nohutta %100,
- Kuru fasulyede %96,
- Fındıkta %91 seviyesinde gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

4. Yağlı Tohumlar

Türkiye yağlı tohumlarda maalesef kendine yeterlilik sorunu yaşamaktadır. Yağlı tohumların genelinde yeterlilik oranı %50'nin altındadır. Bu durum beraberinde yoğun ithalatı getirmektedir. **Toplamda 7,7 milyon tona ulaşan yağlı tohumlar tüketiminin sadece 4 milyon tona yakını yurtiçi üretimle karşılanabilmektedir.** Bu görünüm, yağlı tohumlar grubunda dış ticaret bağımlılığının geçici değil, yapısal bir sorun olduğunu göstermektedir.

Soya fasulyesi üretimimiz yıllar itibarı ile 180 bin tonları aşamadı, oysa 1980'li yıllarda 250 bin tona varan üretim söz konusuydu. Yine ayçiçek tohumunda yeterlilik oranımız %60'lar seviyesinde olup tüketimde %40 ithalata bağımlıyız. Başka bir ifadeyle, tüketimin yaklaşık üçte biri ile yüzde 40'a yaklaşan kısmı ithalat yoluyla dengelenmektedir. Bu nedenle ayçiçeğinde dışa bağımlılık oranı, sezonlara göre değişmekle birlikte, hâlen yüksek düzeydedir.

Grafik 28 Yağlı Tohumlarda Yeterlilik Oranları

Yağlı tohumlar, bitkisel yağ sanayiinin temel hammaddesini oluşturmaktadır. Türkiye'de ayçiçeği, soya, kolza/kanola, aspir, pamuk tohumu, yer fıstığı, susam, haşhaş ve keten gibi ürünler farklı ekolojilerde yetiştirilebilmekte; buna karşılık palm ve hindistan cevizi gibi tropik kökenli yağ bitkileri ülkemiz agroekolojik koşullarında yaygın tarımsal üretim konusu oluşturmamaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı politika belgelerinde de Türkiye'nin yağlı tohum açığını azaltabilmesi için özellikle ayçiçeği, soya, kolza ve aspir gibi ürünlerde üretim planlamasının güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Dünya bitkisel yağ sanayiinde en yaygın ticarete konu olan başlıca yağ bitkileri; soya, kolza/kanola, ayçiçeği, pamuk tohumu, yer fıstığı, susam, palm çekirdeği ve hindistan cevizi olarak öne çıkmaktadır. Türkiye açısından ise ayçiçeği, soya, pamuk tohumu, kolza/kanola, aspir, yer fıstığı, susam ve haşhaş daha

belirgin bir üretim tabanına sahiptir. Mısır özü yağı da bitkisel yağ tüketiminde önemli bir yer tutmakla birlikte, mısır esas olarak bir yağ bitkisi değil; yağın işleme sürecinde yan ürün olarak elde edildiği bir hammaddedir. Benzer şekilde çığit, haşhaş ve keten bazı kullanım alanlarında doğrudan yağ amacıyla değerlendirilse de, pamuk tohumu ve mısır gibi bazı ürünlerde yağ çoğu zaman ana ürün değil, işleme zincirinin bir çıktısı niteliği taşımaktadır.

Öte yandan zeytin ve fındık, meyveden yağ elde edilen önemli bitkisel yağ kaynakları olmakla birlikte, üretim ve piyasa dinamikleri itibarıyla yağlı tohumlardan ayrı değerlendirilmesi gereken ürün gruplarıdır. Yağlı tohumlu tek yıllık bitkiler arasında başlıca ayçiçeği, aspir, soya, kolza/kanola, pamuk, yer fıstığı ve susam sayılabilirken; zeytin, hindistan cevizi ve palm çok yıllık bitkiler sınıfında yer almaktadır. Bu ayırım, hem tarımsal üretim planlaması hem de işleme sanayiinin hammaddesini doğru sınıflandırmak açısından önem taşımaktadır.

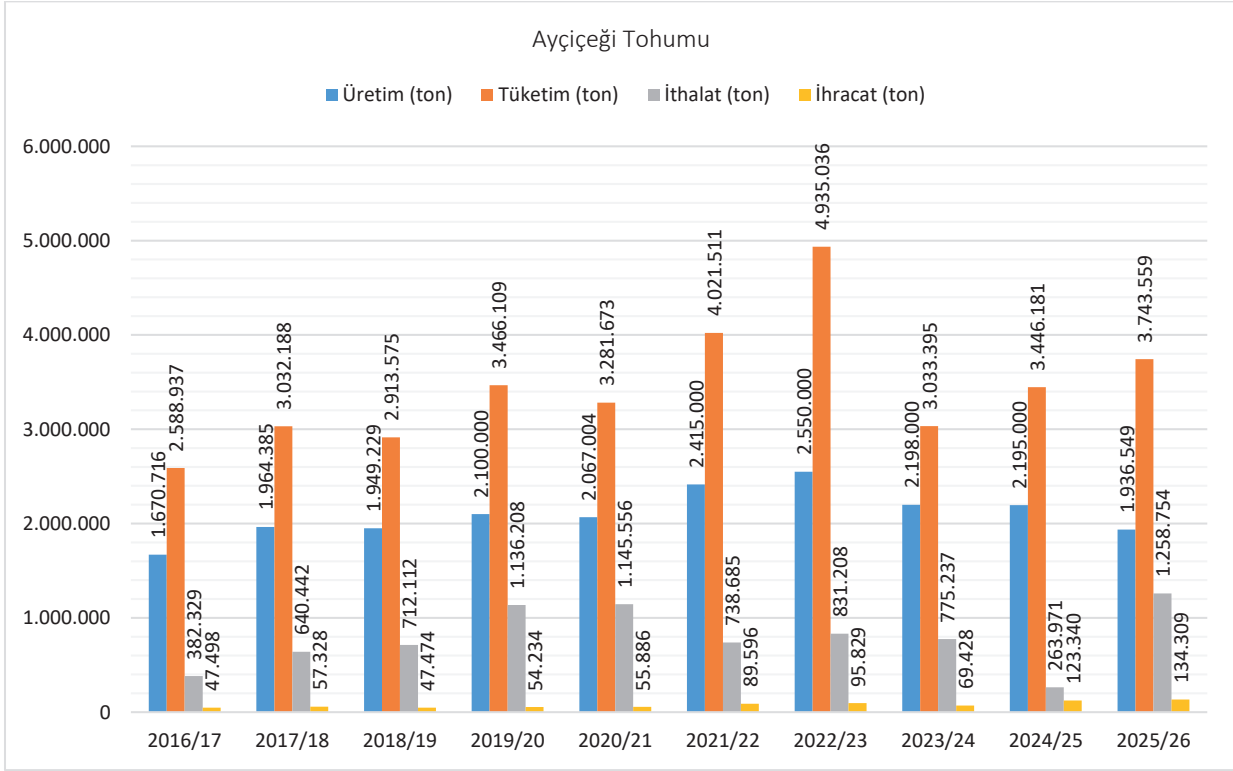
İnsan beslenmesinde kullanılan yağın büyük bölümü, maliyet ve arz avantajı nedeniyle bitkisel kaynaklardan sağlanmaktadır. Yağlı tohumlar işlendiğinde tohum öncelikle kırma ve presleme ya da ekstraksiyon süreçlerinden geçmekte; sonuçta ham yağ ve küspe ortaya çıkmaktadır. Elde edilen ham yağ rafinasyon sürecinden sonra yemeklik sıvı yağ veya farklı işlemler sonrası margarin sanayiinde kullanılabilirken, küspe ise hayvan yemi sektöründe önemli bir protein hammaddesi olarak değerlendirilmektedir. Özellikle kolza ve soya küspesi, yem sanayiinde protein kaynağı açığının kapatılmasında kritik öneme sahiptir.

a. Ayçiçek Tohumu

Ayçiçeği, Türkiye'de en fazla üretilen yağlı tohum olup bitkisel yağ sanayiinin temel hammaddesini oluşturmaktadır. TEPGE verilerine göre ayçiçeği yağı, ülkemizin bitkisel yağ tüketiminin yaklaşık %80-85'ini karşılamaktadır. Ayçiçeği tohumu, çeşide ve üretim koşullarına bağlı olarak %40'a kadar varan yağ içeriğine sahip olup işlenmesi sonucunda önemli miktarda küspe de elde edilmektedir. Bu yönüyle ayçiçeği, yalnızca yemeklik yağ arzı açısından değil, yem sanayiine sağladığı yan ürünler bakımından da stratejik bir üründür. Küspe içeriği %55 seviyelerindedir.

Türkiye yılda ortalama 2,4 milyon ton civarı ayçiçek tohumu üretir. 2023 yılı üretimi 2,2 milyon ton, 2024 yılı üretimi 2 milyon 195 bin tondur. 2025'te ise 1,95 milyon ton üretim gerçekleşmiştir.

Grafik 29 Ayçiçeği Tohumu Dengesi

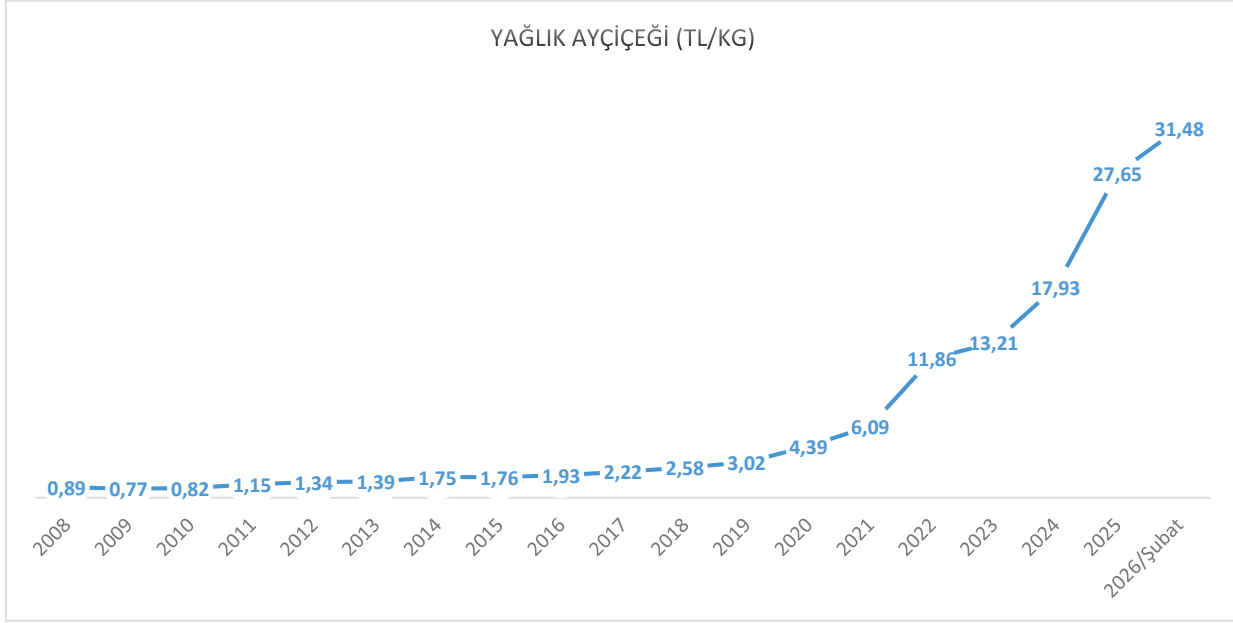
Son 10 yılda ayçiçeği tohumunda:

- Üretim %16 artmış,
- Tüketim %45 artmış,
- İthalat %229 artmış,
- İhracat %183 artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %15 daha yüksektir.

Yıllık tüketimimiz ise 3,7 milyon tonlara ulaşmaktadır. Yeterlilik oranımız %60 seviyesindedir. Her yıl yaklaşık 800 bin ton ayçiçek tohumu ithalatı gerçekleşmektedir.

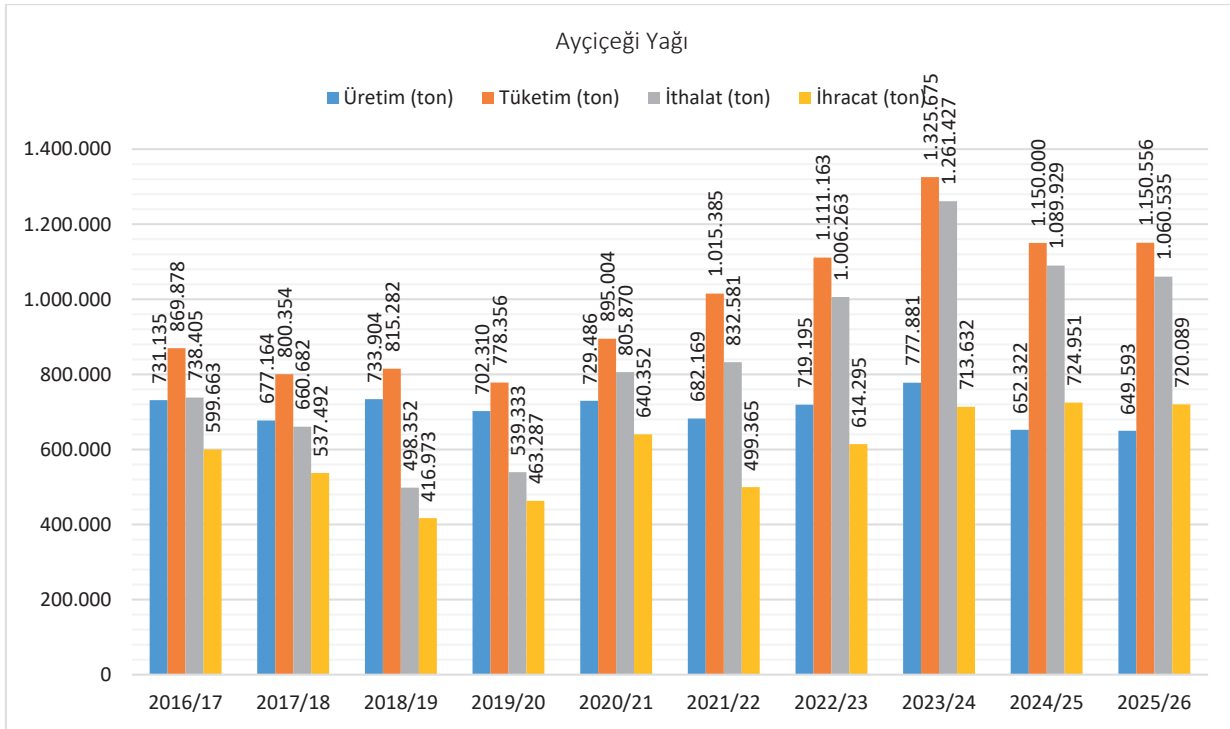
Grafik 30 Yağlık Ayçiçeği Fiyatları

Yağlık ayçiçeği fiyatları 10 yıl öncesine göre %1533 (15 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %194 yüksektir.

Ayçiçek tohumu piyasada 32-34 TL/kg civarında işlem görmektedir. Piyasa fiyatları ile 68 milyar liralık bir yurtiçi üretim değeri söz konusudur. 2025 yılında 1.259 bin ton ithalata ödenen bedel 838 milyon dolardır. Bugünkü kurlar ile 37,3 milyar liradır. İthalat ve yurtiçi üretim birlikte değerlendirildiğinde minimum 98-106 milyar liralık bir ayçiçek tohumu piyasasından bahsedebiliriz.

Grafik 31 Ayçiçeği Yağı Dengesi

Son 10 yılda ayçiçeği yağında:

- Üretim %11 azalmış,
- Tüketim %32 artmış,
- İthalat %44 artmış,
- İhracat %20 artmıştır.

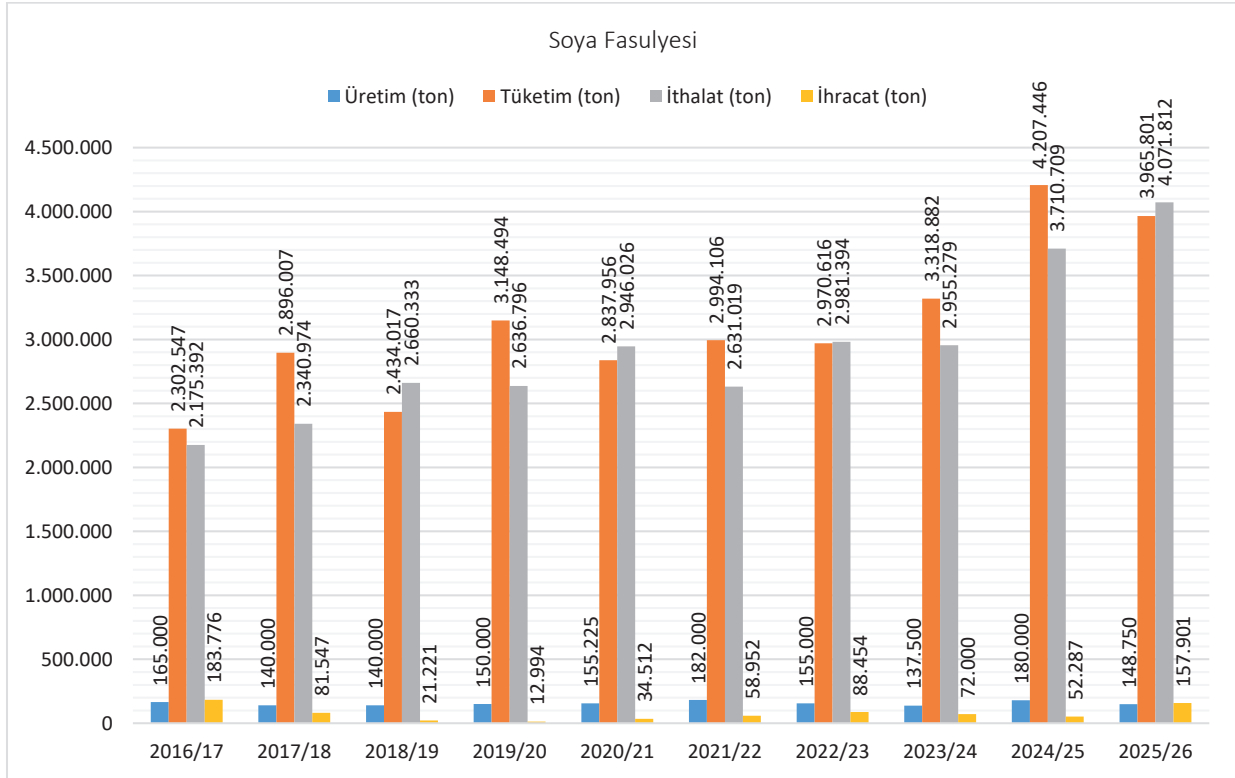
Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %9 gerilemiştir.

Ayçiçeği piyasasını sadece tohum olarak değil yağ ve küspe piyasaları ile birlikte topluca değerlendirmede fayda vardır. Zira ayçiçeğinin yağa dönüşümü sırasında %40-55'lere varan küspe açığa çıkmaktadır. **Bugün ayçiçek küspelerinin yurtiçi fiyatları 10 TL/kg üzerindedir. Bu da ülkemiz için minimum 20-22 milyar liralık ayçiçeği küspesi piyasasına karşılık gelmektedir.**

b. Soya Fasulyesi

Ülkemiz soya fasulyesi tüketiminde %95 oranında ithalata bağımlıdır. Yıllık yurtiçi üretim 155 bin tonlar civarındadır. Bu açıdan soya fasulyesi piyasasını ithalat ile değerlendirmek daha anlamlıdır. Yıllık ortalama 3,3 milyon tona yakın ithalat yapılmaktadır.

Grafik 32 Soya Fasulyesi Tohumu Dengesi

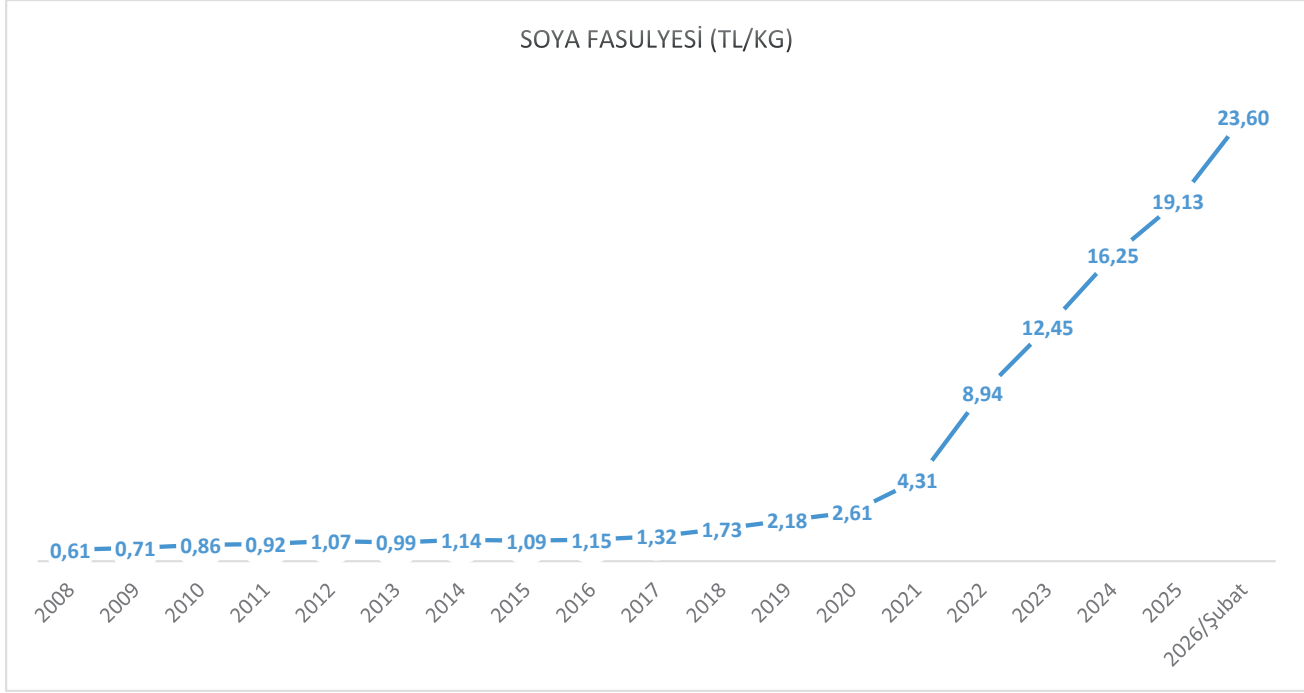
Son 10 yılda soya fasulyesi tohumunda:

- Üretim %10 azalmış,
- Tüketim %72 artmış,
- İthalat %87 artmış,
- İhracat %14 azalmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %8 gerilemiştir.

2024 yılında 3,71 milyon ton için 1,75 milyar dolar, 2025 yılında ise 4 milyon 72 bin tonluk soya fasulyesi ithalatına 1,77 milyar dolar ödenmiştir. Kısaca değerlendirecek olursak bugünkü kurlar ile yıllık soya fasulyesi ithalatına 79 milyar lira civarında ithalat bedeli ödenmektedir.

Grafik 33 Soya Fasulyesi Tohumu Fiyatları

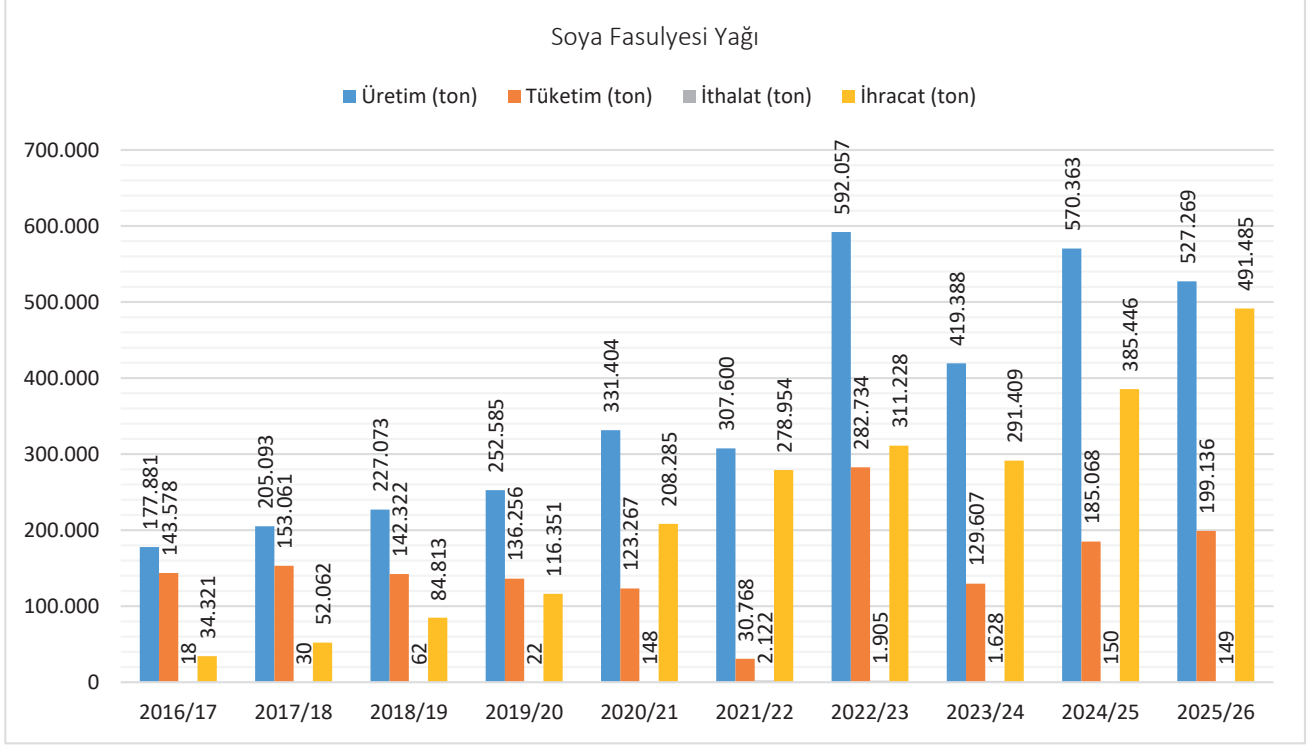

Soya fasulyesi fiyatları 10 yıl öncesine göre %1953 (20 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %165 yüksektir.

Soya küspesi ithalatı ise 2025 yılında 948 bin ton karşılığı 347,5 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Küspenin ithalat değeri de yaklaşık olarak 15,5 milyar lirayı bulmaktadır. Bu arada Türkiye'nin bir miktar küspe ihracatı yaptığını da belirtmiş olalım. 2025 yılında 379,6 bin ton karşılığında 179,8 milyon dolarlık ihracat gerçekleşmiştir. Bugün limanlara göre değişmekle birlikte soya küspesi fiyatları 455-480 dolar/ton aralığında işlem görmektedir.

Soya fasulyesinin işlenmesi sırasında ortaya çıkan yan ürünleri diğer yem hammaddeleri ve yan ürünlerle birlikte tablo olarak ayrıca değerlendirmiş olacağız.

Grafik 34 Soya Fasulyesi Yağı Dengesi

Son 10 yılda soya fasulyesi yağında:

- Üretim %196 (2 kat) artmış,
- Tüketim %39 artmış,
- İthalat %149 artmış,
- İhracat %1332 (13 kat) artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %19 artmıştır. 2025 yılında 150 ton soya yağı ithalatına 583.865 dolar ödenirken 385,4 bin ton ihracattan 350,3 milyon dolar gelir sağlanmıştır.

c. Kolza/Kanola

Kolza ve kanola, aynı tür içinde yer alan yağlı tohum bitkileridir. Türkiye’de ürün ilk olarak 1960’lı yıllarda Balkan göçmenleriyle Trakya’ya kolza adıyla gelmiş; ancak o dönem çeşitlerde yağda yüksek erüsik asit ve küspede yüksek glukozinolat bulunması nedeniyle ekimi yasaklanmıştır. Daha sonra bu bileşenleri düşük düzeye indirilmiş çeşitler geliştirilmiş ve bu yeni materyal kanola adıyla yaygınlaşmıştır. Tarım ve Orman Bakanlığı kaynakları da kanolayı, erüsik asitsiz ve glukozinolat içermeyen ya da çok düşük düzeyde içeren geliştirilmiş kolza tipleri olarak tanımlamaktadır.

Kanola, yüksek yağ içeriği nedeniyle bitkisel yağ sanayii açısından önemli bir hammaddedir. Bakanlık kaynaklarına göre dane yapısında yaklaşık %38-50 yağ ve %16-24 protein bulunmakta; işleme sonrasında elde edilen küspe de hayvan yemi olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle ürün yalnızca yemeklik yağ sanayiinde değil, yem sanayiinde yarattığı yan ürün değeri bakımından da stratejik önem taşımaktadır. Ayrıca kanola yağı, biyoyakıt alanında da kullanım potansiyeline sahiptir.

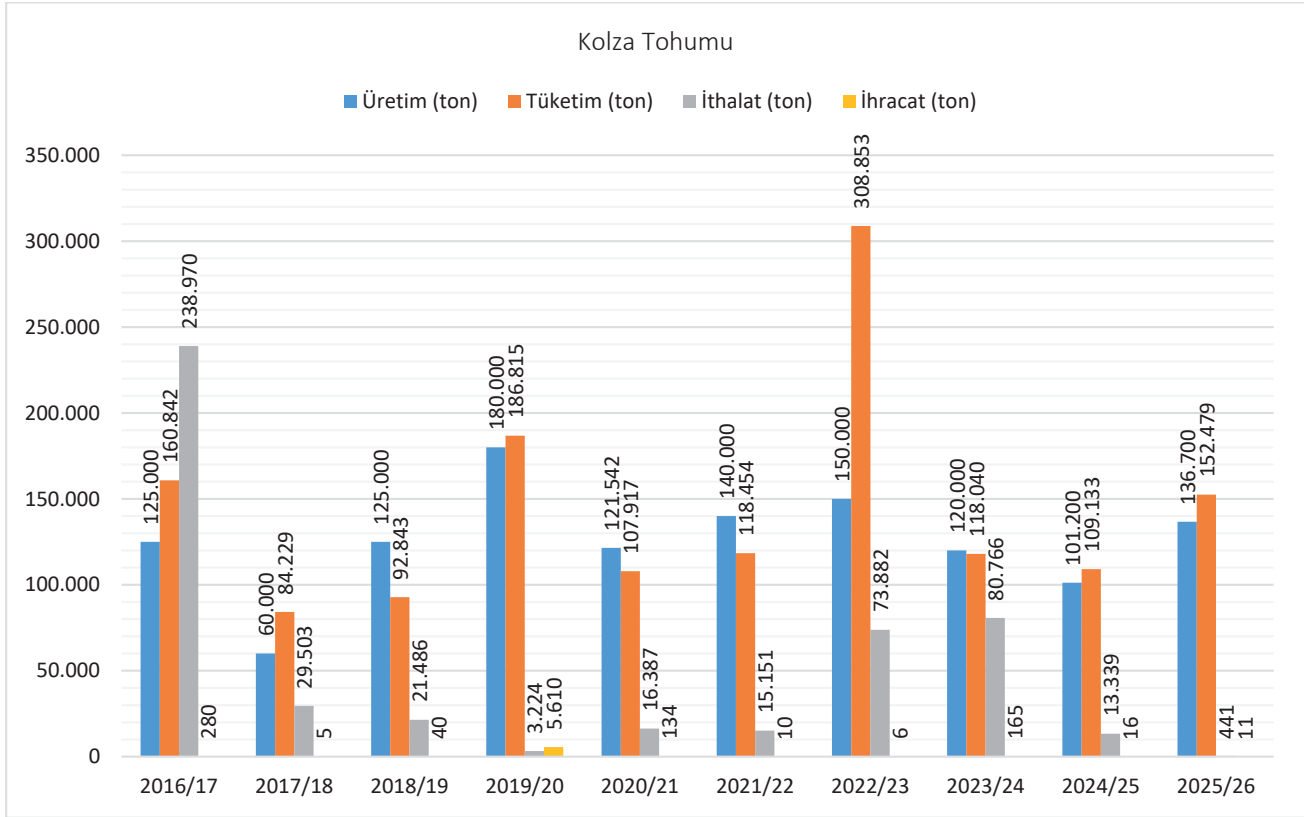
Türkiye’de kanola ağırlıklı olarak kışlık ekilmekte ve özellikle Trakya başta olmak üzere Marmara’da yaygınlaşmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı’nın teknik yayınına göre uygun iklim koşullarında Ege, Çukurova, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu’nun pamuk alanları ile Trakya’da ayçiçeği ve buğday ekim nöbetine girebilmektedir. Kışlık kanola kar örtüsü altında yaklaşık -15°C’ye kadar dayanabilmektedir.

Destekleme tarafında da kanola planlama kapsamında öne çıkarılmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı’nın 2026 üretim yılı destekleme birim fiyatlarına göre kolza (kanola), 3. kategori ürünler arasında yer almakta ve hem Temel Destek hem de Planlı Üretim Desteği kapsamında dekar başına 465 TL destekten yararlanmaktadır. Bu yapı, ürünün özellikle yağlı tohum açığını azaltma hedefi doğrultusunda desteklenen stratejik ürünler arasında değerlendirildiğini göstermektedir.

Piyasa fiyatları, üretim miktarı, dünya piyasalarındaki gelişmeler ve talep-arz dengesi gibi faktörlere göre değişiklik göstermektedir.

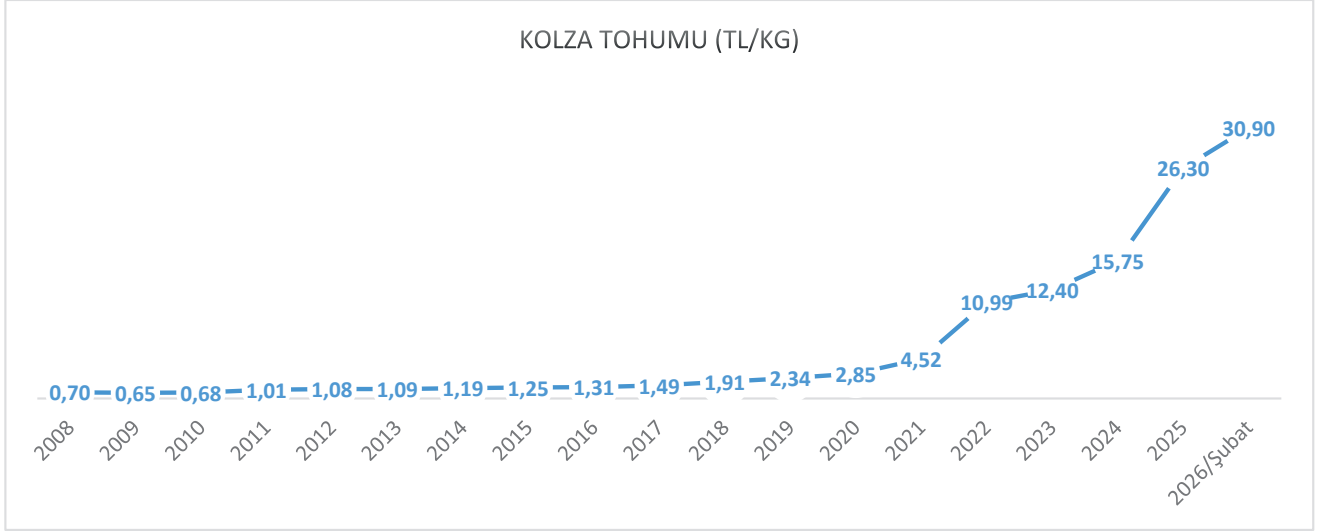
Ülkemiz kolzada kendine yeterli olmayıp ithalata bağımlıdır. Yıllık ortalama 130 bin tonluk üretime karşılık ortalama 160 bin ton tüketim bulunmaktadır.

Grafik 35 Kolza/Kanola Tohumu Dengesi

Son 10 yılda kolza tohumunda, üretim %9 artmış, tüketim %5 azalmış, ithalat %100 artmış, ihracat ise minimal seviyededir. Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %8 daha yüksektir.

Grafik 36 Kolza/Kanola Tohumu Fiyatları

Kanola/Kolza tohumu fiyatları 10 yıl öncesine göre %2262 (23 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %232 yüksektir. **Yurtiçi fiyatlara göre üretimin yaklaşık değerini 4 milyar 225 milyon lira olarak alabiliriz.** 2024 yılında yapılan 13,3 bin ton ithalata 7,9 milyon dolar ödenirken 2025 yılında 441 ton ithalata 3,1 milyon dolar döviz ödemesi gerçekleşmiştir.

2025 yılı kolza küspesi ithalatına ise 156 bin ton için 38,9 milyon dolar ödenmiş olup kolza ve küspesi ithalatının yıllık hacmi 41 milyon doları aşmıştır.

d. Aspir

Aspir, yağlı tohumlar içinde kuraklığa dayanımı ve düşük girdi ihtiyacıyla öne çıkan önemli bir alternatif üründür. Tohumlarında çeşide ve kabuk oranına bağlı olarak yaklaşık %30-35 yağ bulunmakta, iç kısımda bu oran %50-60'a kadar çıkabilmektedir. Yağı alındıktan sonra kalan küspe ise ortalama %22-24 ham protein içeriğiyle hayvancılık açısından değerli bir yem hammaddesi oluşturmaktadır. Bunun yanında aspir; gıda, kozmetik, doğal boya ve bazı endüstriyel kullanım alanlarında da değerlendirilebilmektedir.

Türkiye'de aspir tarımı yeni bir ürün değildir. Bakanlık araştırma kaynaklarına göre aspir, Cumhuriyetin ilk yıllarında Bulgaristan'dan gelen göçmenler tarafından Türkiye'ye getirilmiş; ilk tescilli çeşitlerden biri 1931'de tescil edilen Yenice olmuştur. Sonraki yıllarda Dinçer, Remzibey-05 ve Olas gibi çeşitlerle üretim materyali gelişmiştir. Aspir Türkiye'de yaklaşık bir asırlık geçmişe sahiptir.

Aspir, toprak seçiciliği görece düşük, kurağa dayanıklı ve özellikle kıraç alanlara uyum sağlayabilen bir bitkidir. Türkiye'de başta İç Anadolu olmak üzere geçit bölgeleri ve bazı Ege illerinde yetiştirilmektedir. Dikenli ve dikensiz tipleri bulunmakta; dikenli çeşitlerde yağ oranı ve verim potansiyeli daha yüksek olabilmekte, dikensiz çeşitlerde ise hasat ve harman daha kolay yapılabilmektedir.

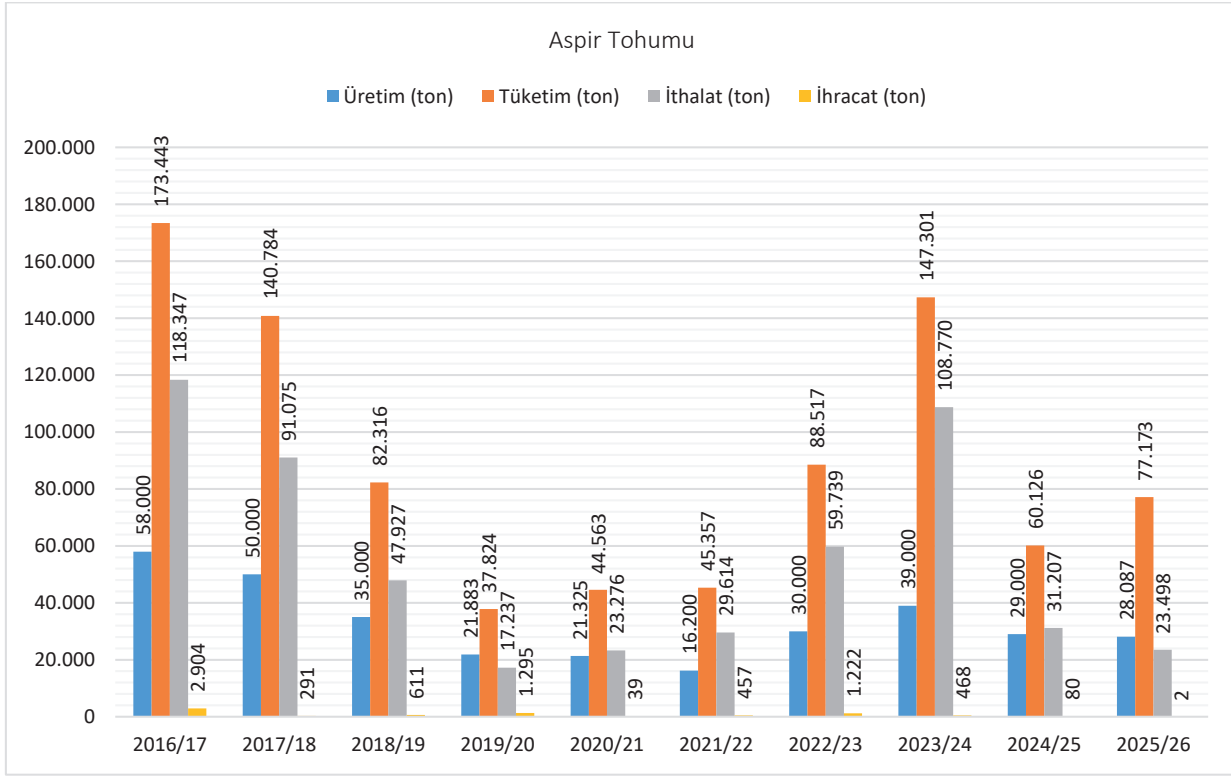
Pazar tarafında ise aspirin yemeklik yağ zincirindeki ağırlığı hâlâ sınırlıdır. Ürün, geçmişte daha çok biyodizel ekseninde gündeme gelmiş olsa da, bugün yemeklik yağ pazarında sınırlı paya sahiptir ve kullanım alanının niş kalmaktadır.

Bakanlık destekleme sisteminde aspir, planlı üretimde öne çıkarılan ürünlerden biridir. 2025 üretim yılında 1. kategori ürünler arasında yer almış, 2026 üretim yılı desteklerinde de destek kapsamını korumuştur.

Türkiye'de aspir tarımı son yıllarda artış göstermesine rağmen, üretilen aspir yağının büyük bir kısmı biyodizel üretiminde kullanılmaktadır. Bu nedenle, yemeklik yağ üretimi için yeterli hammadde bulunmamakta ve aspir yağı tüketiciler açısından ulaşılabilir değildir.

Aspir yağı, içerdiği linoleik asit ve yüksek enerji değeri ve protein içeriği ile de önemli bir besin kaynağıdır.

Grafik 37 Aspir Tohumu Dengesi

Son 10 yılda aspir tohumunda:

- Üretim %52 azalmış,
- Tüketim %56 azalmış,
- İthalat %80 azalmış,
- İhracat %100 azalmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2024/25 sezonu kıyaslandığında üretim %4 artmıştır.

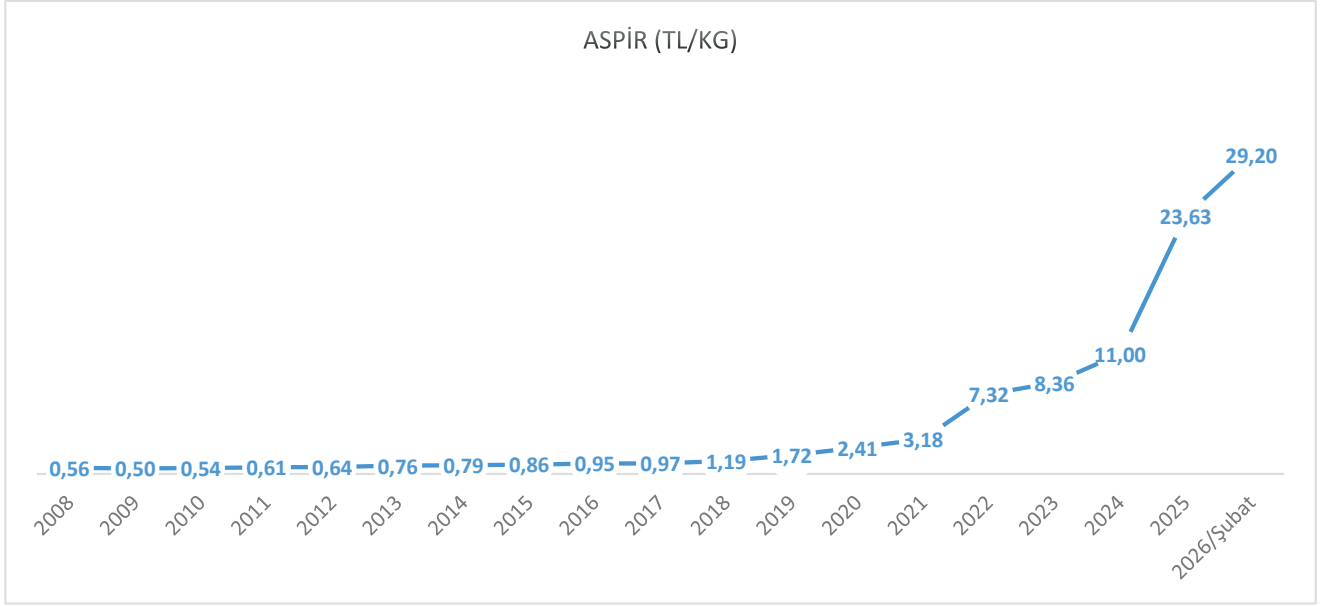
Bakanlığın bitkisel ürünler için belirlediği stratejik önemdeki ürünler listesinde aspir tohumu da bulunmakta olup yeni dönemde desteklemelerle ekim alanları artırılmaya çalışılacaktır.

2015 yılında 70 bin tonlara ulaşan aspir üretimi, 2016 yılında 58 bin tona gerilemiş, 2025 yılında 28 bin tonlara kadar düşmüştür. Tüketim ortalama 85 bin tonlarda olup 2023 yılında 108,8 bin ton ithalat yapılmıştır.

Bugünkü rakamlar ile aspir tohumunun piyasa değeri 820 milyon TL'dir.

Türkiye'de aspir üretimi ve tüketiminin artması için, yemeklik yağ olarak kullanımı teşvik edilmeli ve yeni pazarlar bulunmalıdır. Ayrıca, aspir yağının farklı endüstrilerde kullanımı için de çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Grafik 38 Aspir Tohumu Fiyatları

Aspir fiyatları 10 yıl öncesine göre %2979 (30 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %352 yüksektir.

e. Pamuk (çiğit)

Pamuk, dünya genelinde yalnızca tekstil sanayiinin temel hammaddesi olarak değil, aynı zamanda yağ, yem ve çeşitli sanayi kollarına girdi sağlayan çok yönlü bir tarımsal ürün olarak değerlendirilmektedir.

Bitkinin ekonomik değeri yalnızca lifinden ibaret olmayıp, çiğit olarak adlandırılan tohumu ile bu tohumdan elde edilen yağ, küspe ve linter gibi yan ürünlerden de kaynaklanmaktadır. Bu yönüyle pamuk, tarla üretimi ile sanayi arasında güçlü bağlantılar kuran, katma değeri yüksek ve çok sektörlü etki yaratan stratejik bir ürün niteliği taşımaktadır.

Türkiye’de pamuk üretimi, iklim ve sulama koşullarının uygun olduğu bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi son yıllarda üretimde belirleyici ağırlık kazanmış, bunu Ege ve Çukurova bölgeleri izlemiştir. Bu coğrafi dağılım, pamuğun sıcaklık isteği yüksek, uzun vejetasyon süresine ihtiyaç duyan ve ekonomik üretim için sulama imkânı gerektiren bir bitki olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla pamuk üretimi yalnızca tarımsal tercihlerin değil, aynı zamanda su yönetimi, bölgesel verimlilik ve üretim altyapısının da bir fonksiyonu olarak şekillenmektedir.

Pamuk bitkisi esas olarak lif üretimi amacıyla yetiştirilmekle birlikte, çiğit önemli bir ikincil ekonomik değer yaratmaktadır. Çiğitten elde edilen pamuk yağı, rafinasyon sonrasında yemeklik yağ sanayiinde kullanılabilir; aynı zamanda kozmetik, sabun ve bazı endüstriyel alanlarda da değerlendirilebilmektedir. Yağın çıkarılmasının ardından geriye kalan pamuk küspesi ise protein içeriği nedeniyle hayvan beslenmesinde önemli bir yem hammaddesi işlevi görmektedir.

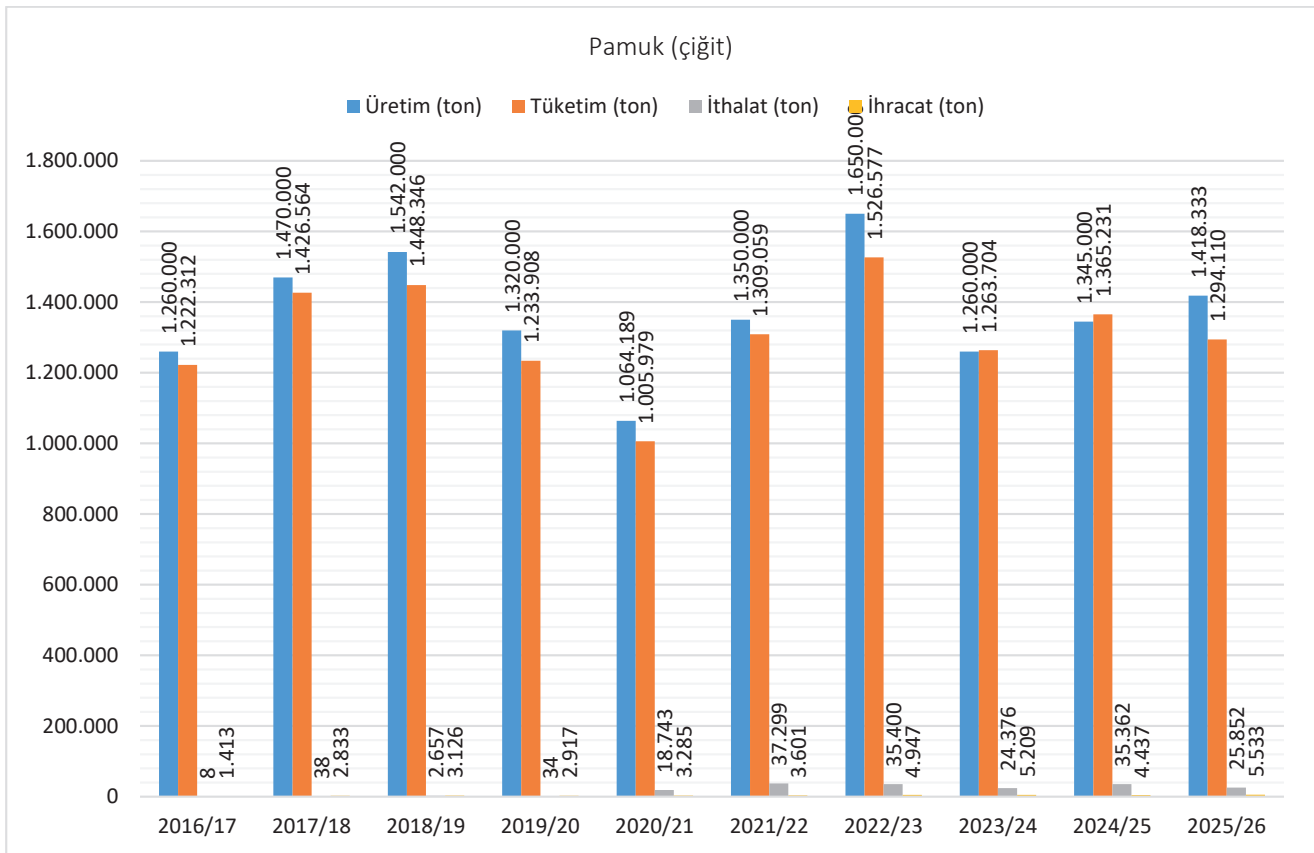
Tohum üzerindeki kısa lifler olan linter ise kâğıt, selüloz, dolgu ve çeşitli endüstriyel ürünlerin üretiminde kullanılabilir. Bu nedenle pamuk, lif odaklı klasik bir endüstri bitkisi olmanın ötesinde, yağ ve yem piyasalarıyla da doğrudan ilişkili entegre bir değer zinciri oluşturmaktadır.

Pamuk piyasasını stratejik kılan temel unsurlardan biri de budur: aynı ürün hem tekstil sanayiine ana girdi sağlamakta, hem bitkisel yağ sanayiine hammadde vermekte, hem de yem sektörüne yan ürün üretmektedir. Başka bir ifadeyle pamuk, yalnızca bir tarla bitkisi değil; tekstil, gıda ve hayvancılık sektörlerini aynı anda etkileyen çarpan etkisi yüksek bir üründür. Bu çok yönlü yapı, ürünün ekonomik önemini artırdığı gibi, fiyat oluşumlarının da yalnızca lif piyasasına göre değil; yağlı tohumlar, yem hammaddeleri ve dış ticaret dengesi gibi unsurlarla birlikte değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Türkiye açısından pamuk üretimi, dış ticaret ve sanayi entegrasyonu bakımından özel önem taşımaktadır. Tekstil ve konfeksiyon sanayiinin güçlü yapısı, lif pamuğa olan talebi yüksek tutarken; çiğidin yağ ve küspe olarak değerlendirilmesi, ürünün sanayi içindeki toplam ekonomik katkısını büyütmektedir. Bu nedenle pamukta üretim miktarı kadar kalite, randıman, lif uzunluğu, çırçırılama verimi ve çiğidin sanayiye uygunluğu da önem taşımaktadır. Özellikle artan üretim maliyetleri, sulama giderleri, işçilik baskısı ve alternatif ürünlerle kârlılık karşılaştırması, pamuk ekim kararlarında belirleyici hale gelmektedir.

Önümüzdeki dönemde pamuk piyasasının değerlendirilmesinde üç temel eksen öne çıkacaktır. Birincisi, tekstil sanayiinin lif talebi ve dış pazar performansı; ikincisi, çiğidin yağ ve küspe olarak değerlendirilmesi yoluyla sağlanan sanayi katkısı; üçüncüsü ise su kullanımı, verimlilik ve üretici gelirinin sürdürülebilirliğidir. Bu çerçevede pamuk, Türkiye’de yalnızca geleneksel bir endüstri bitkisi değil, aynı zamanda tarım-sanayi entegrasyonunun en belirgin örneklerinden biri olarak ele alınmalıdır.

Grafik 39 Pamuk Tohumu (çiğit) Dengesi

Son 10 yılda pamuk tohumunda:

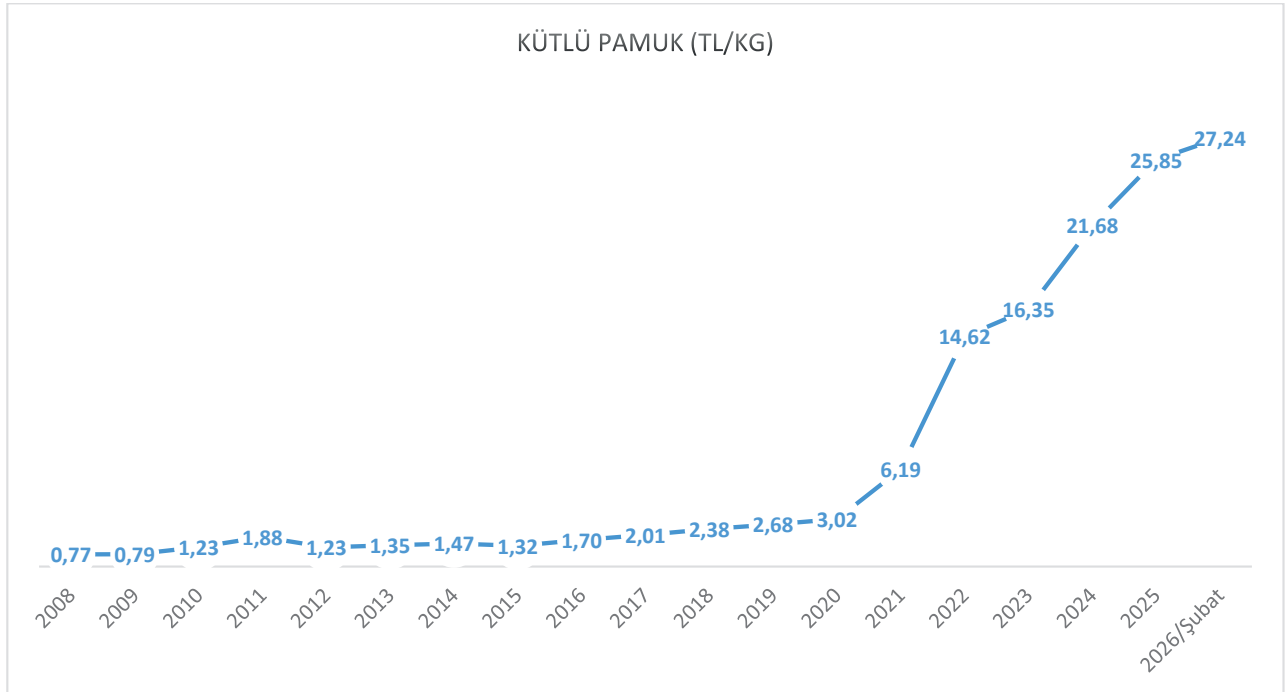
- Üretim %13 artmış,
- Tüketim %6 artmış,
- İthalat 8 tondan 25,8 bin tona yükselmiş,
- İhracat %292 (3 kat) artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim daha %6 yüksektir.

Türkiye, pamukta tarihsel olarak önemli üretici ülkeler arasında yer almakla birlikte, son yıllarda üretimde istikrarlı bir artıştan çok dalgalı bir seyir izlemektedir. Nitekim çığit verileri 2022/23 sezonunda yüksek seviyelere ulaşıldığını, 2023/24 sezonunda ise belirgin bir gerileme yaşandığını; buna karşılık 2024/25 ve 2025/26 sezonlarında yeniden toparlanma eğiliminin başladığını göstermektedir. TÜİK verilerine göre Türkiye'nin kütlü pamuk üretimi 2024 yılında 2 milyon 243 bin ton, 2025 yılında ise yaklaşık 2 milyon 198 bin ton düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu tablo, pamukta yapısal bir çöküşten ziyade; suya erişim, üretim maliyetleri, iklim oynaklığı ve alternatif ürünlerle kârlılık ilişkisine bağlı bir üretim dalgalanmasına işaret etmektedir.

Pamuk üretiminin ekonomik ve stratejik önemi devam etmektedir. Ancak sektörün sürdürülebilirliği, yalnızca ekim alanının korunmasına değil; sulama altyapısının güçlendirilmesine, su kullanım etkinliğinin artırılmasına, iklime dayanıklı üretim tekniklerinin yaygınlaştırılmasına ve üreticinin gelir istikrarının korunmasına bağlıdır. Tarım ve Orman Bakanlığı da son dönemde sürdürülebilir ve iklime dayanıklı pamuk üretimine yönelik teknik kapasitenin geliştirilmesini öncelikli başlıklar arasında ele almaktadır. Bu nedenle pamuk sektöründe temel mesele üretimin varlığı değil, üretimin sürdürülebilir, rekabetçi ve sanayi talebini karşılayabilecek istikrarlı bir yapıya kavuşturulmasıdır.

Grafik 40 Kütlü Pamuk Fiyatları

Kütlü pamuk fiyatları 10 yıl öncesine göre %1505 (15 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %120 yüksektir.

Pamuk piyasa değerlerine baktığımızda; linteri, yağı, küspesi ve tohumu ile yaklaşık 36 milyar TL üretim değeri taşımaktadır.

f. Keten Tohumu

Keten, hem lif hem de tohumu için değerlendirilebilen çok amaçlı bir endüstri bitkisidir. Keten tohumu; yağ içeriği, özellikle alfa-linolenik asit (omega-3) bakımından öne çıkması nedeniyle gıda, yem ve fonksiyonel ürün pazarlarında ilgi gören bir hammaddedir. Lif tipi keten ise tekstil, kompozit malzeme ve çeşitli sanayi uygulamalarında kullanılabilir. Bu yönüyle keten, klasik bir tarla bitkisinden çok, gıda ile sanayi arasında konumlanan niş fakat stratejik bir ürün niteliği taşımaktadır.

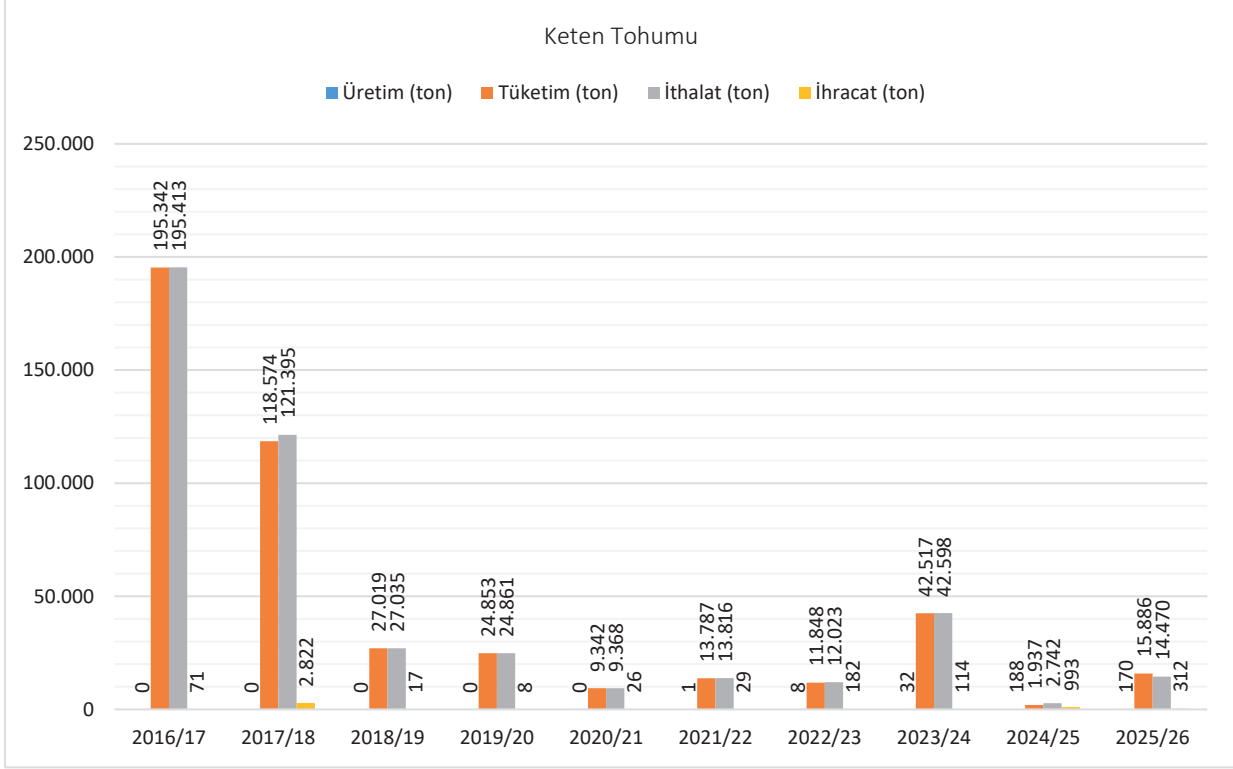
Türkiye’de keten üretimi tarihsel olarak bilinen bir faaliyet olmakla birlikte, günümüzde yaygın ve yüksek hacimli bir üretim yapısından söz etmek güçtür. Son dönemde ketenin yeniden canlandırılmasına yönelik girişimler dikkat çekmektedir. Nitekim Tarım ve Orman Bakanlığı’nın 2025 yağlı tohumlu bitkiler tescil raporlarında yazlık keten yer almakta, Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü de 2026 yılı itibarıyla çeltik, keten, soya ve yağlık ayçiçeği için tohumluk taleplerine ilişkin duyurular yayımlamaktadır. Ayrıca İstanbul İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2024 yılında Şile’de keten üretimini yeniden yaygınlaştırmaya dönük özel bir proje başlatmıştır. Bu tablo, ketenin Türkiye’de güçlü bir yaygın üretim ürünü olmaktan çok, belirli bölgelerde yeniden geliştirilmek istenen alternatif bir ürün olarak öne çıktığını göstermektedir.

Coğrafi dağılım açısından ketenin tarihsel olarak Karadeniz ve Marmara bağlantılı bazı alanlarda bilinmekte ve yetiştirilmektedir. Mevcut kamu kaynakları, daha çok bölgesel yeniden yaygınlaştırma ve tohum geliştirme çabalarına işaret etmektedir. Bu nedenle keteni, belirli ekolojilerde üretim potansiyeli bulunan ancak hâlen sınırlı ölçekte değerlendirilen bir ürün olarak tanımlamak daha doğru olacaktır.

Talep tarafında ise keten tohumu, sağlıklı beslenme eğilimi ve bitki bazlı ürünlere yönelim nedeniyle küresel ölçekte dikkat çekmektedir. Bununla birlikte keten tohumuna yönelik ilgi son yıllarda fonksiyonel gıda, unlu mamul, takviye edici gıda ve özel beslenme segmentlerinde artmakta; ancak Türkiye’de pazar hâlen niş ölçektedir. Bu ürünün pazarı büyük ölçüde paketli gıda, doğal ürün mağazaları, aktarlık kanalı ve giderek artan biçimde e-ticaret üzerinden şekillenmektedir.

Üretim tarafında temel sorun, ürünün tarımsal bilgi birikimi, işleme altyapısı ve pazar ölçeği bakımından sınırlı kalmasıdır. Bu nedenle ketende büyüme potansiyeli, yalnızca birincil üretim artışına değil; uygun çeşit geliştirme, sertifikalı tohumluk erişimi, sözleşmeli üretim modelleri ve gıda-sanayi entegrasyonuna bağlıdır. Tarım ve Orman Bakanlığı’nın tohumculuk ve sertifikalı tohum kullanım destekleri de bu açıdan önem taşımaktadır. Kısacası keten, Türkiye’de bugün için geniş hacimli bir piyasa ürünü değil; ancak sağlık odaklı tüketim eğilimleri ve alternatif ürün arayışları nedeniyle orta vadede daha görünür hale gelebilecek bir yağlı tohum ve endüstri bitkisi olarak değerlendirilmelidir.

Grafik 41 Keten Tohumu Dengesi

Son 10 yılda keten tohumunda:

- Üretim 0 seviyesinden 170 ton seviyesine yükselmiş,
- Tüketim %92 azalmış,
- İthalat %93 azalmış,
- İhracat %342 artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %272 (27 kat) artmıştır.

Keten tohumu piyasasını ithalat maliyetleri ile değerlendirmek daha anlamlıdır. Zira yurtiçi üretim son derece kısıtlıdır. 2025 yılında 14.470 ton tohum ithalatına 8.245 bin dolar ödeme yapılmış olup bugünkü kurlarla 367 milyon liralık bir hacimden bahsedebiliriz.

Keten küspesi ithalatı ise 2025 yılında 2.893 ton ile önceki yıllara göre (ortalama 40 ton) önemli bir artış kaydetmiştir.

5. Patates/Soğan

a. Patates

Patates, dünya genelinde en yaygın tüketilen yumru bitkilerden biri olup, hem doğrudan insan beslenmesinde hem de işleme sanayiinde önemli bir yere sahiptir. Türkiye'de de patates, üretim hacmi ve tüketim düzeyi bakımından temel bitkisel ürünler arasında yer almaktadır.

Patates, Türkiye'de her kesim tarafından tüketilen temel bir besin maddesidir. Özellikle kış aylarında tüketimi artar. Ayrıca, patates, birçok sanayi kolunda da kullanılmaktadır.

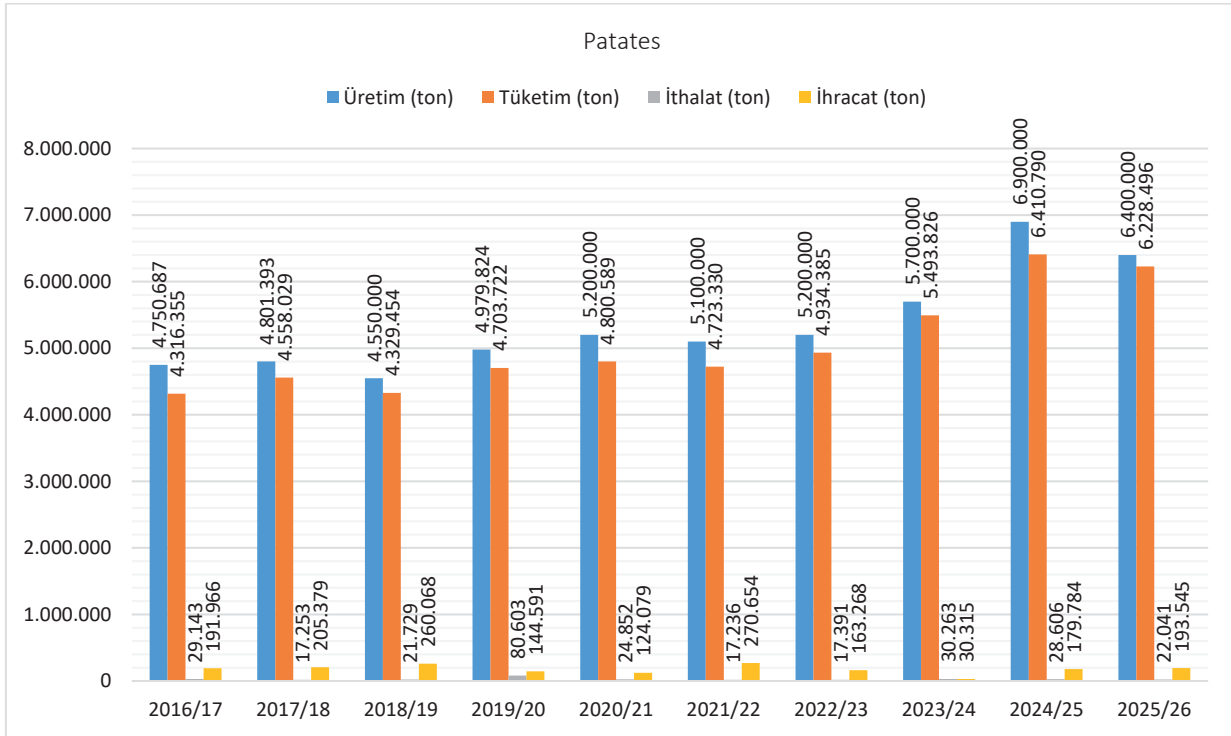
Patates, ucuz ve besleyici bir besin kaynağıdır. Karbonhidrat, vitamin ve mineral açısından zengindir. Patates nişastası, gıda, kağıt ve tekstil sanayilerinde kullanılmaktadır.

Türkiye’de patates üretimi ülke geneline yayılmış olmakla birlikte belirli merkezlerde yoğunlaşmaktadır. Güncel resmi verilere göre 2024 yılında patates ekim alanında Niğde ilk sırada yer almakta, onu Afyonkarahisar ve Konya izlemektedir. Bir önceki yılın üretim sıralamasında ise Niğde, Kayseri ve Afyonkarahisar öne çıkmıştır. Bu nedenle patates üretimini yalnızca Doğu Anadolu ve Karadeniz eksenine bağlamak eksik kalmaktadır; esas ağırlık Orta Anadolu, İç Anadolu geçiş kuşağı ve bazı Ege illerinde toplanmaktadır. Patatesin serin iklimi seven biyolojik yapısı doğru olmakla birlikte, Türkiye’de üretim coğrafyası yükselti, sulama imkânı, tohumluk yapısı ve sanayi talebiyle birlikte şekillenmektedir.

İç piyasa dengesi açısından bakıldığında Türkiye patatesteki genel olarak kendine yeterli bir ülkedir. Grafik serisinde de görüldüğü üzere üretim çoğu sezonda iç tüketimin üzerinde seyretmekte; ithalat ve ihracat ise toplam piyasa içinde sınırlı fakat dönemsel olarak oynak kalemler olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle patates piyasasında temel mesele arz açığından çok, üretimdeki dalgalanma, depolama, kalite ayrışması ve pazarlama yapısında ortaya çıkmaktadır.

Patates, Türkiye’de yalnızca temel bir gıda ürünü değil, aynı zamanda işleme sanayiinin de girdilerinden biridir. Taze tüketimin yanı sıra cipslik, dondurulmuş parmak patates, nişasta ve çeşitli gıda işleme alanlarında kullanılmaktadır. Özellikle üretimin yoğunlaştığı illerde işleme sanayiine dönük yatırım potansiyeli de dikkat çekmektedir. Nitekim resmi yatırım rehberlerinde Afyonkarahisar gibi iller için patates unu, cips ve işlenmiş patates ürünlerine yönelik tesis kurulmasına elverişli hammadde tabanı bulunduğu vurgulanmaktadır. Bu yönüyle patates, yalnızca düşük maliyetli bir temel tüketim ürünü değil; aynı zamanda katma değerli gıda sanayiine hammadde sağlayan stratejik bir tarımsal üründür.

Grafik 42 Patates Dengesi

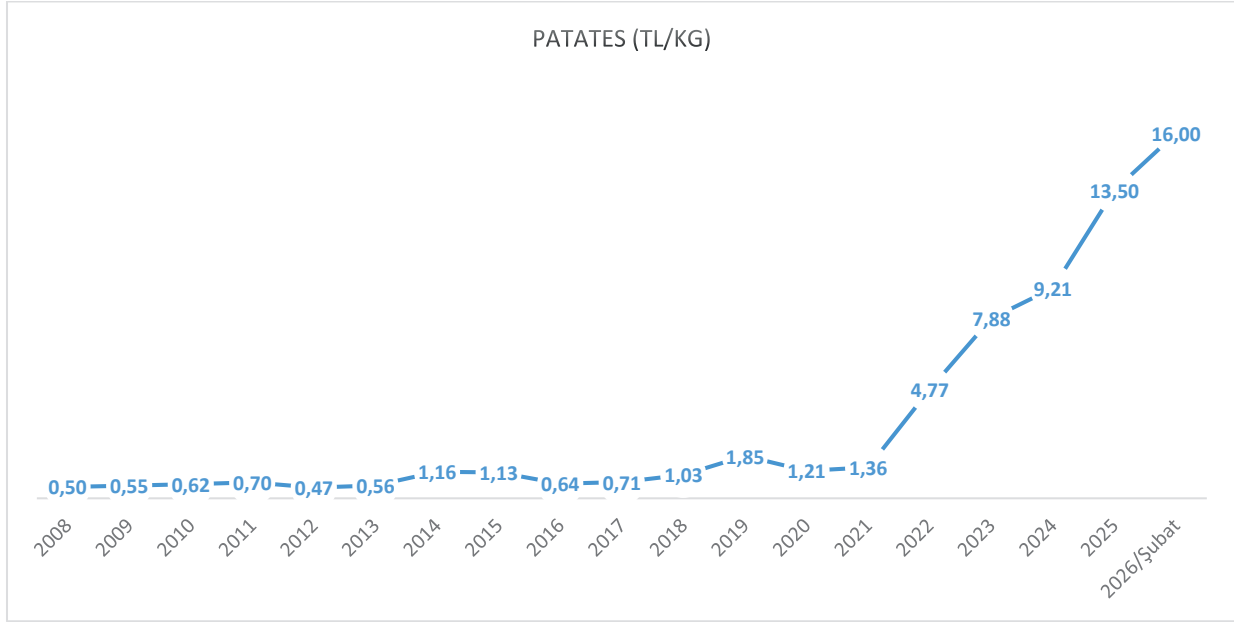

Son 10 yılda patateste:

- Üretim %35 artmış,
- Tüketim %44 artmış,
- İthalat %24 azalmış,
- İhracat %1 artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %14 artmıştır.

Grafik 43 Patates Fiyatları

Patates fiyatları 10 yıl öncesine göre %2339 (23 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %228 yüksektir. Bugünkü piyasa rakamları ile patates üretiminin piyasa değeri 102 milyar TL'dir.

b. Soğan

Soğan, dünya mutfağında yaygın kullanımı olan, depolanabilirliği yüksek ve çok yönlü değerlendirme imkânı sunan temel sebze ürünlerinden biridir. Hem taze hem kuru olarak tüketilen soğan, yalnızca beslenme açısından değil, gıda sanayiinde kullanım kolaylığı ve pazara arz sürekliliği bakımından da önem taşımaktadır. Türkiye, iklim ve toprak yapısı itibarıyla kuru soğan üretimine elverişli ülkelerden biri olup, üretim hacmi bakımından dünya ölçeğinde de üst sıralarda yer almaktadır.

Türkiye'de soğan üretimi birçok bölgede yapılmakla birlikte, üretim belirli merkezlerde yoğunlaşmaktadır. Ankara, Amasya, Çorum, Konya, Nevşehir ve Bursa başlıca üretim merkezlerini oluşturmaktadır.

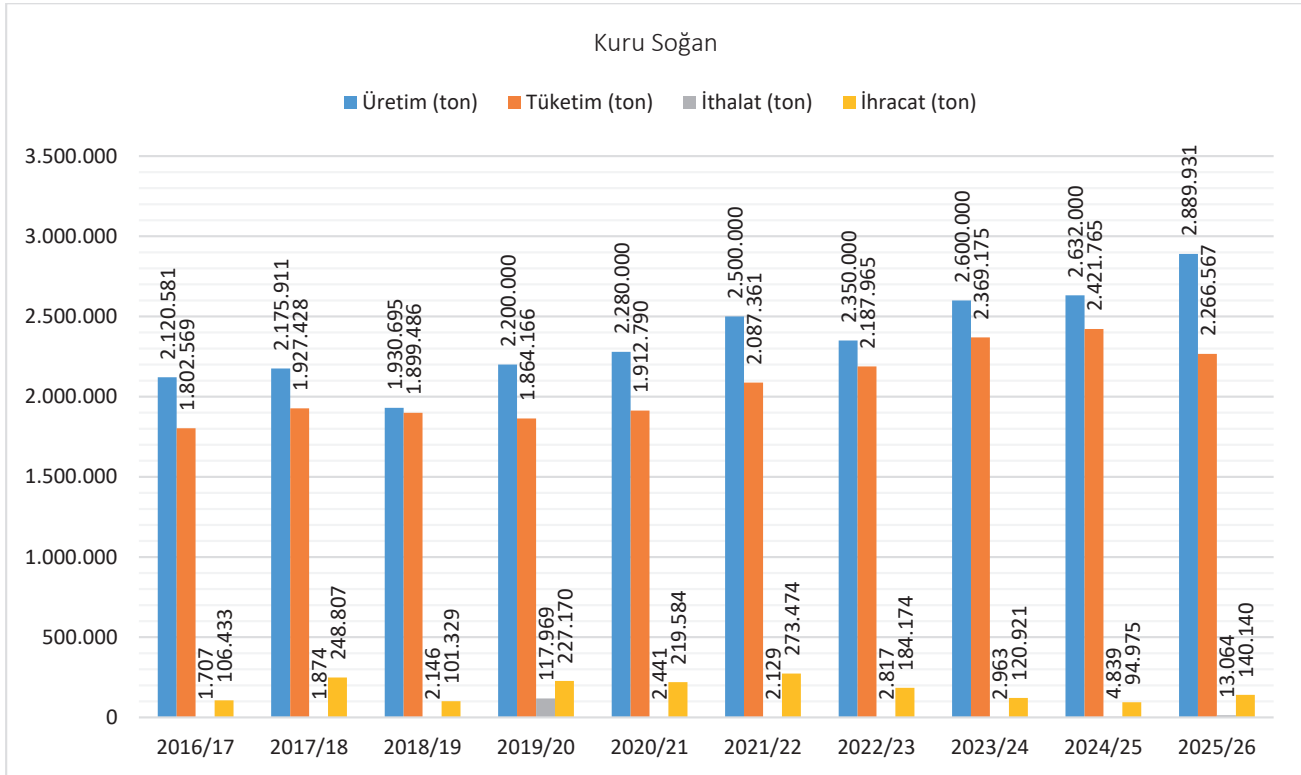
İç piyasa dengesi açısından bakıldığında, Türkiye kuru soğanda genel olarak kendine yeterli bir üretim yapısına sahiptir. Üretim çoğu dönemde iç tüketimi karşılamakta, bazı yıllarda ihracata konu olabilecek arz fazlası da oluşabilmektedir. Bununla birlikte soğan piyasası, diğer birçok sebzeyle kıyasla daha yüksek fiyat oynaklığına açık bir yapıya sahiptir. Bunun temel nedenleri depolama koşulları, dönemsel arz yoğunlaşması, iklim kaynaklı verim değişimleri ve ihracat politikalarında yaşanabilen düzenlemelerdir. Bu nedenle soğanda temel mesele çoğu zaman üretim yetersizliği değil, arzın zamansal yönetimi ve piyasa istikrarıdır.

Dış ticaret tarafında da Türkiye'nin kuru soğanda dönemsel olarak ihracatçı konumunu koruduğu görülmektedir. Ancak ihracat miktarı, iç piyasadaki fiyat seviyesi ve arz durumu ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle kuru soğan, yalnızca iç tüketimde önemli bir ürün değil; aynı zamanda dış ticaret kararlarının iç piyasa fiyatları üzerinde doğrudan etkili olduğu stratejik bir sebze ürünü niteliği taşımaktadır. Sanayi kullanımı ise taze tüketim kadar baskın olmamakla birlikte, kurutulmuş soğan, işlenmiş gıda ve çeşitli hazır gıda segmentlerinde destekleyici bir rol oynamaktadır.

Son yıllarda kuru soğan üretiminde verimliliği artırmaya yönelik olarak çeşit seçimi, sulama yönetimi ve üretim tekniklerinde iyileşme arayışları öne çıkmaktadır. Özellikle modern sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması, su kullanım etkinliği açısından önem taşımakta; Tarım ve Orman Bakanlığı'nın tarımsal sulama politika belgelerinde de sulama altyapısının güçlendirilmesi temel öncelikler arasında yer almaktadır. Bunun yanında depolama koşullarının iyileştirilmesi, kuru soğan piyasasında ürün kayıplarının azaltılması ve arzın yıl içine daha dengeli yayılması açısından kritik görülmektedir. Nitekim Ankara Tarımsal Yatırım Rehberi'nde, Türkiye soğan üretiminin yaklaşık %30'unu karşılayan ilde uygun olmayan depolama koşullarına bağlı fire oranlarının %25'e kadar çıkabildiği belirtilmekte ve depoculuk yatırımı ihtiyacı açık biçimde vurgulanmaktadır.

Özetle kuru soğan, Türkiye tarımı açısından hem üretim hacmi hem de iç piyasa dengesi bakımından stratejik bir üründür. Ülkenin agroekolojik yapısı üretim için uygun bir zemin sunmakla birlikte, piyasa görünümü yalnızca üretim miktarıyla belirlenmemektedir. Verim değişimleri, depolama kapasitesi, dönemsel arz yoğunlaşması, dış ticaret kararları ve fiyat oynaklığı, sektörün temel belirleyicileri arasında yer almaktadır. Bu nedenle kuru soğanda sürdürülebilirlik, yalnızca ekim alanının korunmasına değil; verimlilik artışı, depolama altyapısının güçlendirilmesi ve piyasa yönetiminin iyileştirilmesine bağlıdır.

Grafik 44 Kuru Soğan Dengesi

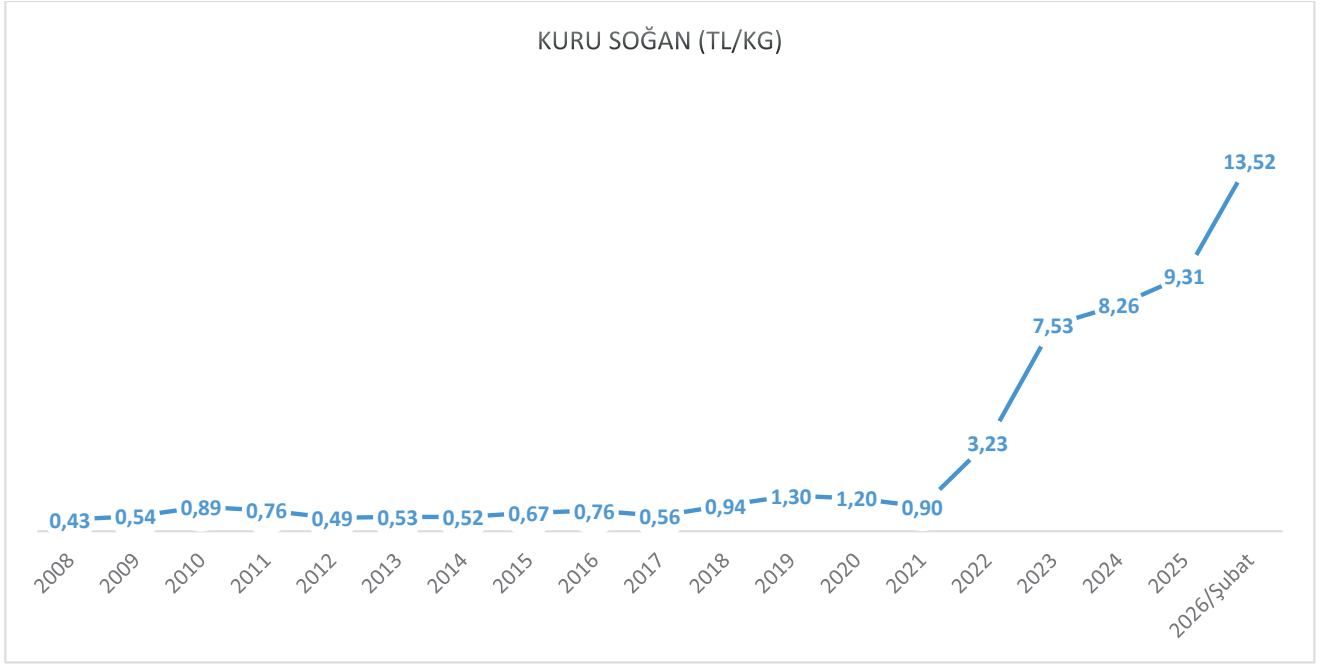

Son 10 yılda kuru soğanda:

- Üretim %36 artmış,
- Tüketim %26 artmış,
- İthalat %665 (7 kat) artmış,
- İhracat %32 artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %17 artmıştır.

Grafik 45 Kuru Soğan Fiyatları

Kuru Soğan fiyatları 10 yıl öncesine göre %1689 (17 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %220 yüksektir. **Bugünkü piyasa rakamları ile kuru soğanın piyasa değeri 39 milyar TL'dir.**

6. Yer Fıstığı/Antep Fıstığı/Fındık/Badem/Çerezlik Ayçiçeği/Ceviz

Sert kabuklu meyveler, yüksek besin değerleri, uzun raf ömürleri, işlenebilirlik özellikleri ve dış ticarete sağladıkları katma değer nedeniyle tarım ve gıda ekonomisi açısından stratejik öneme sahip ürün grupları arasında yer almaktadır.

Türkiye açısından bu grup başta fındık, Antep fıstığı, badem ve ceviz olmak üzere güçlü bir üretim ve ticaret tabanı oluşturmaktadır. Özellikle fındıkta küresel ölçekte belirleyici bir üretici konumunda bulunan Türkiye, diğer sert kabuklu meyvelerde de hem iç tüketim hem ihracat bakımından önemli bir piyasa ağırlığına sahiptir.

Sert kabuklu meyveler sektörü, yalnızca tarımsal üretim hacmiyle değil, aynı zamanda işleme, paketlenme, depolama, markalaşma ve ihracat zinciriyle birlikte değerlendirilmesi gereken çok katmanlı bir ekonomik

alan niteliği taşımaktadır. Bu ürünler, yüksek birim değerleri ve görece uzun muhafaza süreleri sayesinde tarımsal ihracat içinde özel bir yer tutmakta; aynı zamanda gıda sanayii, atıştırılabilir ürün pazarı ve dış ticaret kanallarıyla doğrudan ilişki kurmaktadır.

Yurt içi talep tarafında sert kabuklu meyveler, geleneksel tüketim alışkanlıkları, ikram kültürü ve özel günlerde yoğunlaşan talep yapısıyla güçlü bir iç pazar oluşturmaktadır. Bununla birlikte sektörün asıl stratejik yönü, yüksek katma değerli dış ticaret kapasitesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle işlenmiş, kavrulmuş, paketlenmiş ve markalı ürün segmentlerinde oluşan değer artışı, bu ürün grubunu yalnızca tarımsal üretim kalemi olmaktan çıkarıp sanayi ve ticaret bağlantıları güçlü bir sektöre dönüştürmektedir.

Bununla birlikte sert kabuklu meyveler piyasası iklim koşullarına son derece duyarlıdır. Don, kuraklık, aşırı sıcaklık, hastalık ve zararlılar gibi riskler, üretim miktarı kadar kaliteyi de etkileyebilmekte; bu durum hem iç piyasa fiyatlarında hem ihracat performansında belirgin dalgalanmalara yol açabilmektedir. Dolayısıyla sektörde arz-talep dengesi yalnızca üretim hacmine değil, iklim riski, kalite standardı, stok yönetimi, döviz kuru ve dış pazar talebine bağlı olarak şekillenmektedir.

Önümüzdeki dönemde sert kabuklu meyveler sektöründe sürdürülebilir büyümenin temel belirleyicileri; verimlilik artışı, iklime dayanıklı üretim modelleri, kalite standardizasyonu, izlenebilirlik, işleme sanayiinin geliştirilmesi ve ihracatta markalı ürün payının artırılması olacaktır. Perakende ve tüketici tarafında ise bu ürünler çoğu zaman kuruyemiş pazarı içinde değerlendirilmekte; geleneksel satış kanallarının yanı sıra zincir mağazalar, e-ticaret ve özel paketli ürün segmentleri giderek daha büyük önem kazanmaktadır. Bu nedenle sert kabuklu meyveler, üretimden tüketime uzanan zincirde hem tarımsal hem ticari hem de sanayi boyutu olan stratejik bir ürün grubu olarak ele alınmalıdır.

a. Yer Fıstığı

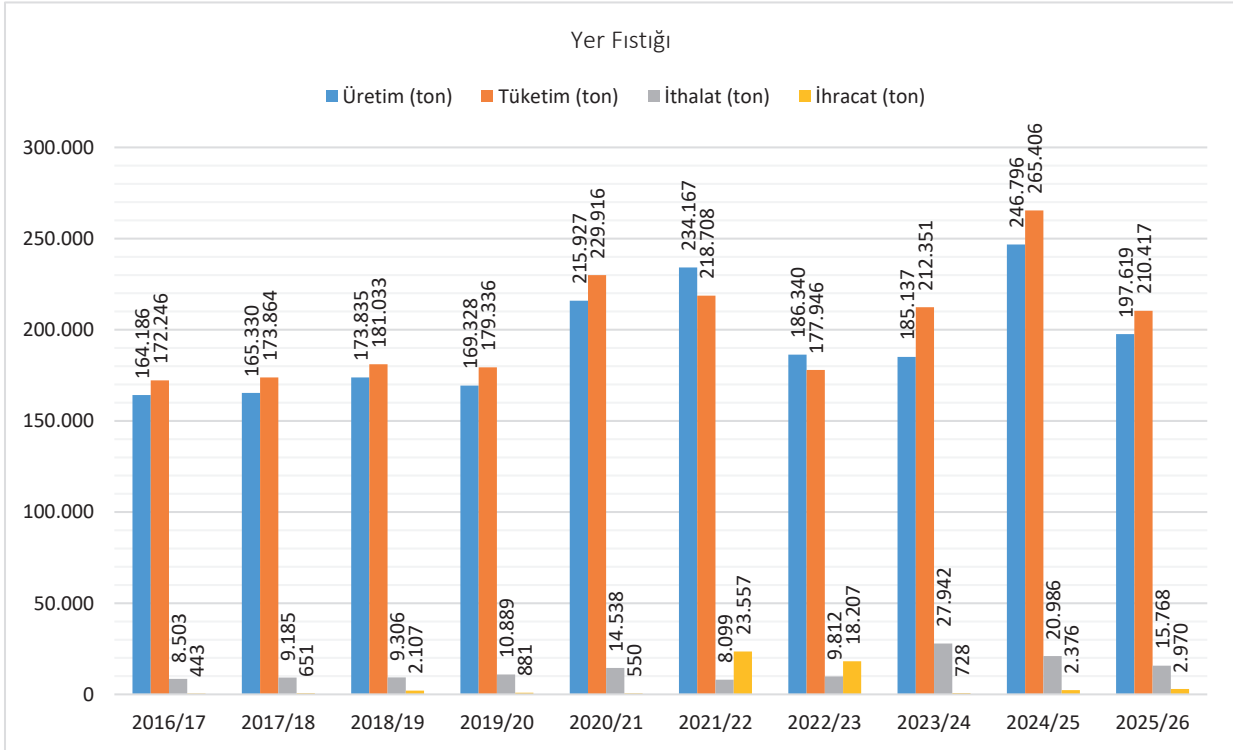
Yer fıstığı, yüksek yağ ve protein içeriği nedeniyle hem gıda sanayii hem yağ sanayii açısından değer taşıyan önemli bir yağlı tohum bitkisidir. Çeşit ve yetiştirme koşullarına bağlı olarak tohumlarında yaklaşık %45-55 yağ, %20-25 protein, %16-18 karbonhidrat ve %5 mineral madde ile yağında oleik ve linoleik asit bulunmakta; bu özelliği sayesinde yer fıstığı hem doğrudan insan beslenmesinde hem de işlenmiş gıda sanayiinde yaygın kullanım alanı bulmaktadır. Yer fıstığı yağı yüksek oleik asit içeriği ve tokoferol varlığı nedeniyle oksidatif stabilitesi görece yüksek yağlar arasında yer almakta; rafine yağ olarak gıda sanayiinde, daha düşük kaliteli fraksiyonları ise sabun, kozmetik ve bazı endüstriyel alanlarda değerlendirilebilmektedir. Bunun yanında yer fıstığı; kavrulmuş çerez, ezme, şekerleme, tatlı ve çeşitli atıştırılabilir ürünlerin hammaddesi olarak da önemli bir ekonomik değer yaratmaktadır.

Türkiye’de yer fıstığı üretimi ağırlıklı olarak Akdeniz Bölgesi’nde yoğunlaşmaktadır. Başta Adana ve Osmaniye olmak üzere, üretim Hatay, Kahramanmaraş, Antalya ve sınırlı ölçüde bazı diğer illerde sürmektedir. Osmaniye, yalnızca üretimde değil; işleme, ticaret ve markalaşma bakımından da sektörün merkezlerinden biri konumundadır. Osmaniye Yer Fıstığı’nın coğrafi işaret ve AB tescilli alması da ürünün bölgesel uzmanlaşma niteliğini güçlendirmektedir.

Üretim hacmi bakımından Türkiye, dünya ölçeğinde sınırlı fakat bölgesel ölçekte anlamlı bir üretici konumundadır. Üretimin son yıllarda belirli bir ölçüğe ulaştığını ancak iklim koşulları, sulama imkânları, fiyat seviyesi ve alternatif ürünlerle rekabet gibi unsurlara bağlı olarak dalgalanabildiğini göstermektedir.

Talep tarafında yer fıstığı, yüksek besin değeri ve farklı kullanım alanları nedeniyle güçlü bir iç pazar oluşturmaktadır. Ürün, Türkiye’de büyük ölçüde çerezlik ve gıda sanayiine yönelik değerlendirilmekte; yer fıstığı ezmesi, krokan, şekerleme ve benzeri katma değerli ürünlerin üretiminde kullanılmaktadır. Yer fıstığı yağı da teknik olarak önemli bir kullanım alanı olmakla birlikte, Türkiye’de piyasa yapısında doğrudan çerezlik ve işlenmiş gıda kullanımının daha görünür olduğu söylenebilir. Bu çerçevede yer fıstığı, yalnızca bir yağ bitkisi değil; aynı zamanda yüksek katma değerli atıştırılabilir ve işlenmiş gıda zincirinin de hammaddesi olan çok yönlü bir üründür. Osmaniye yatırım rehberi özellikle son yıllarda yer fıstığı yağı, yer fıstığı ezmesi, krokan ve şekerleme üretiminin geliştiğini vurgulamaktadır.

Grafik 46 Yer Fıstığı Dengesi

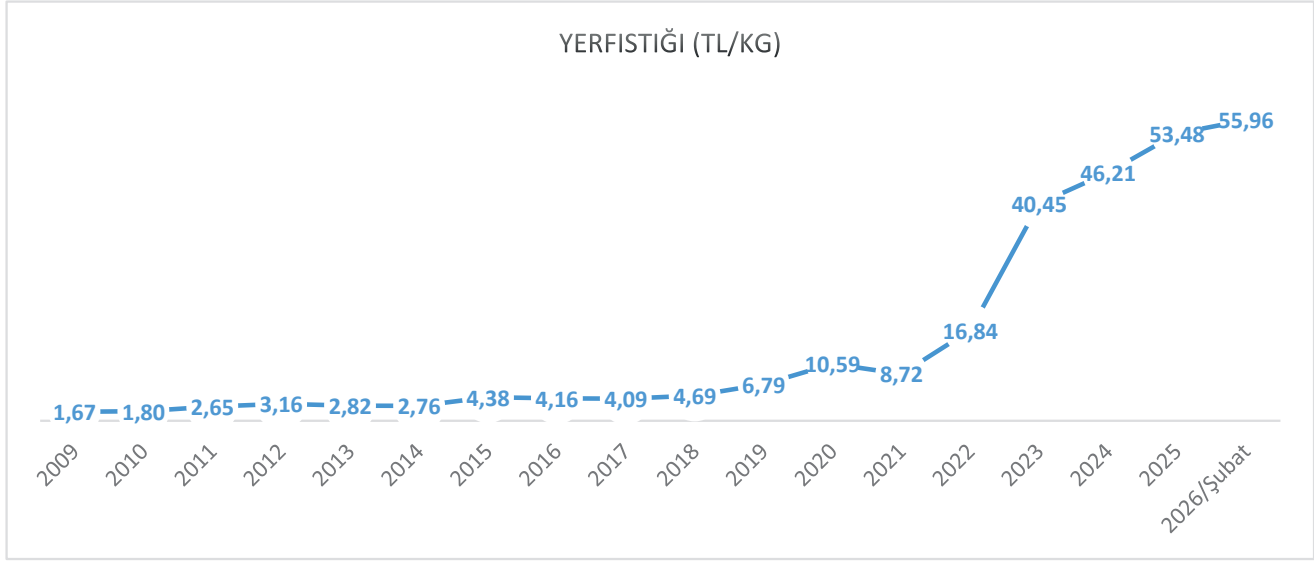

Son 10 yılda yer fıstığında:

- Üretim %20 artmış,
- Tüketim %22 artmış,
- İthalat %85 artmış,
- İhracat %570 (6 kat) artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %8 azalmıştır

Grafik 47 Yer Fıstığı Fiyatları

Yer fıstığı fiyatları 10 yıl öncesine göre %1244 (12 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %128 yüksektir. **Bugünkü piyasa rakamları ile yer fıstığının piyasa değeri 11 milyar TL'dir.**

b. Antep Fıstığı

Antep fıstığı, Türkiye'nin hem ekonomik hem kültürel açıdan en önemli sert kabuklu meyve ürünlerinden biridir. Kuraklığa dayanıklı yapısı, uzun ömürlü ağaç formu ve yarı kurak ekolojilere uyum kabiliyeti sayesinde özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaygınlaşmış; zaman içinde bölgenin en karakteristik tarımsal ürünlerinden biri haline gelmiştir. Derin kök sistemi, su stresine dayanım gücü ve düşük yağış koşullarında üretime devam edebilmesi, antep fıstığını iklim riski yüksek alanlar açısından stratejik bir ürün konumuna taşımaktadır. Bununla birlikte verim düzeyi, periyodisite, ilkbahar geç donları, yüksek sıcaklık stresi ve su koşulları gibi unsurlardan güçlü biçimde etkilenmektedir.

Antep fıstığı ağacı sıcak ve kurak iklim koşullarını seven, iyi drene olan ve genellikle kireçli topraklarda daha iyi performans gösteren bir türdür. Uzun ve sıcak yaz dönemi, düzenli güneşlenme ve düşük nispi nem, ürünün hem verim hem kalite özellikleri bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle Türkiye'de antep fıstığı üretimi ağırlıklı olarak Güneydoğu Anadolu kuşağında yoğunlaşmaktadır. Güncel resmi verilere göre 2024 yılında en büyük üretim alanı ve üretim miktarı Şanlıurfa'da bulunmakta; onu Gaziantep, Adıyaman, Siirt ve Kahramanmaraş izlemektedir. Bu nedenle antep fıstığını yalnızca "Gaziantep'in sembol ürünü" olarak değil, daha doğru biçimde "Şanlıurfa ve Gaziantep başta olmak üzere Güneydoğu Anadolu'nun stratejik sert kabuklu meyvesi" olarak tanımlamak daha isabetli olacaktır.

Talep tarafında antep fıstığı, yüksek katma değerli ve güçlü marka algısına sahip bir ürün görünümündedir. İç piyasada özellikle tatlıcılık, pastacılık, çikolata, dondurma, kuruyemiş ve hediyelik gıda segmentlerinde yoğun biçimde kullanılmakta; bayram, düğün, özel günler ve turizm bağlantılı tüketim kanalları talebi desteklemektedir. Dış pazarda ise Orta Doğu, Avrupa ve giderek daha geniş bir coğrafyada talep gören bir ürün niteliği taşımaktadır. Bu nedenle antep fıstığı, yalnızca tarımsal bir ürün değil; gastronomi, gıda sanayii, perakende ve ihracat arasında çok katmanlı değer yaratan bir ekonomik alan oluşturmaktadır.

Türkiye, dünya antep fıstığı piyasasında önde gelen üretici ülkeler arasında yer almaktadır. Ancak bu piyasada temel belirleyici yalnızca üretim miktarı değil, aynı zamanda ürünün kalite standardı, randımanı,

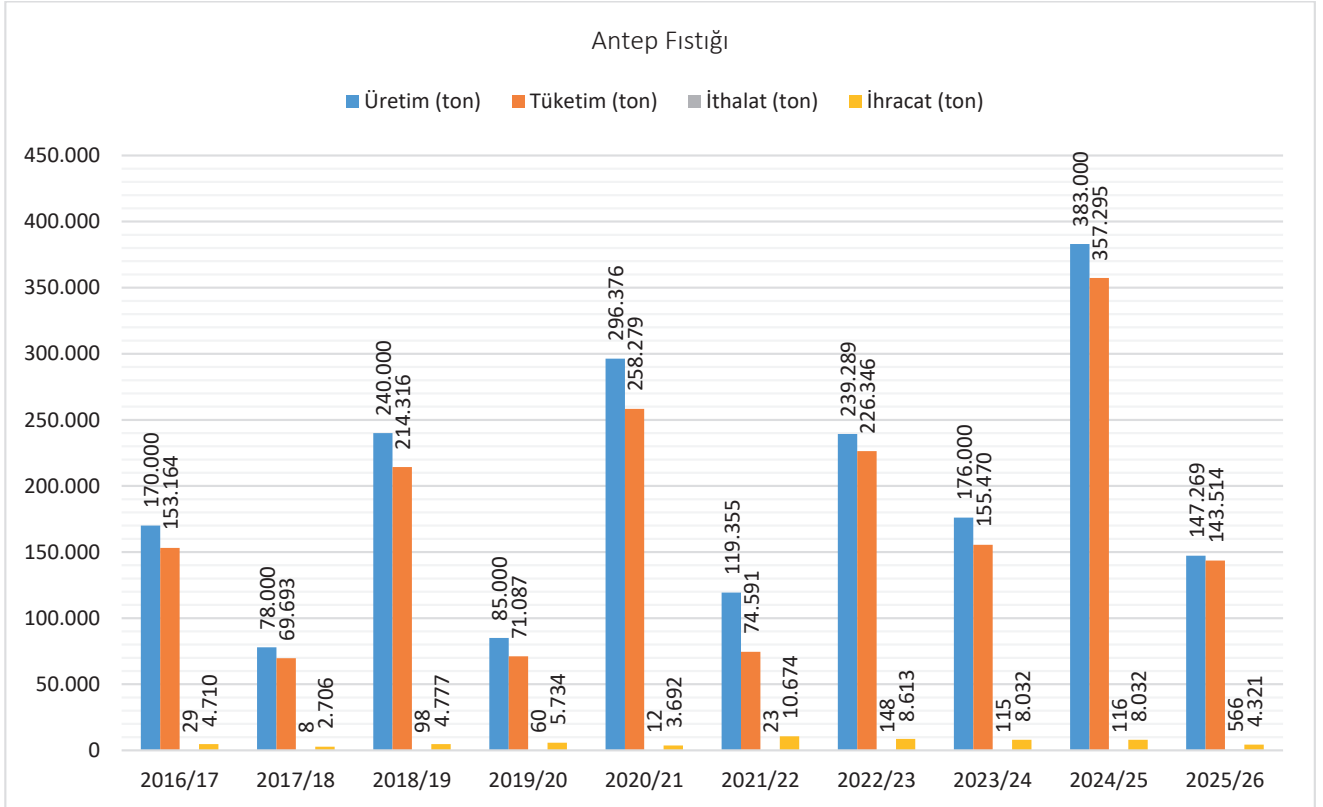
iç oranı, aflatoksin riski, işleme kapasitesi ve ihracata uygunluğu olmaktadır. Ürünün yüksek ticari değeri nedeniyle üretimden işleme ve paketlemeye kadar geniş bir istihdam alanı yarattığı da görülmektedir. Özellikle Güneydoğu Anadolu'da antep fıstığı; bahçe tesisinden hasada, kırma-eleme-paketlemeden ticarete kadar uzanan zincir içinde çok sayıda işletme ve emek unsurunu beslemektedir. Bu yönüyle ürün, bölgesel kalkınma açısından da çarpan etkisi yüksek bir nitelik taşımaktadır.

Bununla birlikte antep fıstığı piyasası istikrarlı doğrusal büyüyen bir yapı göstermemektedir. Üretim, periyodisite özelliği nedeniyle yıllar arasında doğal dalgalanma gösterebilmekte; buna ek olarak don, kuraklık ve aşırı sıcaklık gibi iklim riskleri üretimi sert biçimde etkileyebilmektedir. Bu durum, sektörün yüksek değerli olmasına rağmen aynı zamanda yüksek oynaklığa açık olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla antep fıstığında sürdürülebilir büyüme yalnızca yeni bahçe tesisine değil; sulama altyapısı, iklime dayanıklı üretim teknikleri, verimliliği artıran bakım uygulamaları ve kaliteli işleme zincirinin güçlendirilmesine bağlıdır.

Dış ticaret tarafında da antep fıstığı Türkiye için önemli bir döviz kazandırıcı ürün niteliği taşımaktadır. 2025 yılında Türkiye'nin antep fıstığı ihracat geliri 178,2 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam, üretimdeki oynaklığa rağmen ürünün ihracat kabiliyetinin sürdüğünü ve uluslararası pazarda güçlü bir talep gördüğünü ortaya koymaktadır. Ancak ihracat performansının kalıcı biçimde büyümesi için ham ürün satışının ötesine geçilmesi; işlenmiş, paketlenmiş, markalı ve coğrafi işaret değeri taşıyan ürün segmentlerinin daha da geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede antep fıstığı, Türkiye açısından yalnızca geleneksel bir kuruyemiş ürünü değil; yüksek katma değer yaratan, güçlü bölgesel aidiyet taşıyan, tarım-sanayi-gastronomi-ihracat eksenlerini aynı anda besleyen stratejik bir sert kabuklu meyve olarak değerlendirilmelidir.

Grafik 48 Antep Fıstığı Dengesi

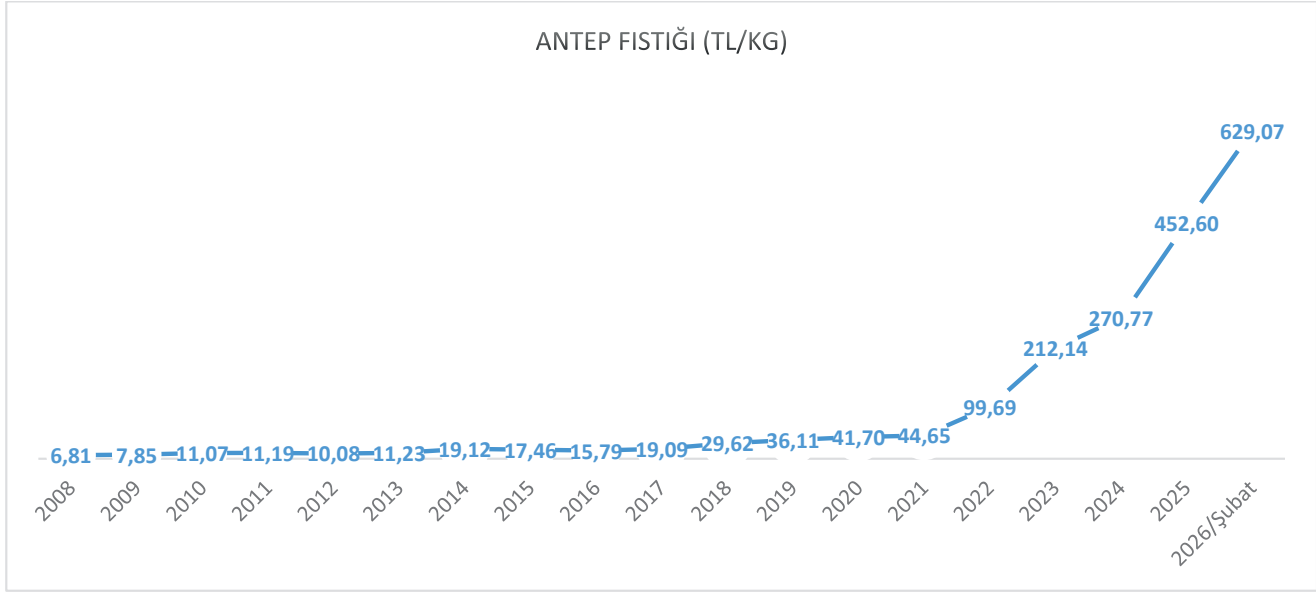

Son 10 yılda antep fıstığında:

- Üretim %13 azalmış,
- Tüketim %6 azalmış,
- İthalat %1866 (19 Kat) artmış,
- İhracat %8 azalmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %39 gerilemiştir.

Grafik 49 Antep Fıstığı Fiyatları

Antep fıstığı fiyatları 10 yıl öncesine göre %3884 (39 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %370 yüksektir. **Bugünkü piyasa rakamları ile antep fıstığının piyasa değeri 93 milyar TL'dir.**

c. Fındık

Fındık, Türkiye'nin hem üretim ölçeği hem de dış ticarete yarattığı katma değer bakımından en stratejik sert kabuklu meyve ürünlerinden biridir. Nemli ve ılıman iklim koşullarına uyum sağlayan fındık, başta Karadeniz Bölgesi olmak üzere belirli ekolojik kuşaklarda yoğunlaşmakta; özellikle Doğu ve Orta Karadeniz hattında ekonomik ağırlık kazanmaktadır.

Türkiye, dünya fındık piyasasında lider üretici ve ihracatçı konumunu sürdürmektedir. Türkiye, dünya fındık ihracatında ilk sırada yer almaktadır. Bu üstünlük, yalnızca üretim miktarından değil; işleme kapasitesi, ürün standardizasyonu, ihracat ağı ve sanayi entegrasyonundan da kaynaklanmaktadır. Fındık bu yönüyle klasik bir bahçe ürünü olmanın ötesinde, dış ticaret ve sanayi bağlantısı kuvvetli bir endüstri ürünü niteliği taşımaktadır.

Fındığın ekonomik önemi, doğrudan çerezlik tüketimin çok ötesine geçmektedir. Ürünün önemli bölümü çikolata, şekerleme, unlu mamuller, ezme, krema, kaplama ve çeşitli işlenmiş gıda ürünlerinde hammadde olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle fındık piyasasının ana belirleyicisi yalnızca iç tüketim değil; küresel gıda sanayiinin talep yapısıdır. Gelir seviyesi yükselen pazarlarda çikolata ve katma değerli atıştırmalık

tüketiminin artması, fındığa dayalı mamullere yönelik talebi de desteklemektedir. Bu açıdan bakıldığında, fındıkta büyüme potansiyeli yalnızca mevcut tüketici tabanından değil, henüz düşük tüketim seviyesine sahip pazarlarda ürün geliştirme ve pazar derinleşmesi imkânlarından da beslenmektedir.

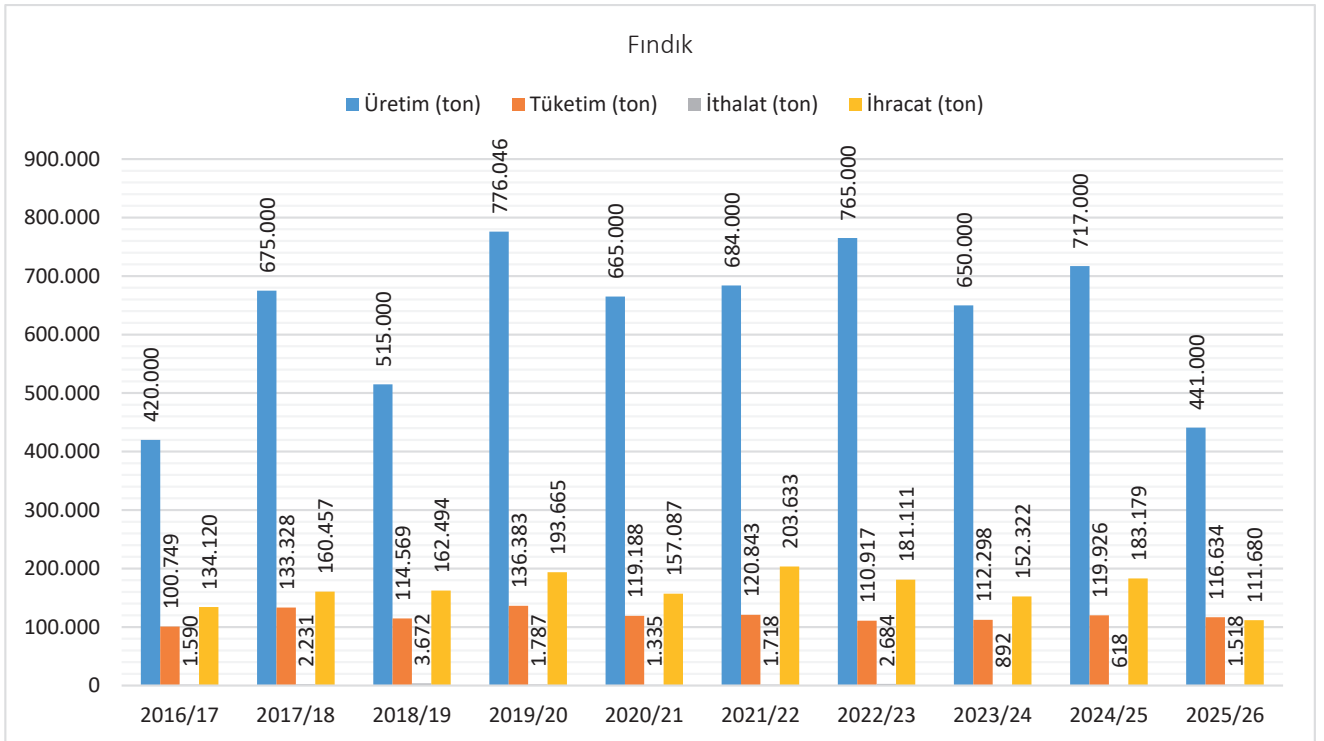
Türkiye’de fındık üreticileri tarihsel olarak kooperatifçilik ve üretici örgütlenmesi açısından önemli bir birikime sahiptir. Fiskobirlik 1938 yılında kurulmuş, fındık piyasasında uzun yıllar önemli rol üstlenmiştir. Bunun yanında TMO da 2017 yılından itibaren fiyatlardaki sert düşüşler sonrasında müdahale alımlarına başlamış; böylece piyasada düzenleyici bir aktör olarak öne çıkmıştır. 2025 yılında TMO’nun kabuklu fındık alım fiyatları kaliteye göre açıklanmış, yüksek randımanlı ürünler için ilave fiyat uygulaması devreye alınmıştır. Bu yapı, fındığın Türkiye’de yalnızca serbest piyasa koşullarına bırakılan bir ürün değil; aynı zamanda kamu müdahalesi ve piyasa düzenleme mekanizmalarıyla yakından ilişkili stratejik bir ihraç ürünü olduğunu göstermektedir.

Dış ticaret tarafında da fındık, Türkiye’nin en güçlü döviz kazandırıcı tarım ürünlerinden biri olmayı sürdürmektedir. Bu nedenle fındık, yalnızca önemli bir tarımsal ürün değil; aynı zamanda dış ticaret dengesi, kırsal gelirler ve işlenmiş gıda sanayii açısından kritik bir ekonomik sütundur.

Bununla birlikte fındık piyasası, yüksek değerine rağmen önemli kırılganlıklar da taşımaktadır. İklim koşulları, özellikle don ve aşırı yağış olayları; hastalık ve zararlılar; kalite sorunları; rekolte tahminlerindeki belirsizlikler ve uluslararası talep dalgalanmaları, piyasayı doğrudan etkilemektedir. Bu tablo, fındıkta hem yüksek değer yaratma kapasitesine hem de belirgin fiyat oynaklığına işaret etmektedir. Dolayısıyla sektörde sürdürülebilirlik, yalnızca üretim artışına değil; verimlilik, kalite, iklim dayanıklılık, depolama, işleme ve yeni pazarlarda markalı ürün stratejisinin güçlendirilmesine bağlıdır.

Bu çerçevede fındık, Türkiye açısından yalnızca geleneksel bir tarım ürünü değil; üretim, sanayi, ihracat ve kırsal kalkınmayı aynı anda besleyen yüksek katma değerli bir stratejik ürün olarak değerlendirilmelidir.

Grafik 50 Fındık Dengesi

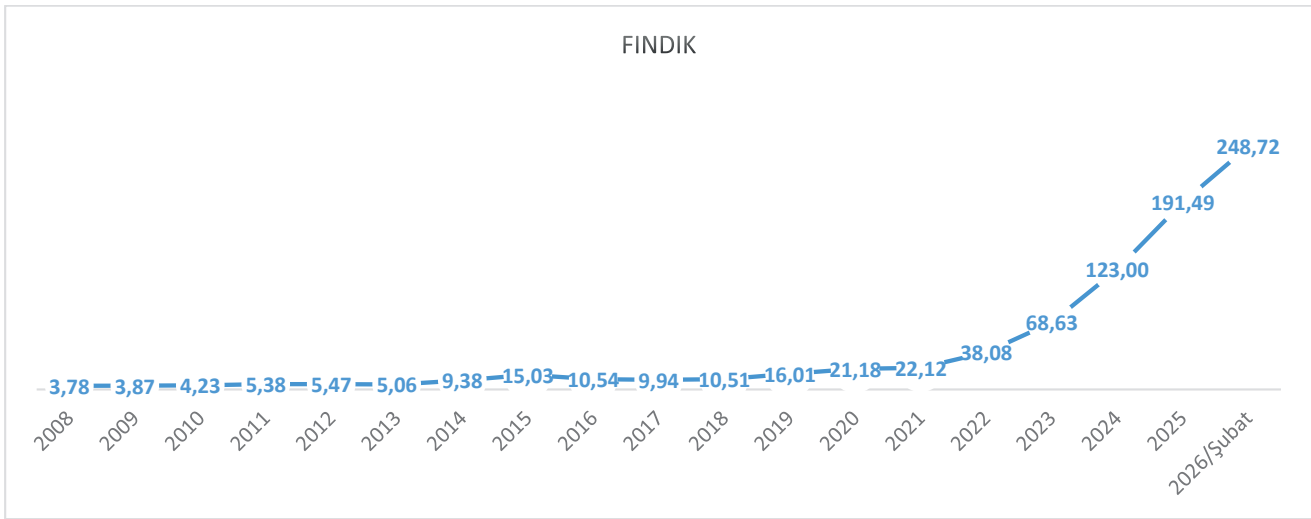

Son 10 yılda fındıkta:

- Üretim %5 artmış,
- Tüketim %16 artmış,
- İthalat %5 azalmış,
- İhracat %17 artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2024/25 sezonu kıyaslandığında üretim %37 düşüktür.

Grafik 51 Fındık Fiyatları

Fındık fiyatları 10 yıl öncesine göre %2260 (23 kat), son 5 yıl ortalamasına göre %355 (4 kat) yüksektir. **Bugünkü piyasa rakamları ile fındığın piyasa değeri 110 milyar TL'dir.**

İhracata baktığımızda; 2024 yılında 183 bin ton, 2025 yılında 112 bin ton ihracat gerçekleşmiştir. Fındığın iç olarak kabuklarından arınmış şekilde ihraç edildiğini göz önüne almalıyız. Yüzde 50 randıman hesabı ile ihraç miktarının kabuklu karşılığını bir kat olarak hesap etmemiz uygundur.

Türkiye geçtiğimiz yıl fındık ihracatından 1 milyar 55 milyon dolar döviz geliri elde etmiştir. Bunun TL karşılığı 47 milyar lira civarındadır. (2024 yılında 1,5 milyar \$)

Fındığa olan talep, gıda endüstrisi, çikolata üretimi, kozmetik sektörü ve doğrudan tüketim gibi birçok alandan gelir. Dünya ekonomisindeki gelişmeler, tüketici tercihleri ve rekabet de talebi etkileyen önemli faktörlerdir.

d. Badem

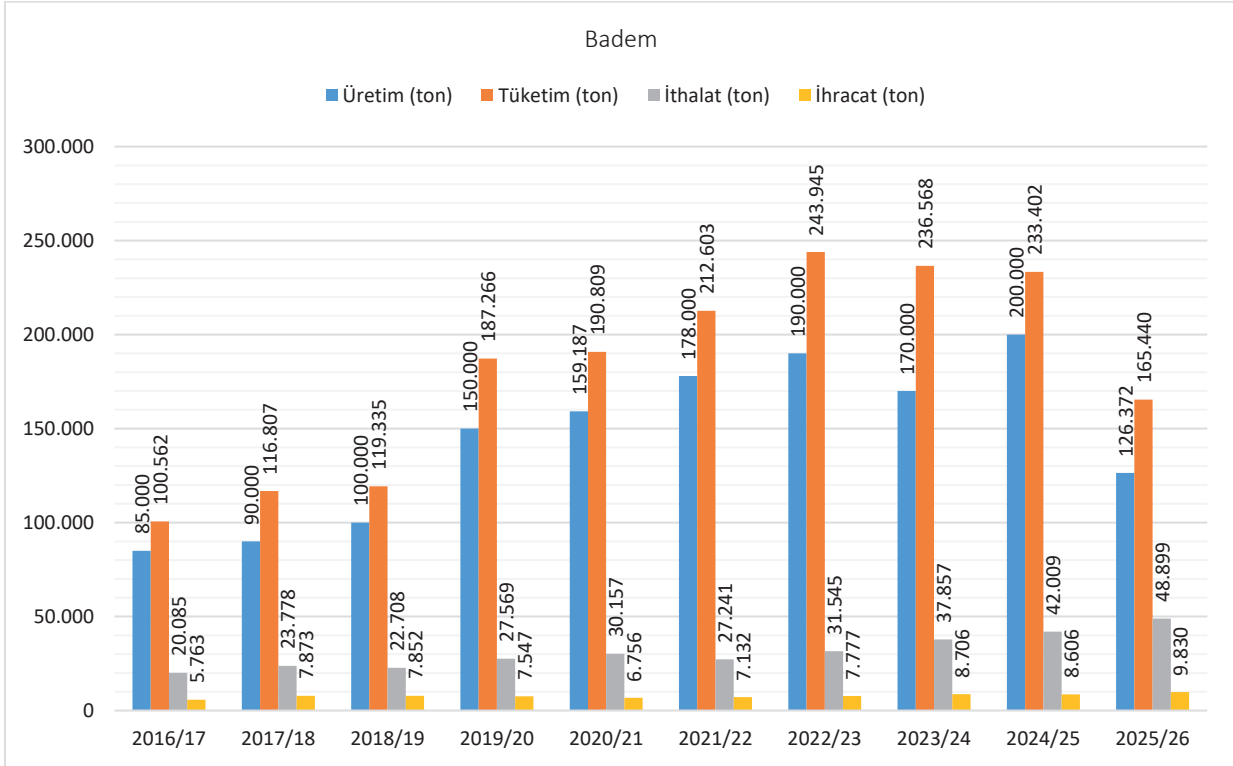
Badem, kuraklığa görece dayanıklı yapısı, yüksek ekonomik değeri ve geniş kullanım alanı nedeniyle Türkiye açısından stratejik öneme sahip sert kabuklu meyvelerden biridir.

Akdeniz iklimine uyumlu bir tür olmakla birlikte, ilkbahar geç donlarına duyarlılığı nedeniyle üretim başarısı büyük ölçüde ekolojik uygunluk, çeşit seçimi ve bakım koşullarına bağlıdır. Gıda sanayiinde çerezlik tüketimin yanı sıra ezme, un, süt, yağ ve çeşitli işlenmiş ürünlerde kullanılması, bademi yalnızca bir bahçe ürünü değil, aynı zamanda katma değerli gıda zincirinin hammaddesi haline getirmektedir.

Türkiye’de badem üretimi ağırlıklı olarak Akdeniz, Ege, Güneydoğu Anadolu ve kısmen İç Anadolu’nun uygun ekolojilerinde yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle bademi yalnızca Akdeniz ve Ege Bölgesi ile sınırlamak eksik kalmaktadır. Son yıllarda özellikle Güneydoğu Anadolu’da kurulan modern bahçeler üretim artışında belirgin rol oynamış; Adıyaman başta olmak üzere bazı iller öne çıkmıştır. Bu tablo, badem üretiminin Türkiye’de bölgesel olarak çeşitlendiğini ve yeni yatırım alanlarıyla genişlediğini göstermektedir.

Badem piyasasının temel belirleyicileri; verimlilik, kalite, iklim riski, iç talep artışı ve işlenmiş ürün sanayiinin gelişimidir. İç tüketimde sağlıklı atıştırmalık eğilimi, bitki bazlı ürünlere yönelim ve fonksiyonel gıda talebindeki artış, bademe olan ilgiyi güçlendirmektedir. Bununla birlikte sektör, don riski ve yıllar arası rekolte oynaklığına açık bir yapı taşımaktadır. Bu nedenle bademde sürdürülebilir büyüme, yalnızca yeni bahçe tesisine değil; uygun çeşit kullanımı, modern sulama, doğru budama-bakım uygulamaları ve pazara uygun kalite standardizasyonuna bağlıdır. 2025 yılı resmi tahminlerinde sert kabuklu meyvelerde don etkisinin bademde de ciddi düşüş riski yarattığı vurgulanmaktadır.

Grafik 52 Badem Dengesi

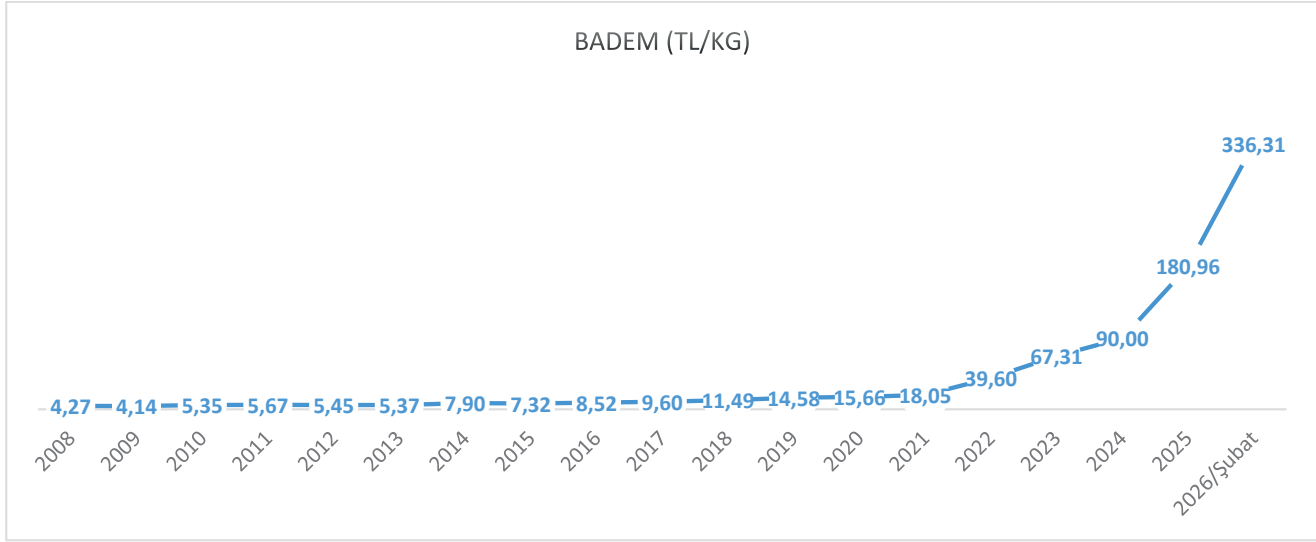
Son 10 yılda bademde:

- Üretim %49 artmış,
- Tüketim %65 artmış,
- İthalat %143 (1,4 kat) artmış,
- İhracat %71 artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2024/25 sezonu kıyaslandığında üretim %30 gerilemiştir.

Türkiye, badem üretiminde dünyada önemli bir yere sahiptir. **En büyük üretici ilk 4 ülke içindeyiz.** Ancak, üretimin tüketimi karşılamamasına paralel olarak arz-talep dengesinde zaman zaman sıkıntılar yaşanabilmektedir.

Grafik 53 Badem Fiyatları

Badem fiyatları 10 yıl öncesine göre %3648 (36 kat), son 5 yıl ortalamasına göre %629 (6 kat) yüksektir. **Bugünkü piyasa rakamları ile bademin piyasa değeri 43 milyar TL'dir.**

Türkiye'de üretilen badem, Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkeye ihraç edilmektedir. Bademin yüksek besin değeri ve lezzeti, ihracatını destekleyen önemli faktörlerdir.

Üretimdeki artış seyri önemlidir. Halen Anadolu genelinde geniş badem bahçe tesisleri devam etmektedir. Saha gözlemlerimize göre öngörümüz, önümüzdeki yıllarda tüketim ihtiyacımızı karşıladığımız gibi önemli bir ihracatçı ülke de olabiliriz. Her ne kadar iklim özellikleri badem alanlarının belirli bölgelere yoğunlaşmasına sebep olmuşsa da artan badem fidan çeşitleri, ar-ge çalışmaları ve modern bahçe tesislerinde sermayenin de yatırım yapması farklı bölge fırsatlarını artırmaktadır.

e. Ceviz

Ceviz, yüksek besin değeri, geniş kullanım alanı ve uzun ömürlü bahçe yatırımı niteliği nedeniyle Türkiye açısından stratejik önem taşıyan sert kabuklu meyvelerden biridir. İçerdiği yağ asitleri, antioksidan bileşenler ve mineral maddeler sayesinde hem doğrudan tüketimde hem de işlenmiş gıda sanayiinde güçlü bir talep tabanına sahiptir. Bu yönüyle ceviz, yalnızca geleneksel bir tüketim ürünü değil; aynı zamanda katma değerli gıda zincirinin hammaddesi olan yüksek ekonomik değerli bir meyve türü olarak değerlendirilmektedir.

Ceviz üretimi Türkiye'de tek bir bölgeye sıkışmamış, farklı ekolojilere yayılmış bir yapı göstermektedir. Ceviz üretiminin Türkiye'de hem Ege, hem Marmara, hem Akdeniz geçiş kuşağı, hem de iç bölgelerde yaygınlaştığı gözlemlenmektedir.

Ürün bazında bakıldığında ceviz, hem iç tüketim hem de dış ticaret bakımından önemlidir. Bununla birlikte Türkiye'de ceviz piyasasının temel yapısı, yüksek iç talep nedeniyle çoğu zaman arz baskısı taşıyan bir görünüm sergilemektedir. Nitekim 2024/25 sezonu bitkisel ürün denge tablolarında cevizde yeterlilik derecesi %82,8 olarak açıklanmıştır. Bu oran, Türkiye'nin cevizde güçlü bir üretici olmasına rağmen iç talebi bütünüyle karşılayamadığını ve dış ticaretin tamamlayıcı rolünü sürdürdüğünü göstermektedir.

Ceviz sektörünün ekonomik önemi yalnızca üretim miktarından kaynaklanmamaktadır. Hasat, kurutma, kırma, iç ceviz ayrıştırma, paketleme ve işleme aşamalarından oluşan zincir, tarımsal üretimin ötesinde

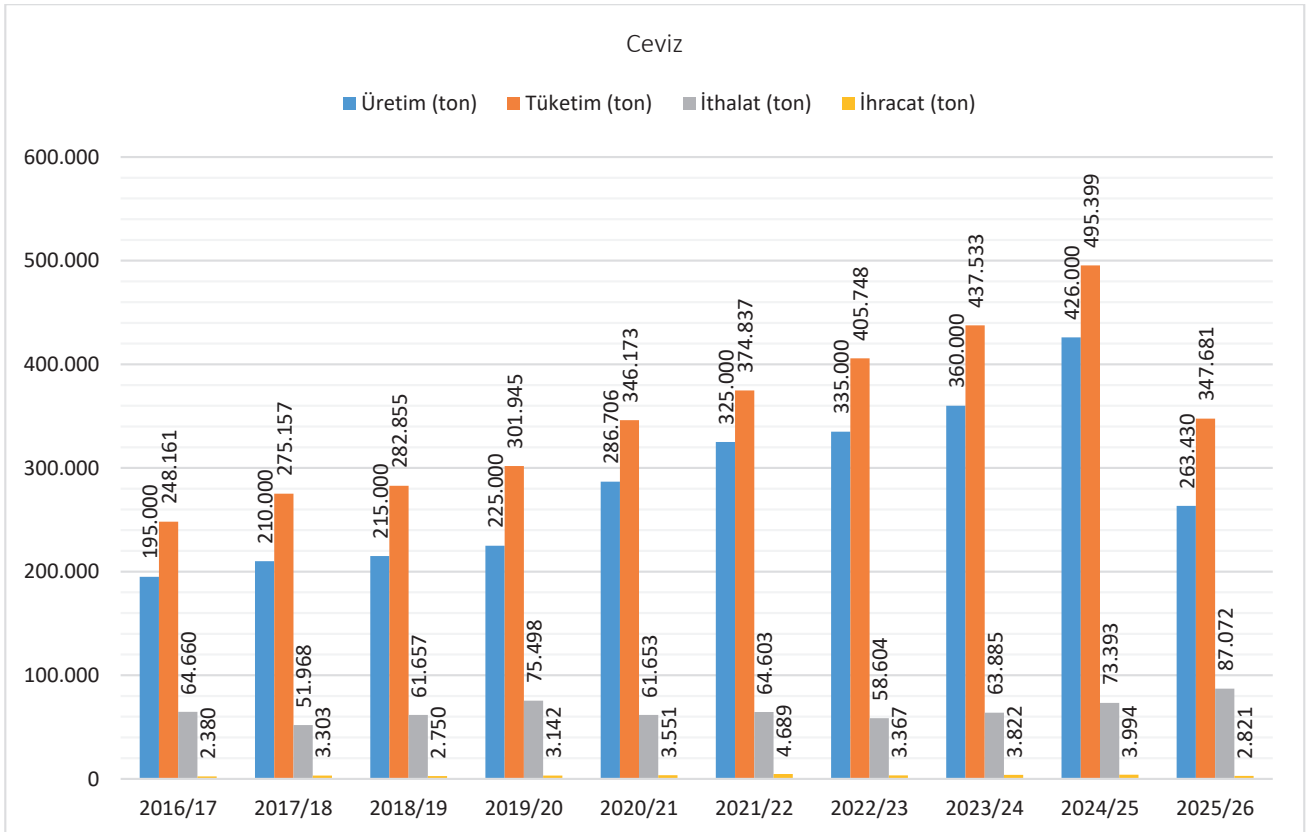
önemli bir ticari ve sanayi alanı yaratmaktadır. Ürün; kabuklu, kabuksuz, iç ceviz, parçalanmış iç ceviz veya ileri işlenmiş gıda bileşeni olarak pazarlanabilmekte; bu da fiyatlama ve katma değer düzeyini önemli ölçüde artırmaktadır. Bu nedenle ceviz, kırsal gelir yaratma kapasitesi yüksek ve işleme zinciri geliştikçe ekonomik etkisi büyüyen bir ürün niteliği taşımaktadır.

Bununla birlikte ceviz piyasası da iklim koşullarına duyarlı bir yapıya sahiptir. Özellikle ilkbahar geç donları, düzensiz yağış rejimi ve yaz sıcaklık stresi, hem verim hem kalite üzerinde belirleyici olmaktadır. Sert kabuklu meyvelerde 2025 yılı üretim görünümünde don kaynaklı kayıplar iklim kaynaklı risklerin önemini ortaya koymaktadır. Bu nedenle cevizde sürdürülebilir büyüme, yalnızca yeni bahçe tesisiyle değil; uygun çeşit seçimi, bakım yönetimi, sulama altyapısı, iklim riskine dayanıklı üretim modelleri ve kaliteli işleme zincirinin güçlendirilmesiyle mümkün olacaktır.

Bu çerçevede ceviz, Türkiye açısından yalnızca besleyici bir sert kabuklu meyve değil; artan üretim alanı, güçlü iç talebi, işleme potansiyeli ve kırsal kalkınmaya katkısı ile birlikte stratejik bir tarımsal ve ticari ürün olarak değerlendirilmelidir.

Topluca değerlendirildiğinde sert kabuklu meyveler; yüksek besin değerleri, görece uzun raf ömürleri, işlenebilir yapıları ve ihracat potansiyelleri nedeniyle her geçen yıl önemi artan ürün grupları arasında yer almaktadır. Türkiye açısından bu ürünler, yalnızca birincil tarımsal üretim alanı değil; aynı zamanda işleme sanayii, paketleme, markalaşma ve dış ticaret açısından da önemli fırsatlar sunmaktadır. Bununla birlikte bu alanlarda büyümenin sürdürülebilir olabilmesi için verimlilik artışı, iklim riskine dayanıklı üretim modelleri, kalite standardizasyonu ve pazar derinliğinin birlikte geliştirilmesi gerekmektedir.

Grafik 54 Ceviz Dengesi

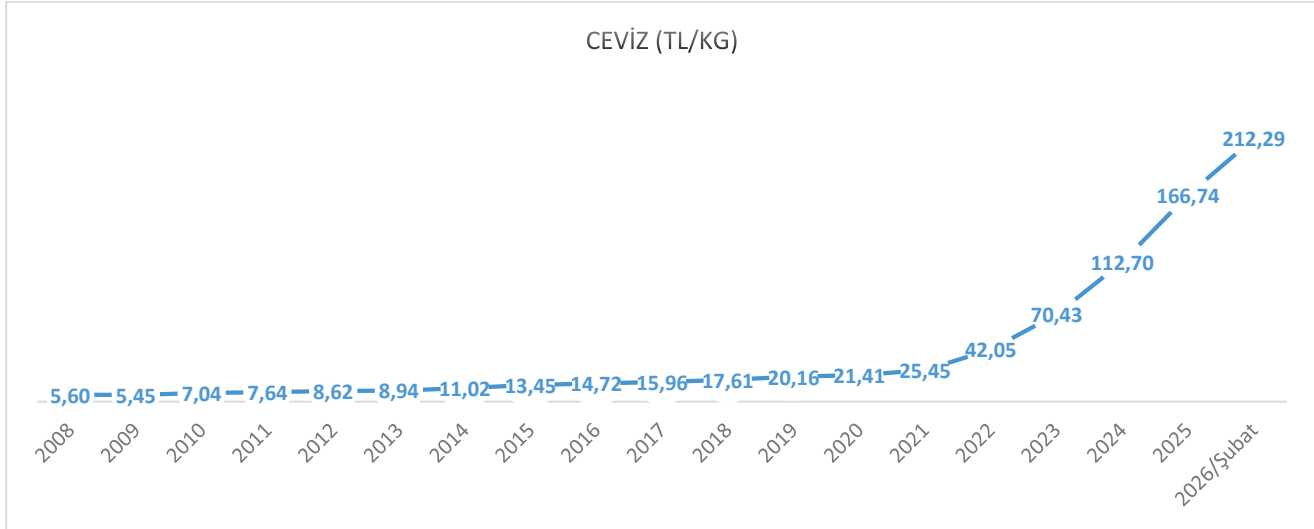
Son 10 yılda cevizde:

- Üretim %35 artmış,
- Tüketim %40 artmış,
- İthalat %35 artmış,
- İhracat %159 artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %24 gerilemiştir.

Türkiye, ceviz yetiştiriciliği bakımından önemli bir üretim potansiyeline sahiptir 2014-2024 döneminde üretim alanında %156, üretim miktarında ise %135 artış meydana gelmiştir. Bu tablo, 2025 yılındaki iklim koşullarının üretimi olumsuz etkilemesi istisna tutulursa, son on yılda cevizde güçlü bir bahçe tesisi ve üretim genişlemesi yaşandığını göstermektedir.

Grafik 55 Ceviz Fiyatları

Ceviz fiyatları 10 yıl öncesine göre %1342 (13 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %290 yüksektir. **Bugünkü piyasa rakamları ile cevizin piyasa değeri 56 milyar TL'dir.**

f. Çerezlik Ayçiçeği

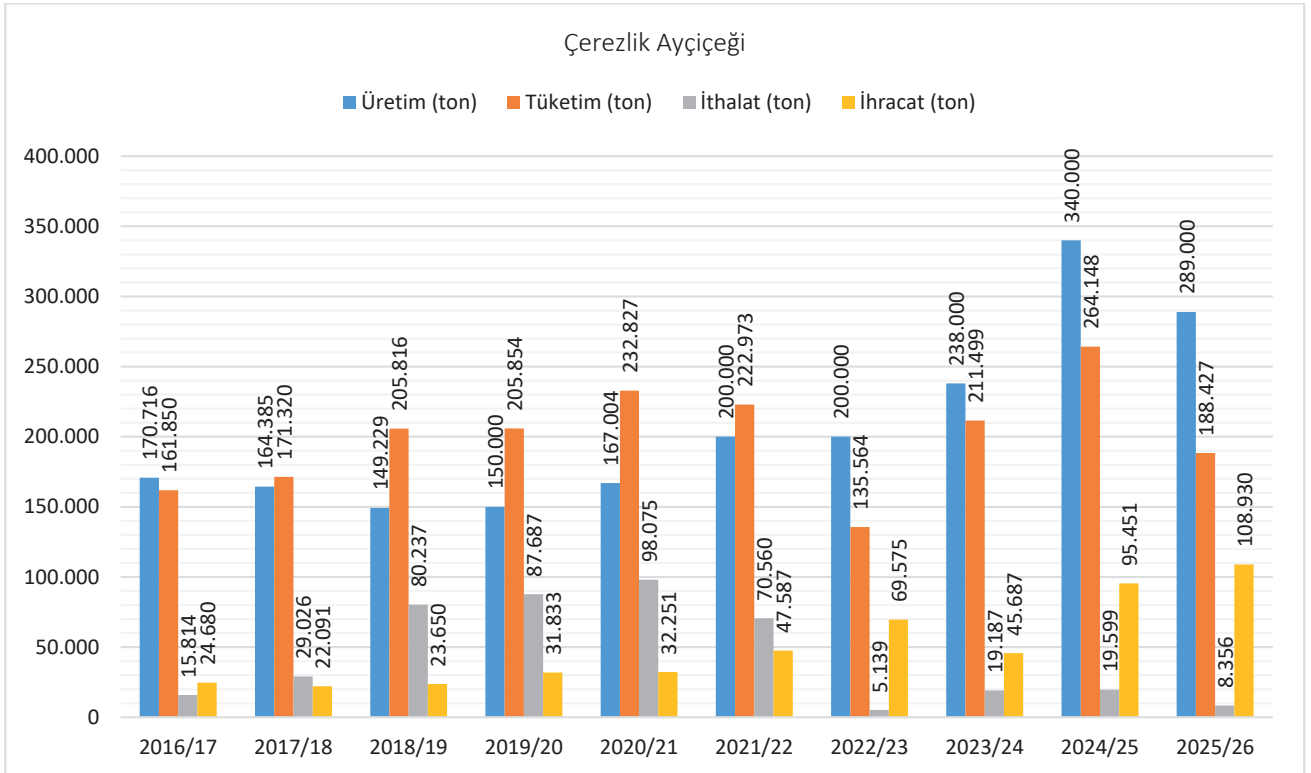
Çerezlik ayçiçeği, Türkiye'de hem iç tüketim hem de dış ticaret açısından önem taşıyan özel bir ayçiçeği alt grubudur. Yağlık ayçiçeğine kıyasla daha iri daneli, kabuk yapısı ve lezzet özellikleri bakımından doğrudan tüketime daha uygun olan bu ürün, başta kuruyemiş pazarı olmak üzere paketlenmiş atıştırmalık sanayiinde değerlendirilmektedir. Besin içeriği bakımından E vitamini, magnezyum ve çinko gibi bileşenler yönünden öne çıkması, ürünü yalnızca geleneksel bir atıştırmalık değil, aynı zamanda besleyici değeri yüksek bir gıda maddesi haline getirmektedir. Türkiye'de çerezlik ayçiçeği üretimi son yıllarda belirgin bir artış göstermiş; toplam ayçiçeği üretiminin yaklaşık %15'ini çerezlik ayçiçeği oluşturmuştur.

Üretim coğrafyası bakımından çerezlik ayçiçeği, özellikle Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu'nun bazı kesimlerinde yoğunlaşmaktadır. Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Konya ve Kayseri gibi iller üretimde öne çıkan merkezler arasında yer almakta; sıcak ve kurak yaz koşulları ile uygun hasat dönemleri ürünün kalite özelliklerini desteklemektedir.

İç piyasada çerezlik ayçiçeğine yönelik talep güçlüdür. Ürün, geleneksel tüketim alışkanlıkları içinde önemli bir yer tutmakta; özellikle yaz aylarında, sosyal tüketim ortamlarında ve paketli atıştırmalık segmentinde yüksek görünürlük kazanmaktadır. Bunun yanında Türkiye, çerezlik ayçiçeğinde ihracat kabiliyeti bulunan ülkeler arasında yer almakta; özellikle Avrupa pazarına yönelik satışlar ürünün ticari değerini artırmaktadır. Her ne kadar piyasa genel olarak arz ve talep arasında görece bir denge sergilese de kuraklık, hastalık baskısı, verim oynaklığı ve uluslararası piyasalardaki fiyat hareketleri bu dengeyi dönemsel olarak bozabilmektedir. Çerezlik ayçiçeğinin bir kısmının ihracatta değerlendirilmesi de son yıllardaki ekim alanı ve üretim artışını açıklayan unsurlar arasında gösterilmektedir.

Piyasa yapısı itibarıyla çerezlik ayçiçeği, çoğu zaman üreticiden tüccar ve işleyici firmalara yönelik bir tedarik zinciri içinde hareket etmektedir. Ürün, temizleme, eleme, boylama, kavurma, tuzlama ve paketleme gibi işlemlerden geçerek perakende pazara veya ihracata konu olmaktadır. Bu nedenle çerezlik ayçiçeği yalnızca tarla üretimiyle sınırlı bir değer yaratmamakta; işleme, ambalajlama ve dağıtım aşamalarında da ek katma değer üretmektedir. Önümüzdeki dönemde sektörde büyümenin sürmesi, üretimde kalite standardizasyonunun güçlendirilmesine, verim artışına ve ihracat pazarlarında daha güçlü konumlanmaya bağlı olacaktır. Türkiye'nin ayçiçeği üretimi için uygun agroekolojik koşullara sahip olmasına rağmen toplam üretimin hem yağlık hem çerezlik segmentte tüm ihtiyacı karşılamada zaman zaman yetersiz kaldığı da dikkate alınmalıdır.

Grafik 56 Çerezlik Ayçiçeği Dengesi

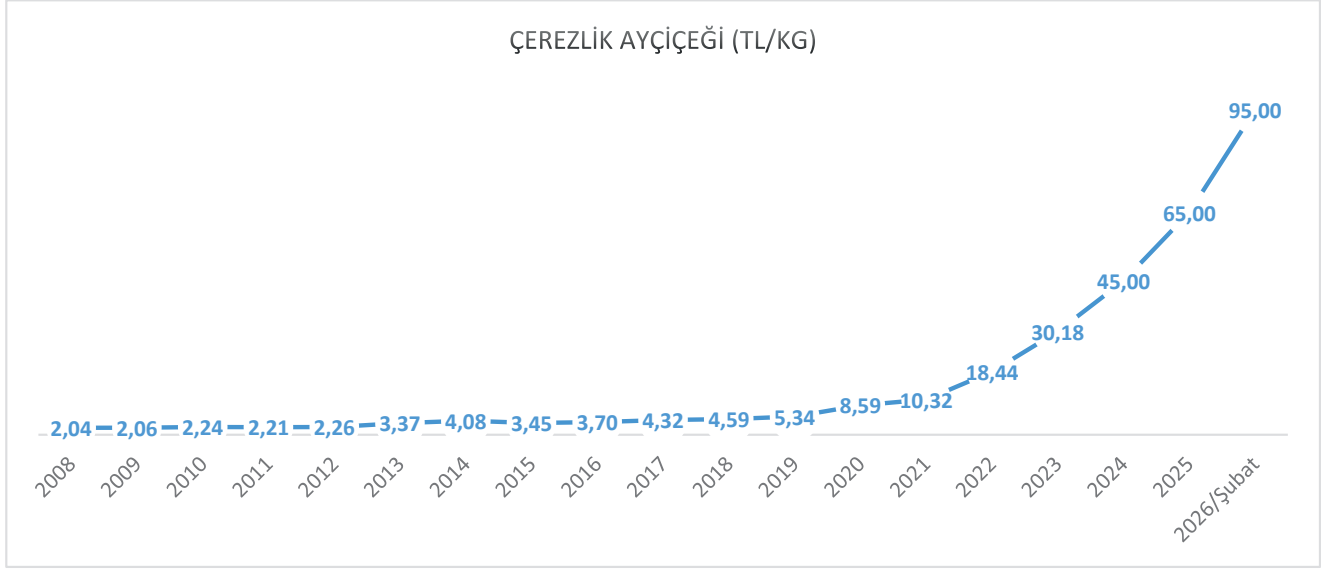
Son 10 yılda çerezlik ayçiçeğinde:

- Üretim %69 artmış,
- Tüketim %16 artmış,

- İthalat %47 azalmış,
- İhracat %341 artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %26 artmıştır.

Grafik 57 Çerezlik Ayçiçeği Fiyatları

Çerezlik ayçiçeği fiyatları 10 yıl öncesine göre %2464 (25 kat), son 5 yıl ortalamasına göre %322 (3 kat) yüksektir. **Bugünkü piyasa rakamları ile çerezlik ayçiçeğinin piyasa değeri 28 milyar TL'dir.**

7. Sertifikalı Tohumluklar

Tohumculuk sektörü, bitkisel üretimin verimlilik, kalite, standardizasyon ve arz güvenliği bakımından en stratejik halkalarından birini oluşturmaktadır. Özellikle hububat, bakliyat, yağlı tohumlar, patates ve yem bitkilerinde sertifikalı tohum kullanımı; verim artışı, hastalık-zararlı baskısının azaltılması, ürün homojenliği ve pazarlanabilir kalite açısından belirleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle tohumluk yalnızca bir üretim girdisi değil, tarımsal rekabet gücünün temel belirleyicilerinden biridir. Tarım ve Orman Bakanlığı da sertifikalı tohumculuğu bitkisel üretim planlamasının ana destek alanlarından biri olarak ele almaktadır.

Dünya tohum piyasasında son yıllarda hibrit tohumların payı artarken, biyoteknoloji ve genetik ıslah alanındaki gelişmeler de hız kazanmıştır. Bununla birlikte tohumculukta yaşanan teknolojik ilerlemeler yalnızca verimlilik ve dayanıklılık avantajları üzerinden değil; biyogüvenlik, çeşit sahipliği, fikri mülkiyet ve gıda sistemleri üzerindeki etkileri bakımından da tartışılmaktadır. Bu nedenle tohumculuk politikalarının yalnızca üretim artışına değil, aynı zamanda sürdürülebilirlik, güvenlik ve yerli ıslah kapasitesinin güçlendirilmesine dayanması gerekmektedir.

Türkiye'de sertifikalı tohumluk üretimi son yirmi yılda çok güçlü bir büyüme göstermiştir. Sektör verilerine göre 2002 yılında 145 bin ton olan sertifikalı tohum üretimi, 2024 yılında yaklaşık 1 milyon 303 bin ton düzeyine ulaşmıştır. 2025 itibarıyla ise üretimin 1 milyon 351 bin ton seviyesine çıktığı ifade edilmektedir. Bu artışta destekleme politikaları, özel sektör yatırımları, ıslah ve AR-GE kapasitesindeki gelişme ile sertifikalı tohum kullanımının yaygınlaşması etkili olmuştur.

Dış ticaret tarafında da Türkiye'nin tohumculukta belirgin bir kapasite artışı yakaladığı görülmektedir. 2024 yılında Türkiye'nin sertifikalı tohum ihracatı yaklaşık 338 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2025 yılında ise bu tutar 368 milyon dolar seviyesine yükselmiş, miktar bazında ihracat yaklaşık 91 bin ton olarak ifade edilmiştir. Türkiye bugün 117 ülkeye sertifikalı tohum, fidan ve süs bitkileri de dahil edildiğinde ise yaklaşık 130 ülkeye ihracat yapmaktadır. Bu tablo, Türkiye'nin tohumculukta artık yalnızca ithalat yapan bir pazar değil, aynı zamanda ihracat kapasitesi geliştirmiş bir üretim üssü haline geldiğini göstermektedir.

Tohumculuk sektörünün ekonomik büyüklüğü de giderek artmaktadır. TÜRKTOB verilerine göre 2025 yılında tohumculuk sektörü toplamda 540 milyon dolar ihracat⁴ ve 382 milyon dolar ithalat gerçekleştirmiş, böylece 158 milyon dolarlık dış ticaret fazlası vermiştir. Fidan ve süs bitkileri dahil edildiğinde sektörün toplam ekonomik büyüklüğü daha da genişlemektedir. Bununla birlikte "1,5 milyar dolarlık tane tohum pazarı" ve "3 milyar dolarlık toplam piyasa" gibi ifadeler açık resmi veriyle tek kaynaktan doğrulanamadığı için, bunları kesin rakam gibi vermek yerine sektörün milyar dolar ölçeğine yaklaşan geniş bir ekonomik alan oluşturduğu biçiminde yazmak daha savunulabilir olacaktır.

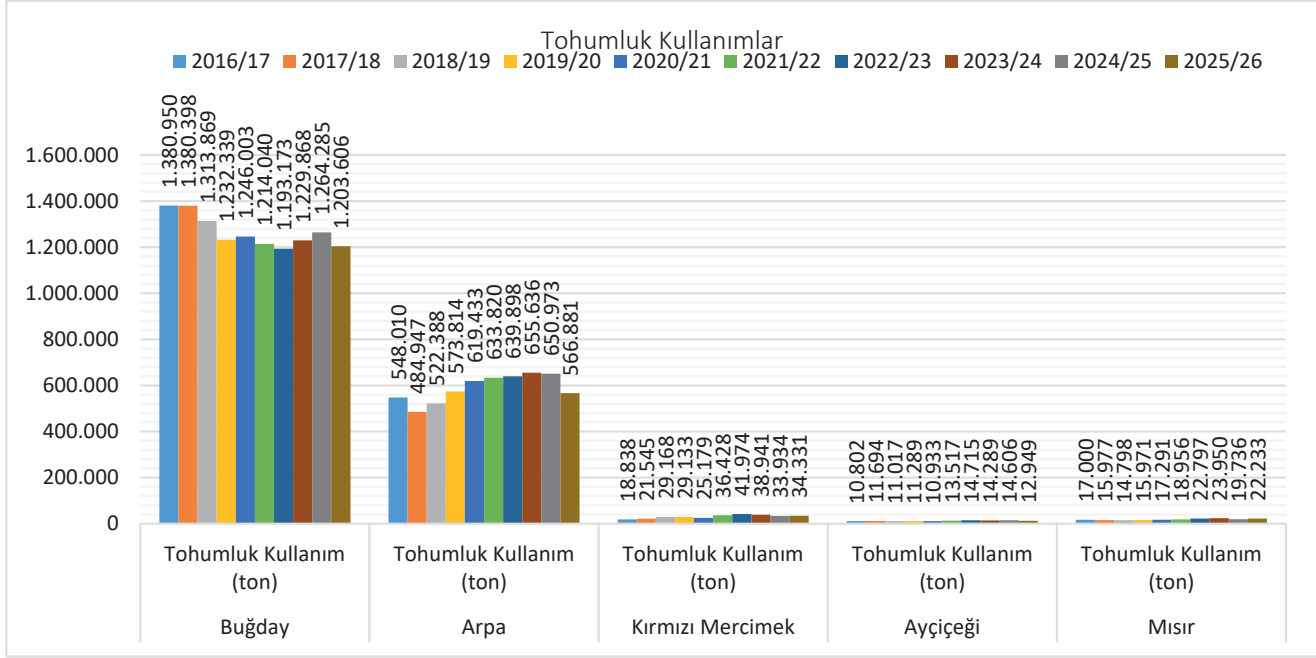
Türkiye'nin iklimsel çeşitliliği, coğrafi konumu ve üretim sezonu avantajı; hububat, bakliyat ve yağlı tohumlar başta olmak üzere çok sayıda türde hem çeşit geliştirme hem de sözleşmeli çoğaltım üretimi bakımından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu nedenle Anadolu, yalnızca iç pazarın tohum ihtiyacını karşılayan bir alan değil; aynı zamanda yakın coğrafyaya yönelik tohum üretim ve ihracat üssü olma potansiyeli taşıyan bir merkez olarak görülmelidir. Özellikle stratejik ürünlerde planlı üretim modelinin yaygınlaşması, önümüzdeki dönemde sertifikalı tohum talebini daha da artıracak bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Ekili alanlarla karşılaştırıldığında sertifikalı tohum ihtiyacının en büyük kısmı doğal olarak hububat grubunda yoğunlaşmaktadır. Türkiye'de buğday ekim alanı yaklaşık 7 milyon hektar düzeyindedir. Dekara ortalama 20 kg tohumluk kullanımı esas alındığında teorik yıllık buğday tohumu ihtiyacı yaklaşık 1,4 milyon tona karşılık gelmektedir. Çiftçinin hasattan tohumluk ayırabilmesi ve tohum yenilemenin belirli aralıklarla yapılması nedeniyle fiili sertifikalı tohum talebi bunun altında oluşsa da en büyük pazarın buğdayda olduğu açıktır. Hububat toplam ekim alanı dikkate alındığında ise sertifikalı tohumluk ihtiyacı çok daha geniş bir hacme ulaşmaktadır. Burada belirleyici unsur yalnızca ekim alanı değil; ürün fiyatı, kaliteli ürün primi ve çiftçinin sertifikalı tohuma ödeyeceği farkın ekonomik karşılığıdır.

Sonuç olarak tohumculuk sektörü, Türkiye tarımının geleceği açısından temel belirleyici alanlardan biridir. Hububat, bakliyat ve yağlı tohumlarda arz güvenliğine dayalı üretim politikalarının güçlenmesi; sertifikalı, standardize edilmiş ve laboratuvar kontrolünden geçmiş tohum kullanımını daha da önemli hale getirecektir. Türkiye'nin önündeki temel fırsat, mevcut üretim kapasitesini yalnızca miktar artışıyla değil; yerli ıslah, AR-GE, kalite standardizasyonu ve ihracat pazarlarında marka gücüyle birleştirebilmesidir. Böyle bir yapı, hem iç piyasada verimliliği artıracak hem de küresel tohumculuk pazarında Türkiye'nin rekabet gücünü daha ileri taşıyacaktır.

4 (fidan ve süs bitkileri dahil)

Grafik 58 Tohumluk Kullanım Miktarları

Son 10 yılda tohumluk kullanımları incelendiğinde:

- Buğdayda %13 azalış,
- Arpada %3 artış,
- Kırmızı mercimekte %82 artış,
- Ayçiçeğinde %20 artış,
- Mısır'da %31 artış kaydedilmiştir.

8. Yem Üretimleri ve Pazar

Yem sektörü, hayvancılık üretiminin sürdürülebilirliği, gıda arz güvenliği ve hayvansal ürünlerde maliyet istikrarı açısından stratejik öneme sahip bir alandır. Et, süt ve yumurta üretiminin ekonomik sınırları büyük ölçüde yem maliyetleri tarafından belirlendiğinden, yem sektörü yalnızca hayvancılığın değil, aynı zamanda genel gıda enflasyonunun da temel belirleyicilerinden biridir. Türkiye'de karma yem sanayiinin 2024 yılı üretimi 29,4 milyon ton olarak gerçekleşmiş, 2025 yılında ise toplam karma yem üretiminin 2024'e yakın veya bir miktar üzerinde oluşacağı; sektörel değerlendirmelerde ise 30,7 milyon ton seviyesine ulaştığı ifade edilmiştir. Türkiye bu üretim ölçeğiyle Avrupa'da üst sıralardaki konumunu korumaktadır.

Türkiye'de yem sektörünü, yem hammaddeleri üretimini ve kepek, küspe, gluten, DDGS, melas ve benzeri yan ürünlerin dış ticaretini değerlendirirken birkaç yapısal unsur öne çıkmaktadır. Tarım arazilerindeki daralma, ekim alanlarının çok yıllık bitkilere kayması, stratejik ürünlerle yem bitkileri arasındaki arazi rekabeti ve kırsaldaki çözülme, yem hammaddelerinde kendine yeterlilik oranını olumsuz etkilemektedir. Buna ek olarak hayvancılığın daha büyük ve ticari işletmelere kayması, kaba yem ile hayvan arasındaki fiziksel ve ekonomik mesafeyi artırmış; bu da karma yem ve sanayi tipi yem hammaddelerine bağımlılığı güçlendirmiştir. Nitekim sektör temsilcileri, Türkiye'de karma yem üretiminin yaklaşık %40-45'lik kısmının zorunlu olarak ithal hammaddeye dayandığını belirtmektedir.

2025 yem ve hammaddeleri dış ticaret tablosu, bu bağımlılığın ürün bazında nasıl şekillendiğini açık biçimde göstermektedir. Buna göre 2025 yılında yem ve yem hammaddeleri grubunda toplam 1,1 milyon ton ihracat karşılığında 376,4 milyon dolar gelir elde edilirken, 6,3 milyon ton ithalat için 2,1 milyar dolar ödeme yapılmıştır. Böylece söz konusu ürün grubunda toplam dış ticaret hacmi yaklaşık 2,45 milyar dolar, dış ticaret açığı ise yaklaşık 1,70 milyar dolar olmuştur. Tonaj bazında bakıldığında da yaklaşık 5,2 milyon tonluk net ithalat söz konusudur. Bu tablo, Türkiye'nin karma yem üretiminde güçlü bir sanayi altyapısına sahip olmasına rağmen, yem hammaddeleri tarafında dışa bağımlılığın sürdüğünü göstermektedir.

Ürün bazında incelendiğinde, 2025 yılında ithalatın en yüksek olduğu kalemler arasında buğday kepekleri (2 milyon ton, 416,5 milyon dolar), DDGS (1,45 milyon ton, 364,2 milyon dolar), soya küspesi (948.8 bin ton, 347,5 milyon dolar), melas (516,5 bin ton, 73,3 milyon dolar) ve balık unu (146,5 bin ton, 209,7 milyon dolar) öne çıkmaktadır. Ayrıca mısır glütenu, mısır kepeği, şeker pancarının etli kısımları, pirinç kepeği ve et-sakatat unları gibi ürünlerde de dikkat çekici ithalat hacimleri bulunmaktadır. Buna karşılık ihracatta en yüksek payı karma yem (512.703 ton, 302,5 milyon dolar) ve soya küspesi (379.603 ton, 179,8 milyon dolar) almaktadır. Bu dağılım, Türkiye'nin nihai yem üretimi ve bazı işlenmiş ürünlerde ihracat yapabildiğini; ancak protein hammaddeleri, yan ürünler ve bazı sanayi kalemlerinde ithalata bağımlı kaldığını ortaya koymaktadır.

Özellikle yağlı tohumlar ve protein bazlı yem hammaddeleri, Türkiye yem sektörünün en kırılgan alanını oluşturmaktadır. Soya fasulyesi ve küspesi, ayçiçeği küspesi, kanola türevleri, mısır yan ürünleri ve yüksek proteinli katkı maddelerinde yerli arzın yetersiz kalması, sektörün maliyet yapısını doğrudan dış piyasalara bağlamaktadır. Bu nedenle yem hammaddeleri piyasasında fiyat oluşumu yalnızca iç arz-talep dengesiyle değil; döviz kuru, küresel emtia fiyatları, Karadeniz havzasındaki lojistik akışlar ve ticaret politikalarıyla birlikte şekillenmektedir.

Bütün bu çerçevede, Türkiye yem sanayii üretim kapasitesi bakımından güçlü; fakat hammaddede dışa bağımlılığı yüksek bir yapı sergilemektedir. Önümüzdeki dönemde hayvancılıkta verimlilik artışı, işletmelerin profesyonelleşmesi, küçükbaş ve kanatlı üretimindeki potansiyel büyüme ve aile işletmelerinde daha dengeli rasyon kullanımının yaygınlaşması, karma yem ve yem hammaddesi ihtiyacını daha da artıracaktır. Bu nedenle yem piyasasında sürdürülebilirlik yalnızca sanayi kapasitesinin büyütülmesine değil; mısır, soya, ayçiçeği, kanola, yem bitkileri ve bunların yan ürünlerinde yerli üretimin artırılmasına bağlı olacaktır.

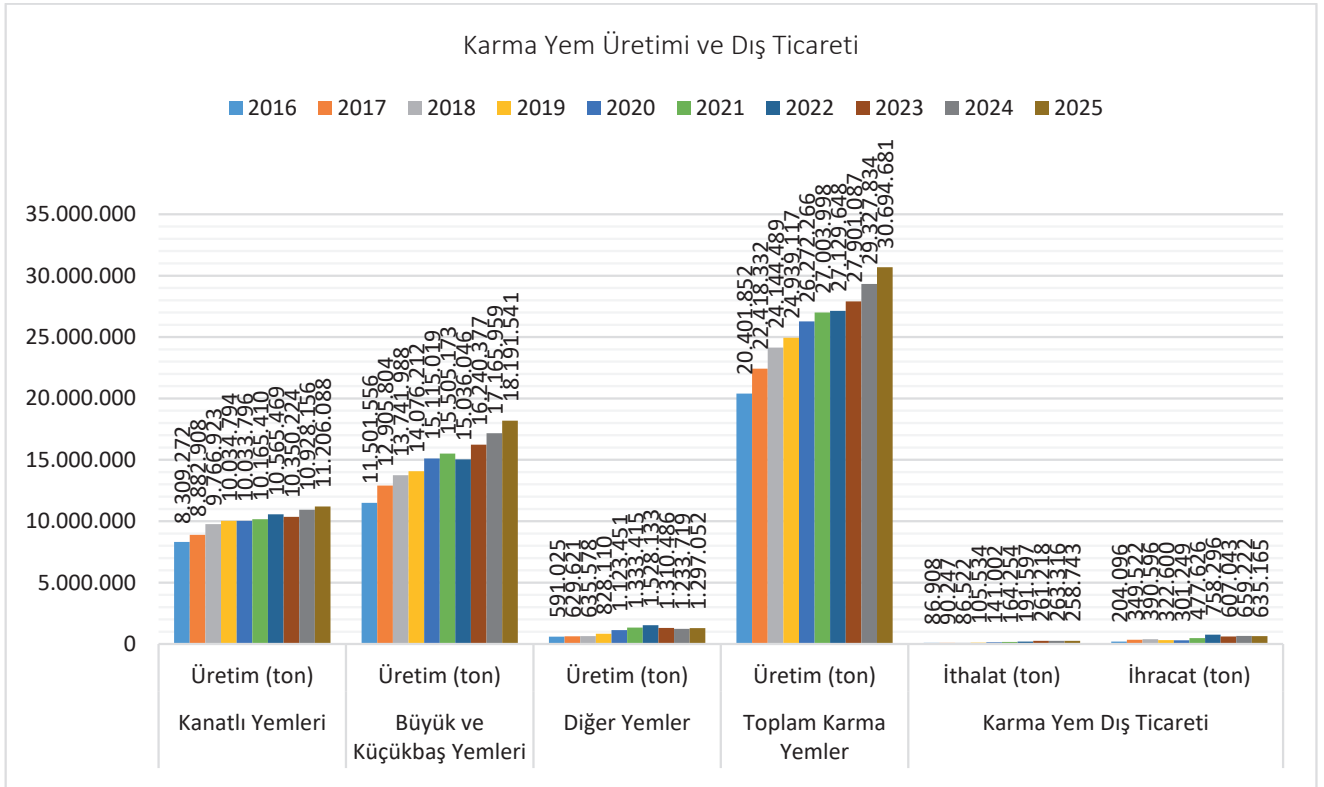
Grafik 59 Yem Hammaddeleri Dış Ticareti

Yem ve Hammaddeleri Dış Ticareti (2025)				
	İhracat (ton)	Değer (Dolar)	İthalat (ton)	Değer (Dolar)
Karma yem	512.703	302i476.895	157.881	265.193.166
Soya Küspesi	379.603	179.817.110	947.973	347.530.846
Kedi-Köpek Maması	104.143	150.862.086		
Kavuz ve diğerleri (mısır-pirinç kavuzu)	18.277	2.995.465	87.168	20.472.467
Bakliyat Kepeği	23.307	5.251.624	—	—
Balık yağı	6.719	18.675.263	85.058	139.334.174
Mısır Kepeği	8.103	2.116.551	120.786	27.671.142
Diğer bitkisel atık ve yan ürünler (hayvan gıdası olarak kullanılan diğer bitkisel maddeler)	1.191	291.521	71.191	5.581.375
Zeytin küspesi	1.029	109.965	—	—
Et veya sakatatın unları	5.574	3.697.399	66.501	47.837.323
DDGS	131	37.594	1.454.138	364.191.678
Şeker sanayinin artıkları	16.909	1.111.130	57.474	10.867.295
Melas	992	312.584	516.488	73.313.232
Kepekler, buğday	—	—	1.997.118	416.467.788
Balık unu	562	1.009.537	146.521	209.711.313
Yer fıstığı küspesi	46	3.310	—	—
Diğer küspeler	352	11.244	50.527	5.656.786
Yulaf	35	19.976	18.360	5.097.745
Buğday gluteni	971	1.242.349	24.650	30.175.120
Mısır gluteni	4.086	3.100.389	151.012	34.965.397
Kümes hayvanları yemi	—	—	—	—
Pamuk küspesi	—	—	—	—
Keten tohumu	310	268.967	14.386	8.201.001
Kuş yemi	63	82.285	1.154	534.789
Darı	164	74.370	4.564	1.063.295
Keten küspesi	—	—	2.893	778.177
Soya fasulyesinin kaba unu	2.276	2.272.801	50	102.529
Posalar (hayvan gıdası olarak kullanılan meşe palamudu, at kestanesi ve meyve posaları-üzüm posası hariç)	—	—	4.197	821.558
Deniz otları	—	—	2.064	3.955.752
Mısır küspesi	—	—	6.930	1.489.936
Kepekler, diğer hububat	—	—	—	—
Kepekler, pirinç	—	—	90.068	21.401.387
Palm küspesi	—	—	—	—
Şeker pancarının etli kısımları	20.395	3.043.624	202.933	34.734.972
Toplam	1.107.941	376.407.144	6.282.085	2.077.150.243

a. Karma Yem

Karma yem, farklı hayvan türlerinin yaş, verim yönü ve fizyolojik durumlarına göre enerji, protein, vitamin, mineral ve katkı maddeleri bakımından dengelenmiş yem karışımlarını ifade etmektedir. Bu ürün grubu, hayvancılıkta verimlilik artışı, yemden yararlanma düzeyi, ürün kalitesi ve maliyet yönetimi açısından temel girdilerden biridir. Dolayısıyla karma yem sektörü yalnızca hayvansal üretimin destekleyici unsuru değil, aynı zamanda et, süt ve yumurta piyasalarındaki maliyet yapısını belirleyen stratejik bir alan niteliği taşımaktadır.

Grafik 60 Karma Yem Üretimi ve Dış Ticareti

Son 10 yılda karma yem verileri incelendiğinde:

- Kanatlı yemlerinde %35 artış,
- Büyükbaş ve küçükbaş yemlerinde %58 artış,
- Diğer yemlerde %119 artış,
- İthalatında %198 artış,
- İhracatında %211 artış kaydedilmiştir.

Küresel ölçekte artan nüfus, değişen beslenme kalıpları ve hayvansal protein talebindeki yükseliş, karma yem sektörünü büyütme devam etmektedir. Buna paralel olarak yem formülasyonu, katkı teknolojileri, yem güvenliği, izlenebilirlik ve üretim otomasyonu alanlarında yaşanan gelişmeler sektörün hem verimlilik hem de kalite boyutunu güçlendirmektedir. Özellikle rasyon optimizasyonu ve hammadde ikamesine dayalı formülasyon kapasitesi, yüksek maliyet baskısının yaşandığı dönemlerde sanayinin rekabet gücünü doğrudan etkilemektedir.

Türkiye’de karma yem sanayii son yıllarda büyümesini sürdürmüştür. Türkiye Yem Sanayicileri Birliği verilerine göre 2024 yılında karma yem üretimi 29,4 milyon ton olarak gerçekleşmiş, 2025 yılında ise üretim %4,8 artışla 30,7 milyon ton düzeyine ulaşmıştır. Böylece Türkiye, Avrupa’daki güçlü konumunu korumaya devam etmiştir. Paylaştığınız grafikte de görüldüğü üzere büyüme özellikle toplam karma yem, kanatlı yemleri ve büyük-küçükbaş yemleri ekseninde devam etmekte, “diğer yemler” segmenti ise daha sınırlı bir hacim oluşturmaktadır.

Bununla birlikte sektörün temel kırılganlığı hammadde tarafında ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de karma yem üretiminin yaklaşık %40-45’lik bölümü zorunlu olarak ithal girdilere dayanmaktadır. Bu yapı, sektörü döviz kuru hareketlerine, küresel emtia fiyatlarına ve dış ticaret politikalarına karşı son derece hassas hale getirmektedir. Özellikle soya fasulyesi ve küspesi, mısır ve yan ürünleri, yağlı tohum küspeleri, DDGS ve bazı katkı hammaddelerinde dışa bağımlılık belirgin düzeydedir. Sektör temsilcileri, yem hammaddelerinde kendine yeterlilik oranının hububatta yaklaşık %84, yağlı tohumlarda %49, yağlı tohum küspelerinde ise %29 seviyesinde bulunduğunu belirtmektedir.

Bu nedenle karma yem piyasasının büyümesi, yalnızca hayvancılıktaki gelişime bağlı değildir; aynı zamanda yerli hammadde üretiminin seyrine de bağlıdır. Mısır, arpa, yemlik buğday, soya, ayçiçeği, kanola, küspe ve kepek gibi girdilerde yerli arzın yetersiz kalması, yem sanayinin maliyet yapısını doğrudan dış ticaret kanalı üzerinden belirlemektedir. Nitekim 2025 yılında mısır ithalatının 4,5 milyon tona çıktığı ve yem hammaddesi ithalat baskısının arttığı vurgulanmaktadır. Bu görünüm, karma yem sanayinin güçlü bir işleme kapasitesine sahip olmasına karşın, hammaddede yapısal kırılganlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

b. Karma Yem Piyasa Değerlendirmesi

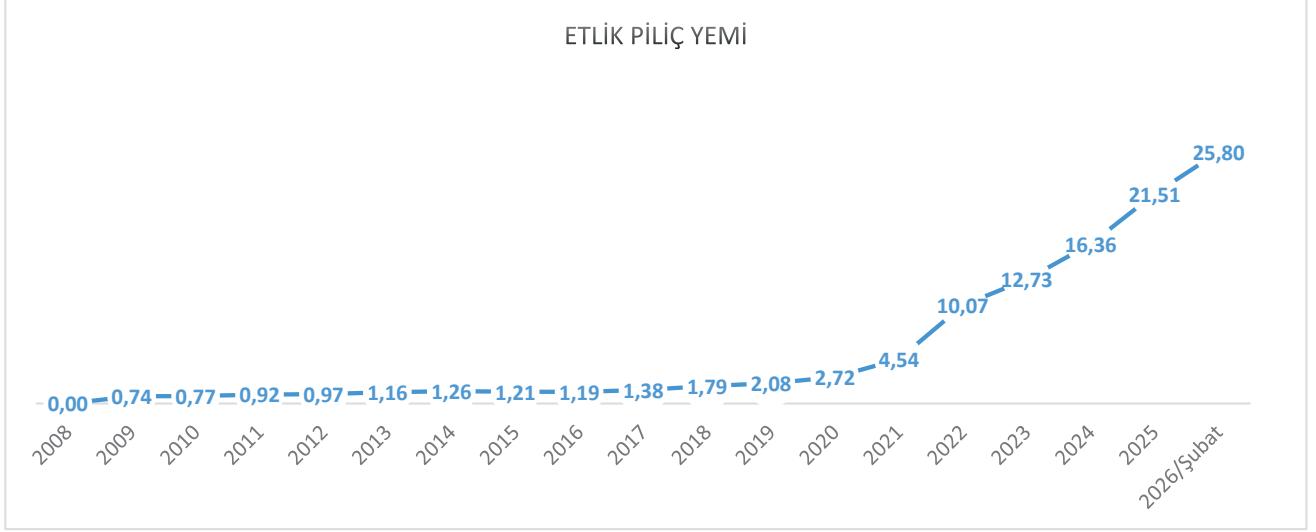
Piyasa yapısı açısından değerlendirildiğinde, Türkiye’de karma yem kullanımının özellikle kanatlı ve büyükbaş-küçükbaş yetiştiriciliğinde yoğunlaştığı görülmektedir. Sanayinin büyümesi, hayvancılığın aile işletmelerinden daha ticari yapılara yönelmesi, profesyonel besleme uygulamalarının artması ve verim odaklı üretim anlayışının yaygınlaşmasıyla desteklenmektedir. Ancak sektörün sürdürülebilir büyümesi için yalnızca kapasite artırımı yeterli değildir. Sanayinin; hayvanların besin maddesi gereksinimlerini doğru karşılayan, güvenilir ve izlenebilir ürünler geliştirmesi, hammadde ikamesine uygun esnek formülasyon yapıları kurması ve çevresel sürdürülebilirliği dikkate alan üretim modellerine yönelmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede karma yem sektörü, hem dünyada hem Türkiye’de büyümeye devam edecek stratejik bir alan olarak öne çıkmaktadır. Ancak Türkiye açısından asıl mesele, karma yem üretimindeki artış yalnızca sanayi büyümesi olarak değil; yerli yem hammaddesi üretimi, lojistik maliyetleri, dış ticaret açığı ve hayvancılıkta verimlilik artışı ile birlikte ele alabilmektir. Başka bir ifadeyle, karma yem sanayiinde kalıcı rekabet gücü ancak üretim kapasitesi ile yerli hammadde güvenliğinin birlikte güçlendirilmesiyle sağlanabilecektir.

Son yıllarda **karma yem sektörü hızlı bir büyüme göstermiş ve pazar değeri 2016’da 24 milyar TL seviyesinden 2025 yılında 740 milyar TL seviyesine ulaşmıştır**. 2016’da toplam 20 milyon ton olan karma yem üretimimiz 2025 yılında 30 milyon ton seviyesine yükselmiştir.

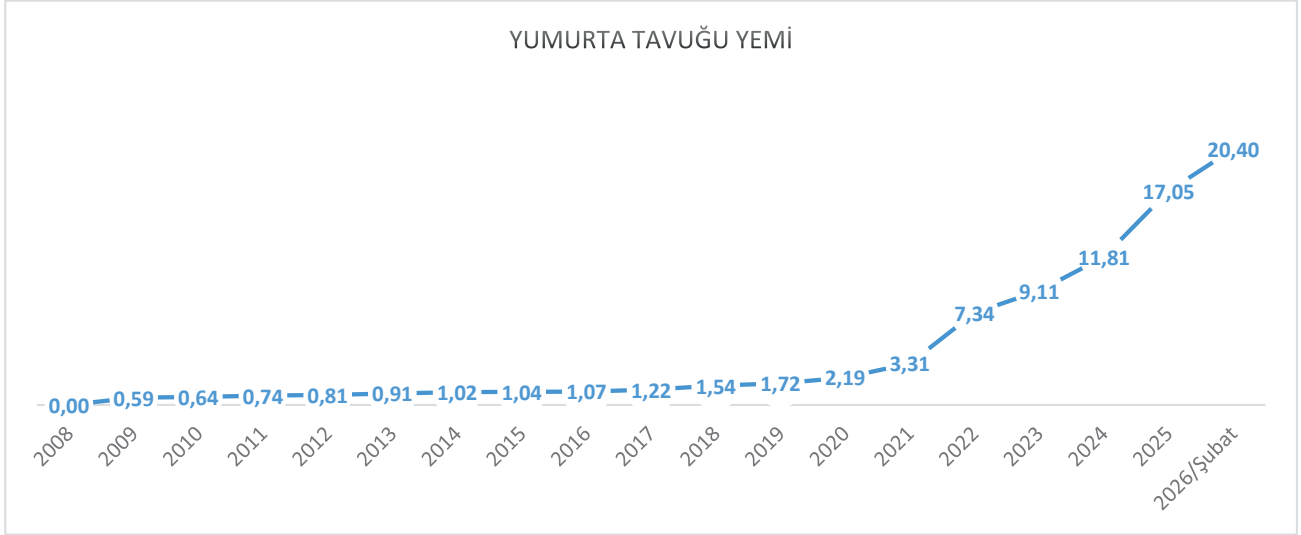
Fiyat Seyri

Grafik 61 Etlik Piliç Yemi Fiyatları

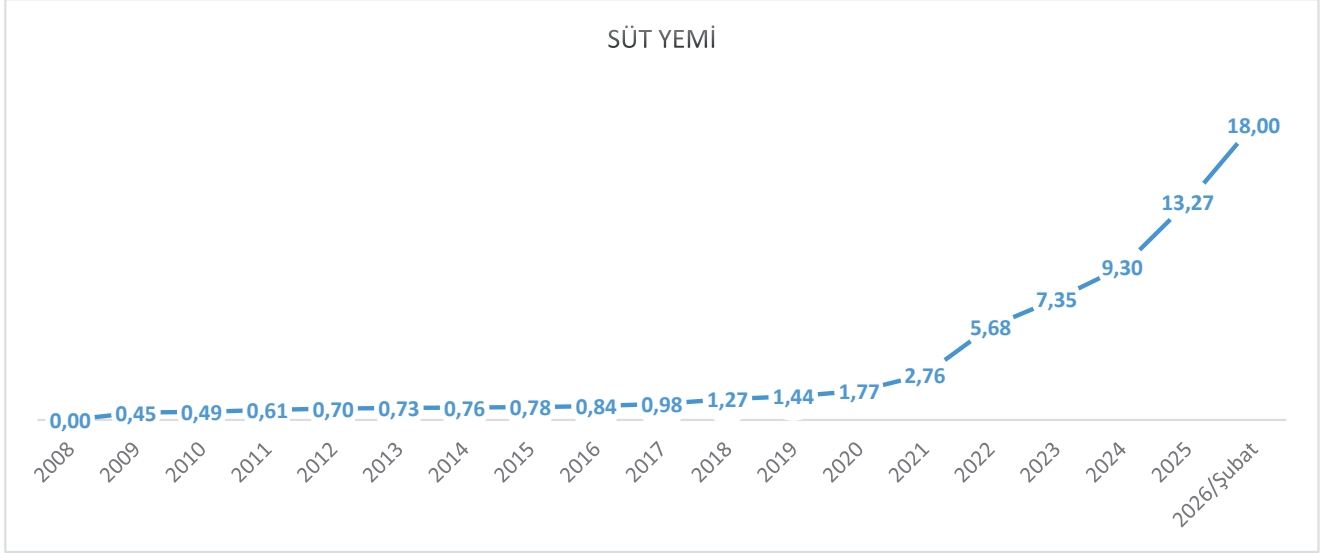
Etlik piliç yemi fiyatları 10 yıl öncesine göre %2066 (21 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %178 yüksektir. **Bugünkü rakamlar ile piyasa değeri 162 milyar TL'dir.**

Grafik 62 Yumurta Tavuğu Yemi Fiyatları

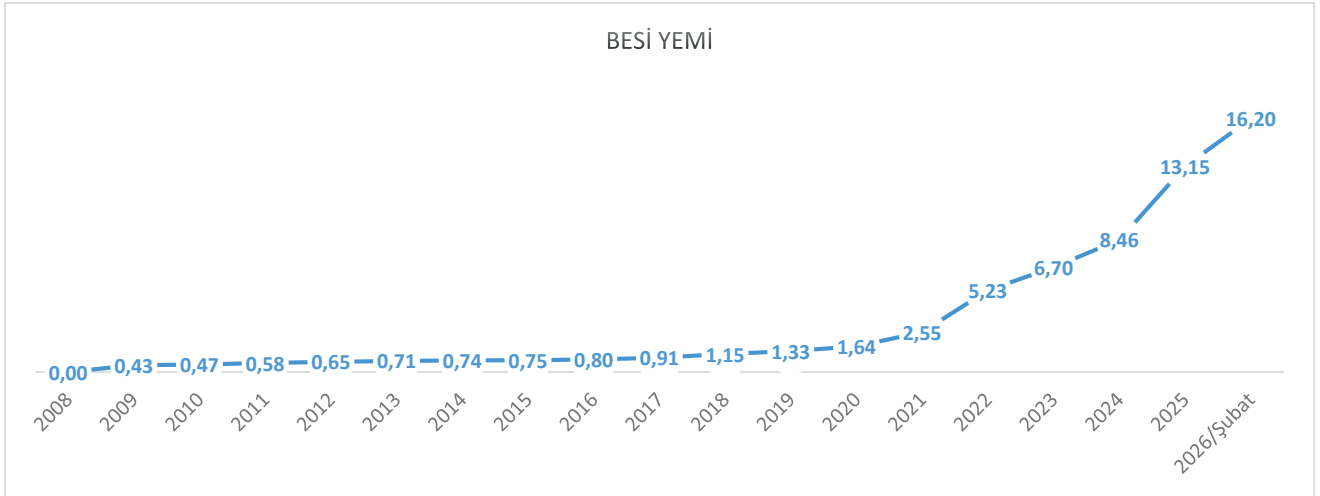
Yumurta tavuğu yemi fiyatları 10 yıl öncesine göre %1812 (18 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %202 yüksektir. **Bugünkü rakamlar ile piyasa değeri 98 milyar TL'dir**

Grafik 63 Süt Yemi Fiyatları

Süt yemi fiyatları 10 yıl öncesine göre %2043 (20 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %235 yüksektir. **Bugünkü rakamlar ile piyasa değeri 149 milyar TL'dir.**

Grafik 64 Besi Yemi Fiyatları

Besi yemi fiyatları 10 yıl öncesine göre %1930 (19 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %230 yüksektir. **Bugünkü rakamlar ile piyasa değeri 159 milyar TL'dir.**

9. Hayvan Yemi Sektörü/Yem Hammaddeleri

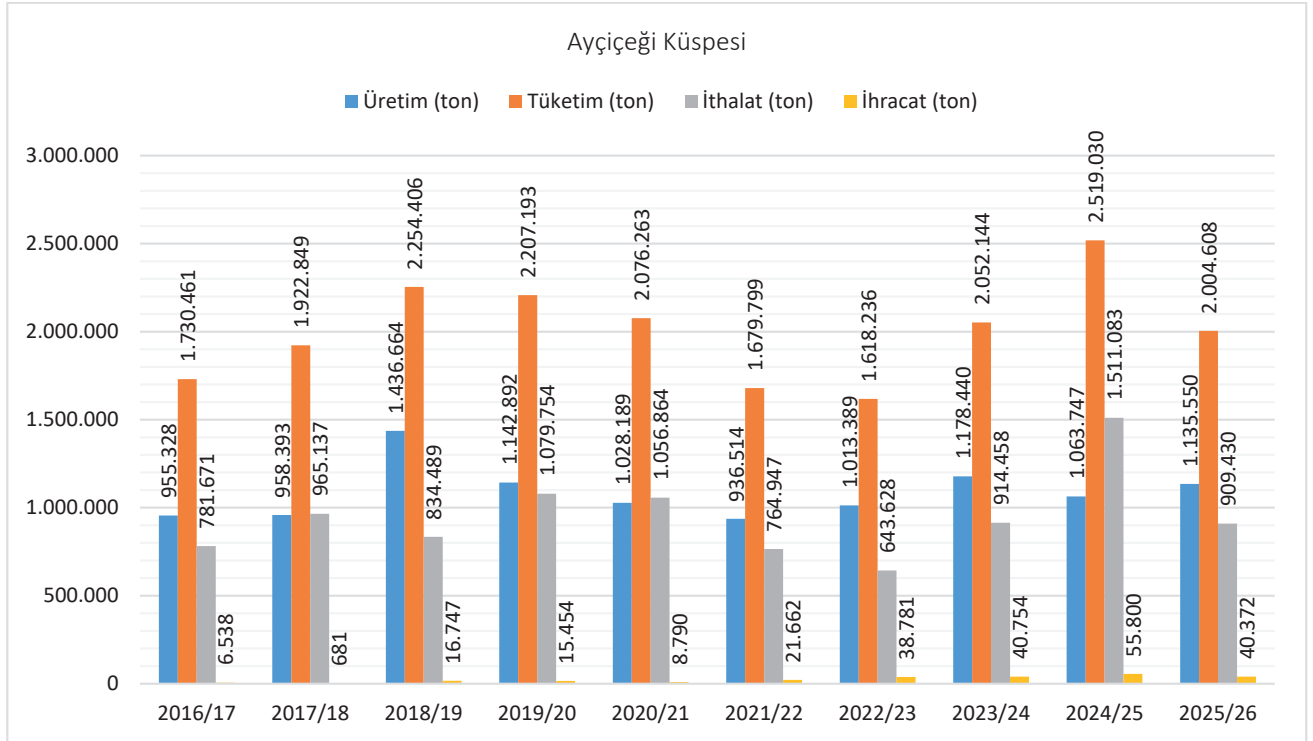
a. Küspeler

Yağlı tohumların kırılması ve ekstraksiyonu sonrasında elde edilen küspe, yem sanayiinde protein kaynağı olarak kullanılan temel ara ürünlerden biridir. Bu grup içinde soya küspesi, yüksek protein yoğunluğu ve yem formülasyonlarındaki vazgeçilmez rolü nedeniyle öne çıkmaktadır.

Küresel ölçekte soya küspesi piyasası büyük ölçüde ABD, Brezilya ve Arjantin'deki üretim, kırma kapasitesi ve ihracat performansına bağlı olarak şekillenmektedir. Buna iklim kaynaklı verim oynaklığı, lojistik maliyetler ve ticaret politikaları da eklendiğinde, ithalatçı ülkeler açısından maliyet yapısı oldukça hassas hale gelmektedir.

Türkiye bakımından da soya küspesi fiyatları yalnızca uluslararası piyasa gelişmeleriyle değil, aynı zamanda döviz kuru hareketleriyle birlikte belirlenmektedir. OECD-FAO orta vadeli görünümü protein unu talebinin yem sektöründeki büyümeye paralel artmaya devam edeceğini göstermektedir.

Grafik 65 Ayçiçeği Küspesi Dengesi

Son 10 yılda ayçiçeği küspesinde:

- Üretim %19 artmış,
- Tüketim %16 artmış,
- İthalat %16 artmış,
- İhracat %518 (5 kat) artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %9 artmıştır.

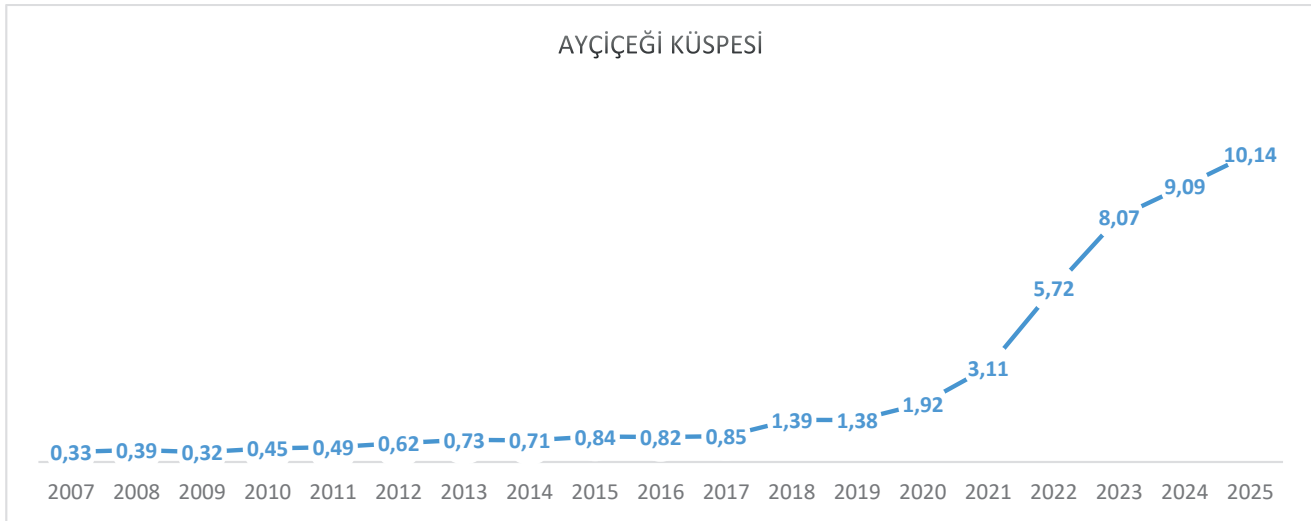
Ayçiçeği küspesinde Türkiye'nin yapısal olarak net ithalatçı konumu sürmektedir. Ülke olarak ayçiçek yağından çoktohum ithalatının öne çıkması, yağın yanı sıra küspenin de yurt içinde üretilip değerlendirilmesine imkân vermektedir. Bu durum, yan ürünlerin iç piyasada yem sanayiine yönlendirilmesini sağlarken, sınırlı da olsa ihracat yapılabilmesine olanak tanımaktadır. Ancak ihracat miktarları düşük seviyede kalmakta, piyasanın temel dengesi ithalatla kurulmaktadır.

Grafikte görüldüğü üzere, iç tüketimin üretimin belirgin biçimde üzerinde seyrettiğini ve arz açığının büyük ölçüde dış alımla kapatıldığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle, üretim iç piyasayı dengelemeye yetmemekte; ayçiçeği küspesi yem sanayiinde dış ticaret bağlantılı bir ürün niteliği taşımaktadır.

Ayçiçeği tohumunda yeterlilik oranının yaklaşık %60 seviyesinde kalması, küspede de dışa bağımlılığın sürmesinin temel nedenlerinden biridir. Tohumdaki yapısal arz açığı yalnızca ham yağ piyasasını değil, işleme sonucu ortaya çıkan küspe arzını da doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle ayçiçeği küspesi piyasası, Türkiye'de yem sektörünün en hassas yan ürün alanlarından biri olmaya devam etmektedir.

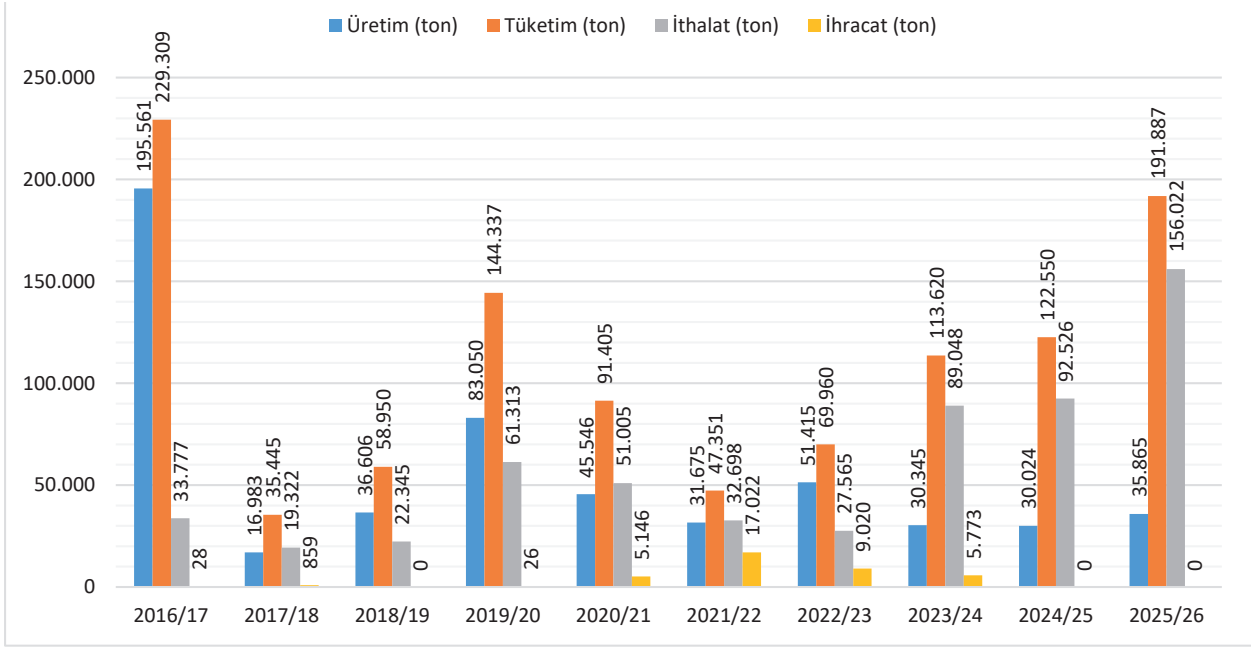
Ayçiçek tohumunda %40 civarında ithalata bağımlı olmamız, hem tohumluk ithalatını hem de yan ürünler ithalatını artırmaktadır. Bugün ithal ayçiçek tohum küspesi limanlara göre değişmekle birlikte 265-270 dolar/ton aralığında işlem görmektedir. (34,5 protein) **İthalat dahil yurtiçi tüketim olan 2 milyon tonluk miktarın yaklaşık olarak 20 milyar liralık bir ticaret hacminden söz edebiliriz.**

Grafik 66 Ayçiçeği Küspesi Fiyatları

Ayçiçeği küspesi fiyatları 10 yıl öncesine göre %1112 (11 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %151 yüksektir.

Grafik 67 Kolza/Kanola Küspesi Dengesi

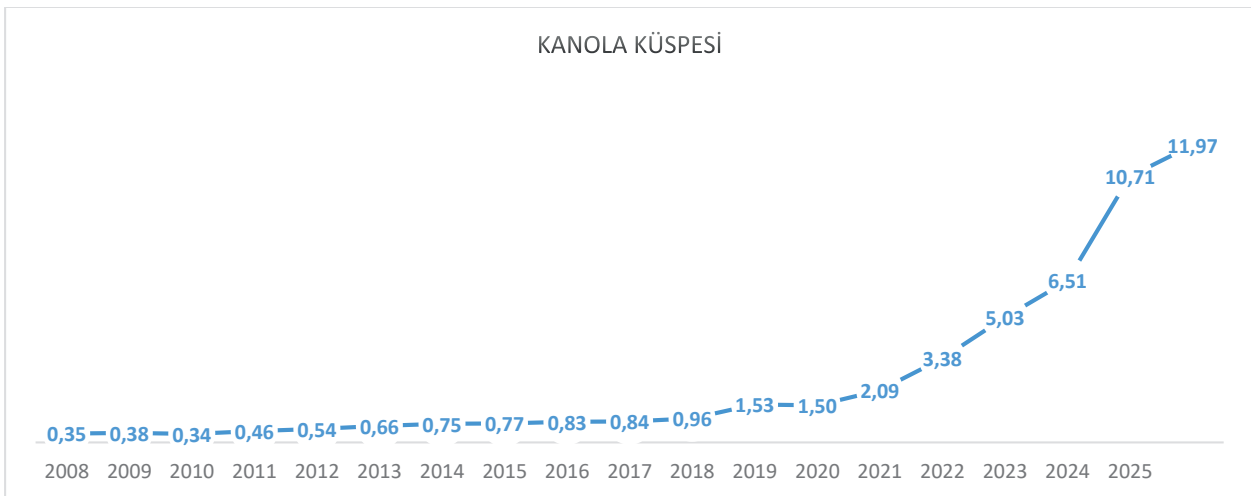
Son 10 yılda kolza küspesinde:

- Üretim %82 azalmış,
- Tüketim %16 azalmış,
- İthalat %362 (4 Kat) artmış,
- İhracat yoktur.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %5 azalmıştır.

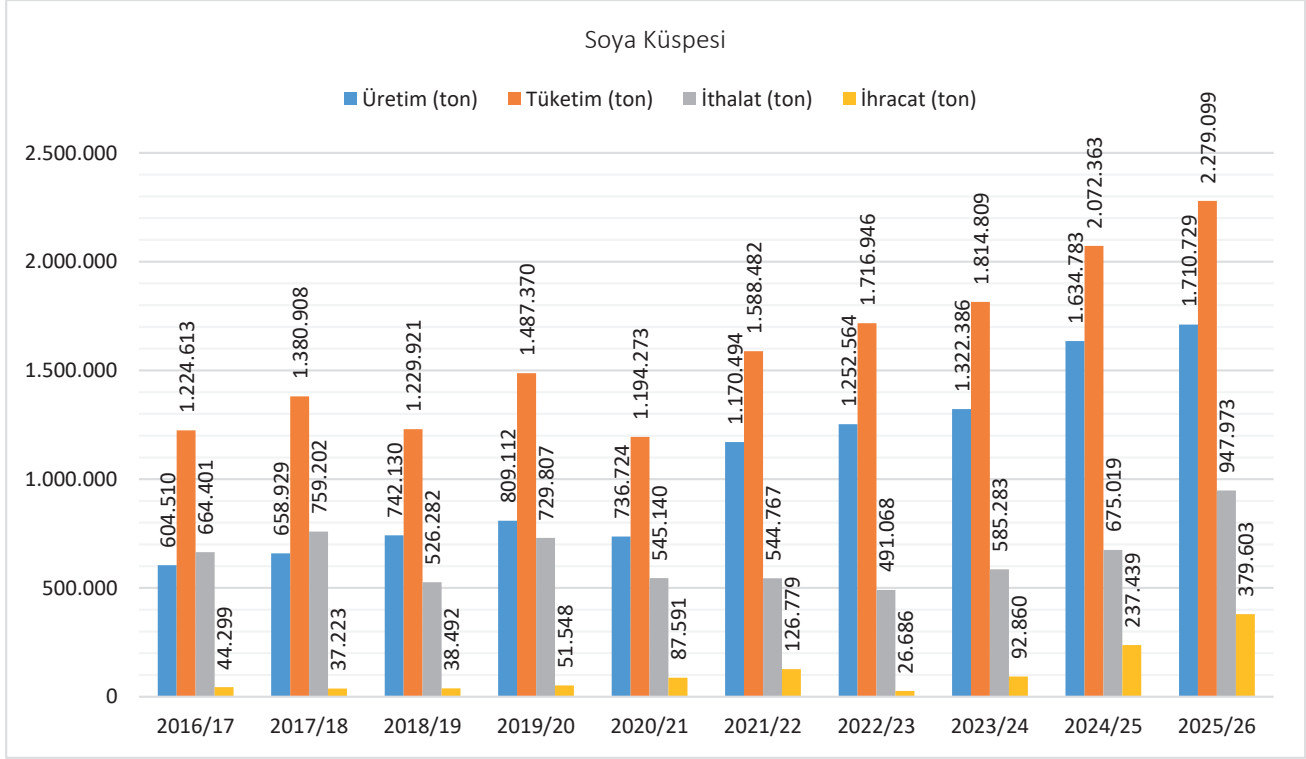
Yıllık tüketim rakamı çok değişkendir. Zira üretim miktarları da fiyat ve piyasa koşulları ile ikame ürünlerin cazibesine göre değişmektedir. Bu açıdan Pazar büyüklüğünde bir istikrar yoktur. **2025 yılı tüketim rakamları ile değerlendirdiğimizde bugünkü fiyatlarla 2,3 milyar liralık bir pazar hacminden bahsedebiliriz.**

Grafik 68 Kolza/Kanola Küspesi Fiyatları

Kanola küspesi fiyatları 10 yıl öncesine göre %1345 (13 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %190 yüksektir.

Grafik 69 Soya Küspesi Dengesi

Son 10 yılda soya küspesinde:

- Üretim %183 artmış,
- Tüketim %86 artmış,
- İthalat %43 azalmış,
- İhracat %757 (8 Kat) artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %40 artmıştır.

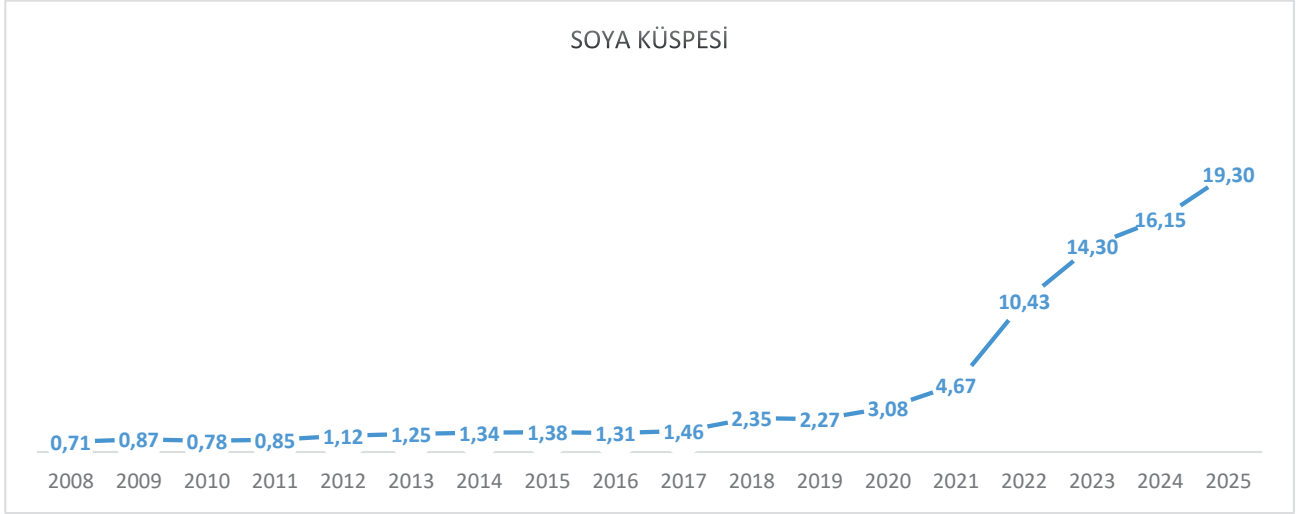
Soya fasulyesinde %95 oranında dışa bağımlı olduğumuzu belirtmiştik. Dolayısı ile soya küspesi ithal hammaddenin yurtiçinde işlenmesi sonucu açığa çıkan bir yan üründür.

İthal hammaddenin işlenmesi ve yurtiçindeki üretim dahil toplam 1,7 milyon tonlardaki yıllık üretime karşılık ortalama 750 bin ton civarında da ithalat söz konusudur.

Halen ithal maliyetleri limanlara göre değişmekle birlikte 460-480 dolar/tonlardadır. **Yurtiçi piyasa değerini toplam tüketim üzerinden 33 milyar lira olarak değerlendirebiliriz.**

2025 yılında ithal edilen 948 bin ton soya küspesi için 347,53 milyon dolar döviz ödenmiş olup bugünkü kurlarla yaklaşık değeri 15,5 milyar liradır.

Grafik 70 Soya Küspesi Fiyatları

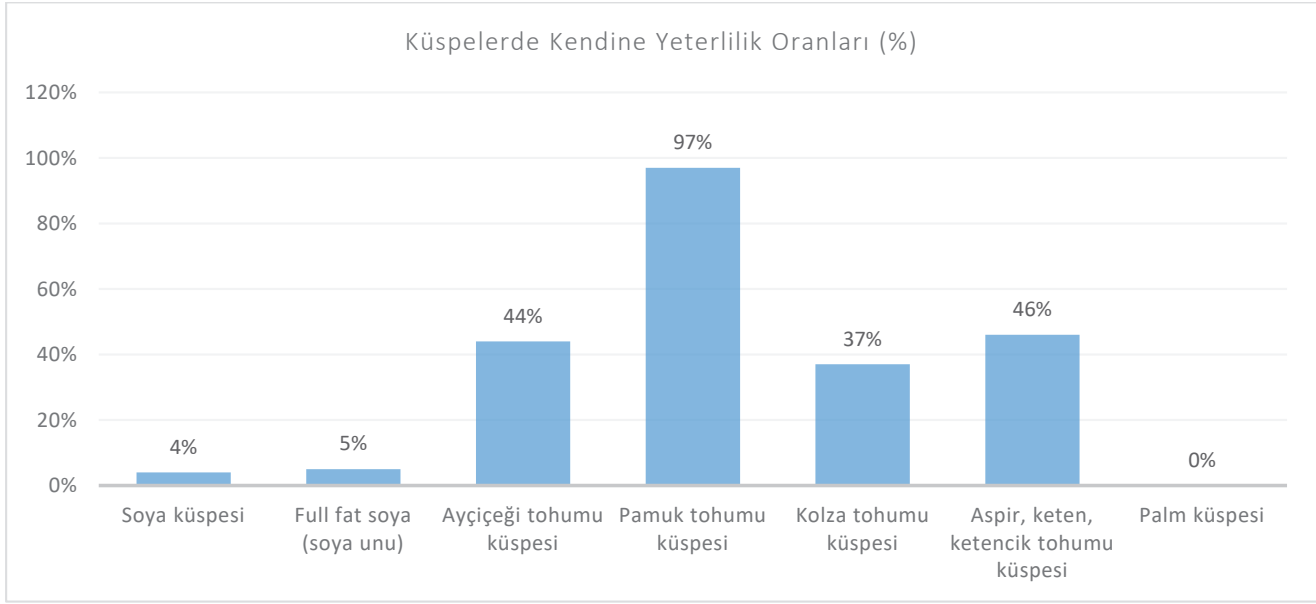
Soya küspesi fiyatları 10 yıl öncesine göre %1302 (12 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %178 yüksektir.

Bununla birlikte yem sanayiinde kullanılan protein ve enerji kaynakları yalnızca soya küspesi ile sınırlı değildir. Pamuk küspesi ve şeker pancarı küspesi gibi sanayi yan ürünleri de rasyon formülasyonlarında tamamlayıcı hammadde olarak önemli bir yer tutmaktadır.

Pamuk küspesi, pamuk tohumundan yağ alındıktan sonra elde edilen ve yem sanayiinde kullanılan protein kaynaklarından biridir. Protein içeriği nedeniyle rasyonlarda yer bulmakla birlikte, enerji değeri ve aminoasit profili bakımından soya küspesi gibi daha kaliteli protein kaynaklarına göre daha sınırlı bir kullanım alanına sahiptir. Ayrıca lif oranının görece yüksek olması ve gossypol gibi anti-besinsel faktörler nedeniyle kullanım düzeyi hayvan türüne ve rasyon yapısına göre dikkatle belirlenmektedir. Bu nedenle pamuk küspesi, genellikle daha düşük maliyetli bir protein hammaddesi olarak değerlendirilmekte; tercih edilme düzeyi ise fiyat avantajı, temin imkânı ve formülasyon ihtiyaçlarına bağlı olarak değişmektedir.

Şeker pancarı küspesi ise şeker sanayiinin önemli yan ürünlerinden biri olup, yüksek sindirilebilir lif içeriği sayesinde özellikle geviş getiren hayvan beslemesinde değerli bir yem hammaddesi olarak kullanılmaktadır. Protein içeriği yüksek değildir; ancak enerji katkısı, lezzetliliği ve rumen sağlığını destekleyen yapısı nedeniyle özellikle süt sığırları ve besi sığırları rasyonlarında yaygın biçimde yer almaktadır. Bu nedenle şeker pancarı küspesi çoğu zaman yüksek proteinli hammaddelerle birlikte kullanılarak rasyonun enerji-lif dengesini güçlendiren tamamlayıcı bir yem maddesi işlevi görmektedir.

Grafik 71 KÜSPelerde Kendine Yeterlilik Oranları

Gıda için artan yağlı tohum ihtiyacı yanında hayvancılık sektörünün yağlı tohumların küspe ve yan ürünlerine duyduğu yoğun ihtiyaç küspe dahil yem katkı maddelerinde de yoğun ithalatı gündeme getirmektedir.

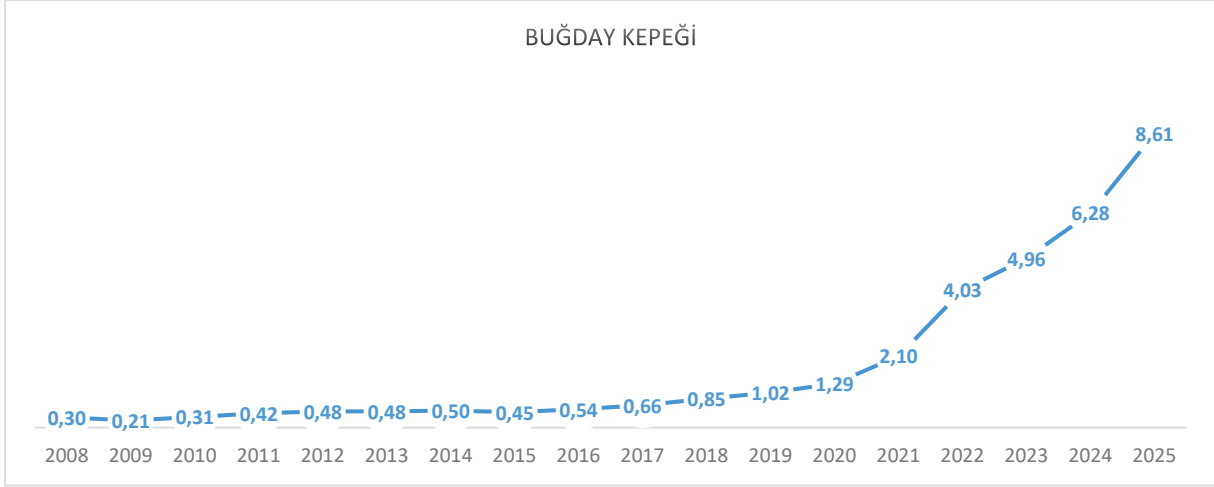
KÜSPelerde yeterlilik oranımız %29 seviyelerindedir.

b. Kepekler

Kepekler, buğday, çavdar ve benzeri tahılların öğütülmesi sırasında ortaya çıkan, ağırlıklı olarak dane dış kabuğu ile bir miktar endosperm kalıntısından oluşan değirmencilik yan ürünleridir. Tarım ve Orman Bakanlığı Yem Maddeleri Kataloğu'nda buğday kepeği, un veya malt üretimi esnasında elde edilen ve büyük ölçüde endospermi uzaklaştırılmış dane parçacıkları ile dış kabuk parçalarını içeren bir ürün olarak tanımlanmaktadır. Yüksek lif içeriği nedeniyle özellikle geviş getiren hayvan rasyonlarında sindirim sistemini destekleyen, rumen fonksiyonuna katkı sağlayan ve enerji-protein dengesi içinde tamamlayıcı rol oynayan önemli bir yem hammaddesidir. Bununla birlikte kepekler yalnızca lif kaynağı olarak değil, fiyat avantajı ve yaygın bulunabilirliği sayesinde yem sanayiinde hacimli kullanılan temel yan ürünlerden biri olarak da öne çıkmaktadır.

Buğday kepeği piyasası, değirmencilik sanayiinin üretim hacmine ve hububat piyasasındaki fiyat hareketlerine doğrudan bağlıdır. Buğday fiyatlarında yaşanan artış veya azalışlar, un sanayii marjları ve öğütme hacmi üzerinden kepek arzını ve fiyatını etkilemektedir. Bu nedenle kepek piyasası bağımsız bir yapı göstermemekte; buğdayın üretim, ticaret ve işleme zincirine bağlı olarak şekillenmektedir. Türkiye'de yem sanayiinin büyüklüğü dikkate alındığında, kepekler özellikle maliyet duyarlılığı yüksek dönemlerde rasyonlarda önemli bir dengeleyici unsur haline gelmektedir. Ancak ürünün değeri yalnızca ucuz bir yan ürün olmasından değil, yem formülasyonunda sağladığı işlevsel katkıdan kaynaklanmaktadır.

Grafik 72 Buğday Kepeği Fiyatları

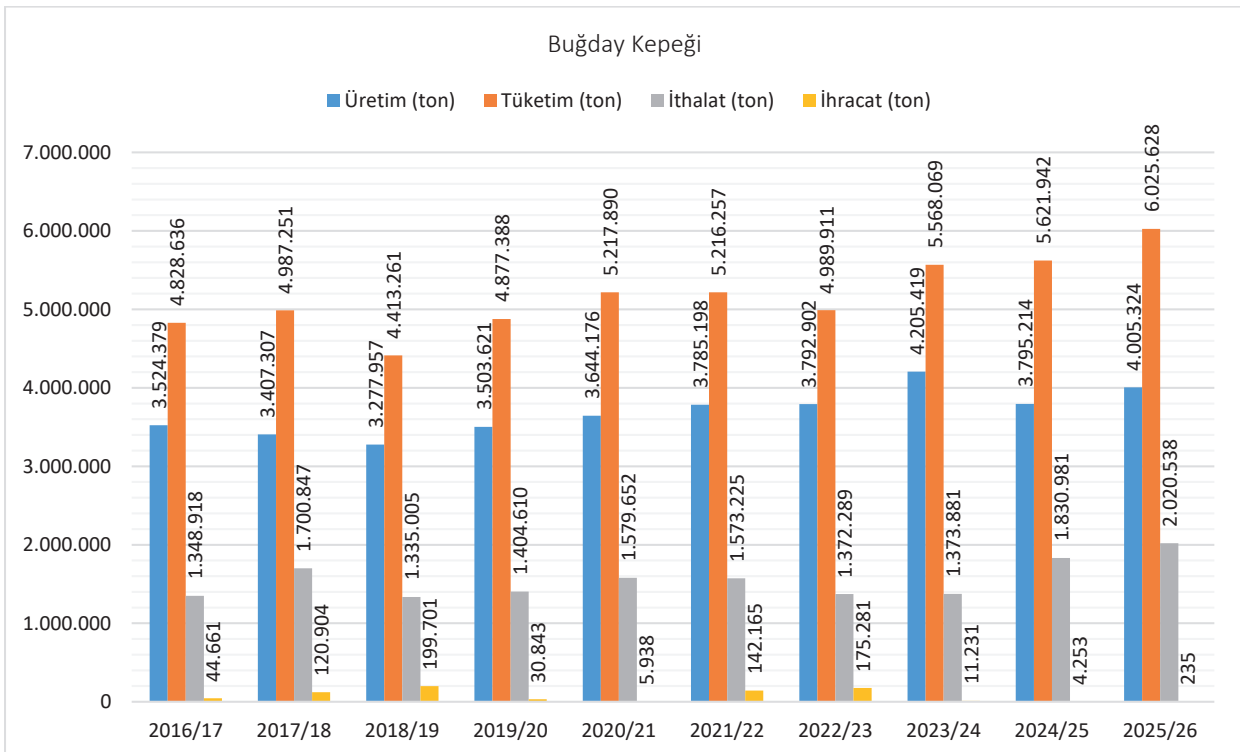

Buğday kepeği fiyatları 10 yıl öncesine göre %1802 (18 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %21 yüksektir. Sektördeki genel hesaba göre buğday fiyatı ile kepek fiyatları arasında 0,60-65 aralığında parite olmasıdır. Yani buğdayın piyasa fiyatı 14 TL/kg ise kepek fiyatlarının 8,5-9 TL/kg aralığında satılmasıdır.

Ülkemizde ihracata yönelik üretim de hesaba katıldığında işlenen toplam 26 milyon ton buğdaydan 4-5 milyon ton civarında kepek üretimi söz konusu olmaktadır. 2025 yılı buğday kepeği üretimi 4 milyon tondur. **Bunun da bugünkü piyasa fiyatları ile sadece kepek olarak 35 milyar liranın üzerinde bir piyasa değerinden bahsedebiliriz.**

Öte yandan hayvancılık sektörünün ihtiyacına bağlı olarak kepek ithalatı da yapılmaktadır. Grafikte görüldüğü üzere **2025 yılı ithalatı 2 milyon tondur. Bu ithalata ödenen yıllık döviz ise 421 milyon dolardır. (18,7 milyar lira)**

Grafik 73 Buğday Kepeği Dengesi

Son 10 yılda buğday kepeğinde:

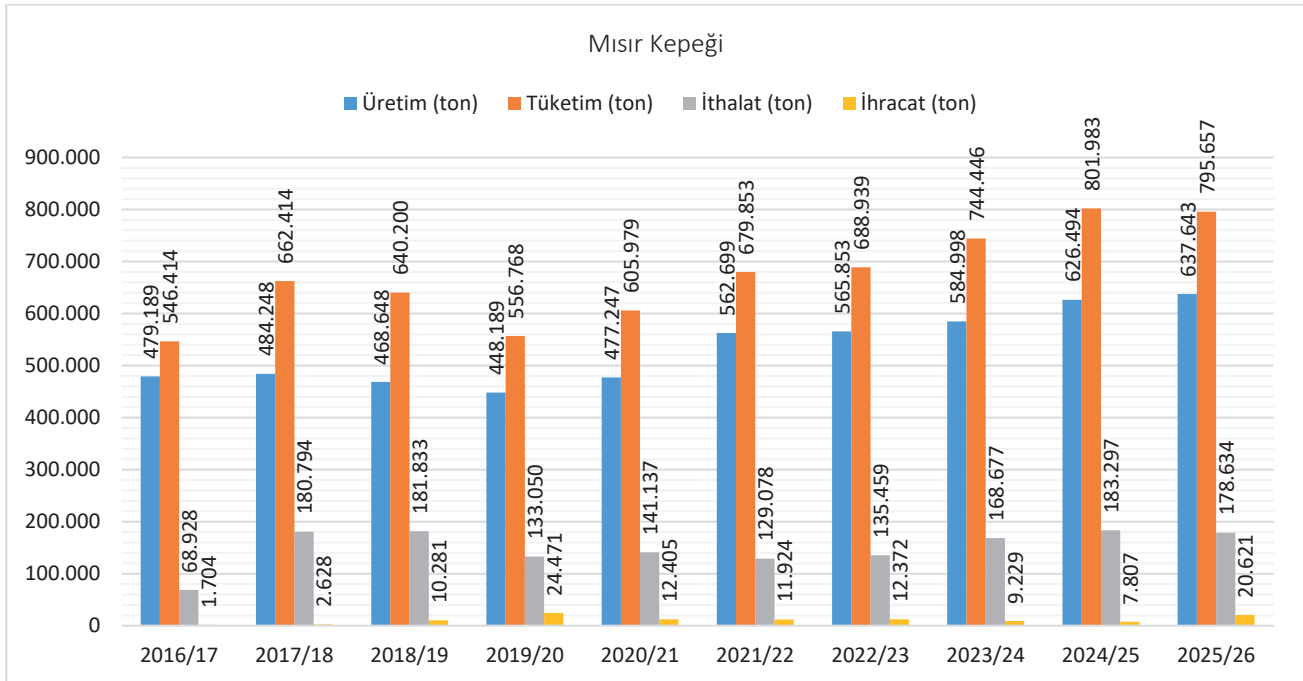
- Üretim %14 artmış,
- Tüketim %25 artmış,
- İthalat %50 artmış,
- İhracat %99 azalmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %4 artmıştır.

Mısır kepeği, mısırın özellikle yaş öğütme ve nişasta sanayii süreçlerinde ortaya çıkan önemli yan ürünlerden biridir. Yem sanayiinde başlıca enerji ve sindirilebilir lif kaynağı olarak kullanılmakta; özellikle geniş getiren hayvan rasyonlarında tamamlayıcı hammadde işlevi görmektedir. Protein içeriği, soya küspesi veya mısır gluten unu gibi protein yoğun hammaddelere göre daha düşüktür. Bu nedenle mısır kepeği çoğunlukla yüksek proteinli yem materyalleriyle birlikte kullanılarak rasyonun enerji-lif dengesini destekleyen bir bileşen olarak değerlendirilmektedir. Mısır yaş öğütme yan ürünleri üzerine teknik kaynaklar, mısır kepeğinin nişasta üretimi sırasında elde edilen ve lif ağırlığı belirgin olan bir yan ürün grubu içinde yer aldığını göstermektedir.

Mısır kepeği piyasası, mısırın küresel arz-talep dengesine ve mısır işleme sanayiinin aktivitesine duyarlı bir yapı sergilemektedir. ABD, Brezilya ve Arjantin gibi büyük üretici ülkelerdeki rekolte, hava koşulları, lojistik akışlar ve biyoyakıt-nişasta sanayiindeki gelişmeler, mısır bazlı yan ürünlerin fiyatlarını dolaylı olarak etkilemektedir. OECD-FAO görünümü de küresel mısır tüketiminde özellikle yem kullanımının önümüzdeki dönemde artmaya devam edeceğine işaret etmektedir. Bu nedenle mısır kepeği gibi yan ürünlerde fiyat oluşumu yalnızca yerel yem talebine değil, aynı zamanda dünya mısır piyasasındaki gelişmelere de bağlıdır. Türkiye gibi ithalata duyarlı piyasalarda bu etkiye döviz kuru hareketleri de eklenmektedir.

Grafik 74 Mısır Kepeği Dengesi

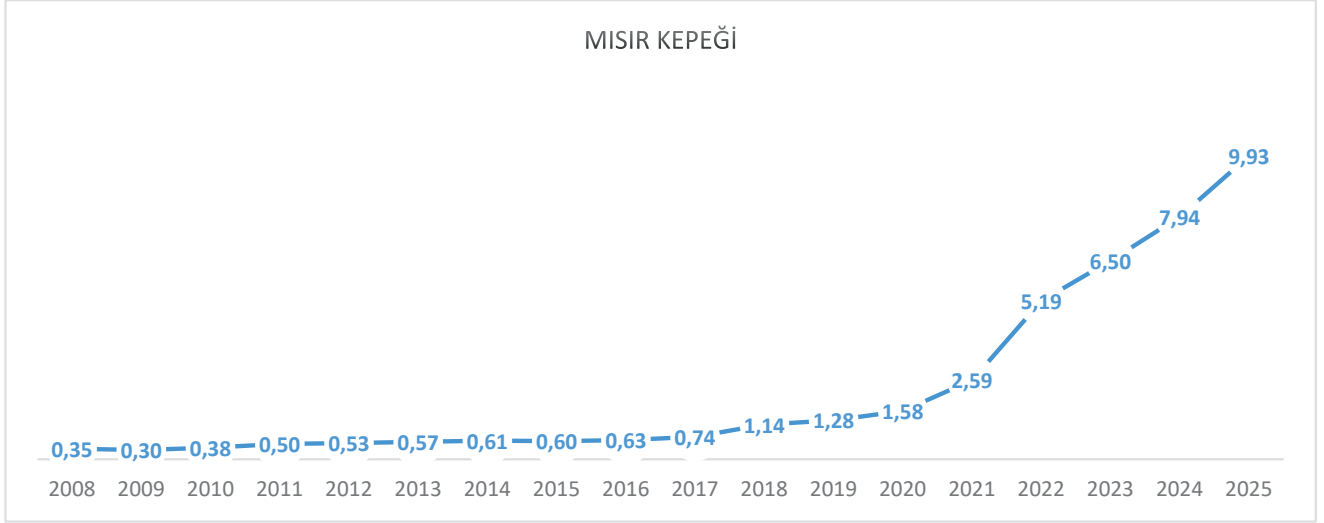

Son 10 yılda mısır kepeğinde:

- Üretim %33 artmış,
- Tüketim %46 artmış,
- İthalat %159 artmış,
- İhracat %1110 (11 kat) artmıştır.

Son 5 yıl ortalaması ile 2025/26 sezonu kıyaslandığında üretim %13 artmıştır.

Grafik 75 Mısır Kepeği Fiyatları

Mısır kepeği fiyatları 10 yıl öncesine göre %1567 (16 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %190 yüksektir.

Ülkemizde 2 milyon ton civarında mısırın nişasta sektöründe kullanıldığı göz önüne alındığında, mısırın nişastaya dönüşümü sırasında elde edilen kepek oranı %25 olup halen geçerli piyasa fiyatları olan 9,9 TL/kg üzerinden hesap yapıldığında sadece **mısır kepeği piyasasının hacminin 6,3 milyar TL olduğunu ifade edebiliriz.**

2025 yılında ithal edilen 179 bin tonluk mısır kepeği için 4,6 milyon dolar civarında döviz ödenmiş olup TL karşılığı yaklaşık olarak 1,8 milyar liradır.

Arpa kepeği, buğday kepeğine göre piyasada daha sınırlı bulunan bir değirmencilik yan ürünüdür. Fiyat avantajı dönemselsel olarak ortaya çıkabilse de kullanım değeri yalnızca ucuz olmasına bağlı değildir. Her iki ürün de yüksek nişasta kaynaklarına kıyasla daha düşük enerji yoğunluğuna sahip olmakla birlikte, lif içerikleri ve sindirimi destekleyen yapıları sayesinde özellikle geviş getiren hayvan rasyonlarında işlevsel bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle kepekler, enerji hammaddesi olmaktan çok, rasyonun lif dengesini ve sindirim performansını destekleyen tamamlayıcı yem materyalleri olarak değerlendirilmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın Yem Maddeleri Kataloğu arpa kepeğini, kavuzu uzaklaştırılmış arpanın elenmiş danelerinden un veya malt üretimi sırasında elde edilen ürün olarak; buğday kepeğini ise endospermi büyük ölçüde uzaklaştırılmış dış kabuk ağırlıklı bir yan ürün olarak tanımlamaktadır.

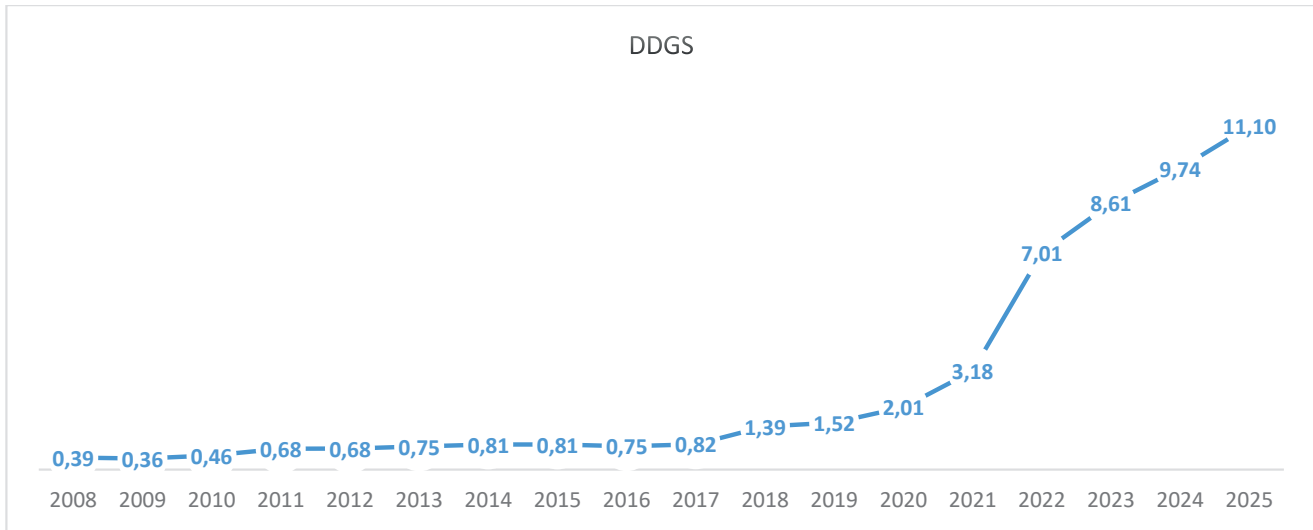
c. DDGS (Distiller's Dried Grains with Solubles)

DDGS, başta mısır olmak üzere tahılların etanol ve alkol üretimi sırasında ortaya çıkan, kurutulmuş ve çözünür fraksiyonlarıyla birlikte değerlendirilen önemli bir yan üründür. Yüksek protein, enerji ve sindirilebilir lif içeriği sayesinde yem sanayiinde özellikle geviş getiren hayvanlar, kanatlılar ve kısmen diğer hayvan türleri için değerli bir hammadde niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle DDGS, yalnızca biyoyakıt sanayiinin bir çıktısı değil, aynı zamanda küresel yem piyasasında fiyat ve arz dengesi bakımından stratejik bir coproduct olarak öne çıkmaktadır. USDA da DDGS'yi yakıt etanolü sektörünün temel yan ürünlerinden biri olarak tanımlamaktadır.

DDGS piyasasının seyri, doğrudan mısır piyasası ve etanol sanayiinin üretim hacmi ile ilişkilidir. Özellikle ABD, Brezilya ve Arjantin gibi büyük mısır ve biyoetanol üreticisi ülkelerdeki rekor, enerji politikaları, etanol kullanım zorunlulukları ve lojistik koşullar DDGS arzını etkilemektedir. Örneğin Brezilya'ya ilişkin USDA/ FAS raporunda, mısır etanolü üretimindeki büyümeye birlikte DDGS arzının da arttığı; her 1 ton mısırdan ortalama 313 kilogram DDGS elde edildiği belirtilmektedir. Bu nedenle DDGS fiyatları çoğu zaman mısır fiyatlarıyla paralel hareket etmekte, ancak etanol sanayiinin kapasite kullanımı ve biyoyakıt politikalarındaki değişimler nedeniyle dönemsel olarak ayrışabilmektedir.

Türkiye açısından DDGS, yem hammaddeleri içinde dışa bağımlı olunan önemli kalemlerden biridir. Türkiye Yem Sanayicileri Birliği'nin 2025 yem ve hammadde dış ticaret verilerine göre 2025 yılında DDGS ithalatı yaklaşık 1,454 milyon ton, ithalat değeri ise 364,2 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu hacim, DDGS'yi Türkiye'nin yem hammaddeleri ithalatında öne çıkan ana kalemlerden biri haline getirmektedir. Dolayısıyla DDGS piyasasında maliyet oluşumu yalnızca küresel mısır ve etanol piyasalarına değil, aynı zamanda döviz kuru hareketlerine ve dış ticaret koşullarına da son derece duyarlıdır.

Grafik 76 DDGS Fiyatları

DDGS fiyatları 10 yıl öncesine göre %1265 (13 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %149 yüksektir.

2025 yılı ithalatı 1,45 milyon ton olup ödenen döviz miktarı 364,2 milyon dolardır. Bu da 16,2 milyar TL ticaret hacmini ifade etmektedir.

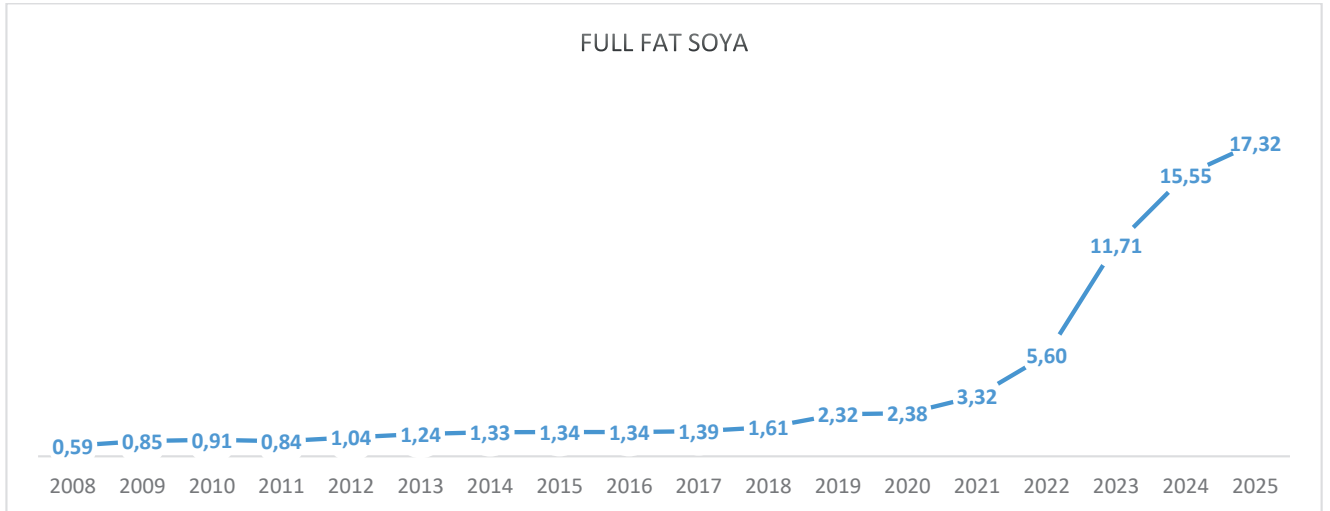
d. Full Fat Soya

Full fat soya, yağının alınmadığı ve uygun ısı ile işleminden geçirilerek doğrudan yem hammaddesi haline getirilen tam yağlı soya ürününü ifade etmektedir. Yüksek protein ve enerji içeriğini aynı bünyede taşıması nedeniyle, özellikle kanatlı ve süt sığırları rasyonlarında değerli bir hammadde olarak kullanılmaktadır. Soya küspesinden farklı olarak yağ fraksiyonunu da içerdiği için enerji yoğunluğu daha yüksektir; bu durum ürünü özellikle yüksek performanslı rasyonlarda öne çıkarmaktadır. Bununla birlikte tam yağlı soyanın doğrudan kullanılabilmesi için antinutrisyonel faktörlerin etkisini azaltacak uygun ısı ile işlem süreçlerinden geçirilmesi gerekmektedir. Tam yağlı soya hem protein hem yağ kaynağı olarak yem sanayiinde önemli bir alternatif oluşturmaktadır.

Türkiye’de soya talebi büyük ölçüde yem ve yağ sanayiinden kaynaklanmakta; tam yağlı soya kullanımı da özellikle kanatlı yemlerinde dikkat çekmektedir. USDA Ankara Ofisi’nin 2025 tarihli raporunda, Türkiye’nin hayvan yemi üretiminde özellikle kanatlı sektörü için kayda değer miktarda full-fat soya kullandığı açıkça belirtilmektedir. Aynı rapora göre, yerli üretimin sınırlı kalması nedeniyle soya arzı büyük ölçüde ithalata dayanmaktadır. Bu çerçevede full fat soya piyasası da yalnızca iç talep dinamikleriyle değil; küresel soya arzı, büyük üretici ülkelerdeki iklim koşulları, lojistik maliyetler ve döviz kuru hareketleriyle birlikte şekillenmektedir.

Full fat soya, soya küspesine kıyasla daha yüksek enerji yoğunluğu taşıdığı için rasyon formülasyonunda farklı bir konuma sahiptir. Ancak içerdiği yağ nedeniyle fiyatı çoğu zaman soya küspesinin üzerinde oluşabilmekte; kullanım düzeyi de hayvan türü, performans hedefi ve maliyet hesabına göre belirlenmektedir. Bu nedenle tam yağlı soya, yem sanayiinde standart bir protein hammaddesinden çok, enerji ve protein dengesini birlikte sağlayan stratejik bir formülasyon bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Önümüzdeki dönemde bu ürünün piyasası da soya fasulyesi arzı ile küresel ticaret koşullarına paralel olarak dalgalı seyrini sürdürecektir.

Grafik 77 Full Fat Soya Fiyatları

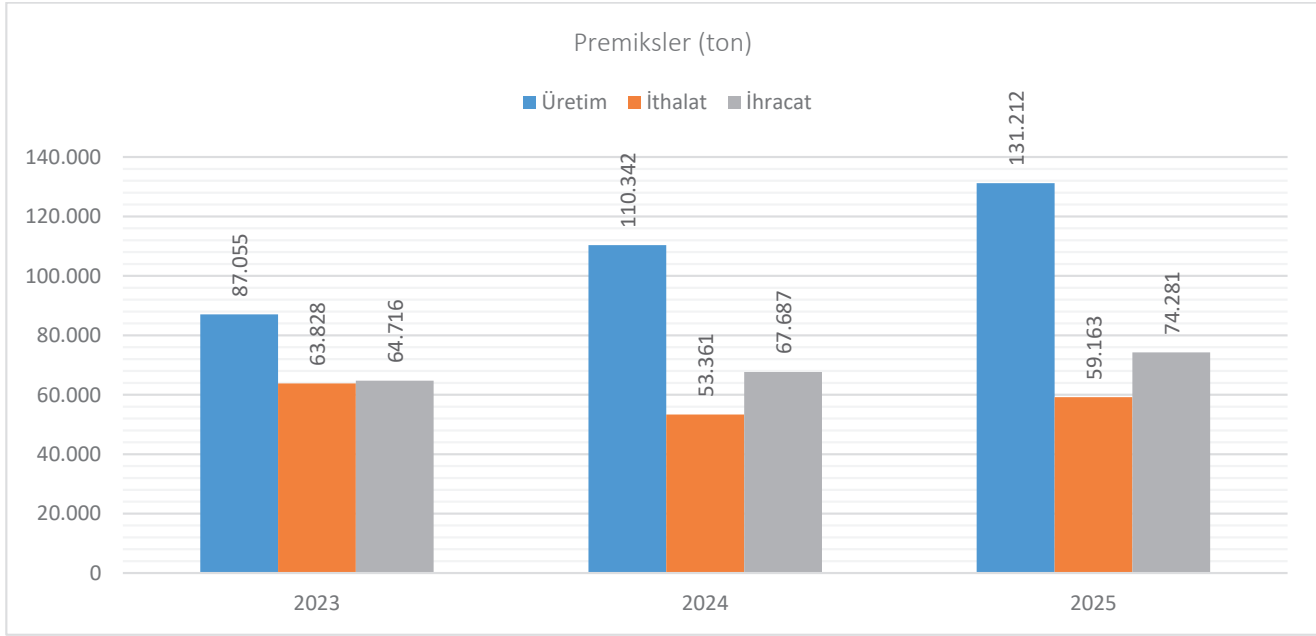

Full fat soya fiyatları 10 yıl öncesine göre %1292 (13 Kat), son 5 yıl ortalamasına göre %143 yüksektir.

e. Premiksler ve Yem Katkı Maddeleri

Premiksler ve yem katkı maddeleri, karma yem sanayiinde hayvanların vitamin, mineral, amino asit, enzim ve diğer fonksiyonel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanılan yüksek katma değerli girdiler arasında yer almaktadır. Bu ürünler, çok düşük kullanım oranlarına rağmen rasyonun besleyici dengesini, performansını ve yemden yararlanma etkinliğini doğrudan etkilediği için stratejik öneme sahiptir. Tarım ve Orman Bakanlığı kayıtlarında 2025 yılı itibarıyla premiks ve yem katkı maddesi alanında faaliyet gösteren çok sayıda onaylı yerli işletme bulunmakla birlikte, özellikle ileri teknoloji gerektiren bazı katkı maddelerinde ithalata bağımlılık sürmektedir.

Grafik 78 Premiksler Üretim, İthalat, İhracat

Ülkemizde 2025 yılında 131 bin ton premiks üretimi yapılırken 59 bin ton ithalat ve 74 bin ton ihracat gerçekleştirilmiştir.⁵

Premiksler, hayvanların günlük besin madde gereksinimlerini dengeli biçimde karşılamak amacıyla yem formülasyonlarına düşük oranlarda ilave edilen; vitamin, mineral, amino asit, enzim ve çeşitli fonksiyonel bileşenlerden oluşan yüksek katma değerli karışımlardır. Kullanım miktarları görece düşük olsa da, hayvan performansı, yemden yararlanma oranı, büyüme, verimlilik ve sağlık açısından kritik öneme sahiptir. Bu nedenle premiksler, yem sanayiinde hacim olarak küçük fakat etkisi büyük girdiler arasında yer almaktadır.

Premiks piyasasında maliyet yapısı büyük ölçüde dış ticaret koşullarına, döviz kuruna ve uluslararası hammadde fiyatlarına bağlıdır. Bununla birlikte son yıllarda Türkiye’de premiks üretim kapasitesinde belirgin bir artış dikkat çekmektedir. Grafikte yer alan verilere göre premiks üretimi 2023 yılında 87.055 ton, 2024 yılında 110.342 ton ve 2025 yılında 131.212 ton olarak gerçekleşmiştir. Buna göre üretim, 2023-2025 döneminde yaklaşık %51 artmıştır. Bu artış, Türkiye’de premiks üretim altyapısının güçlendiğini ve iç pazara yönelik yerli kapasitenin genişlediğini göstermektedir.

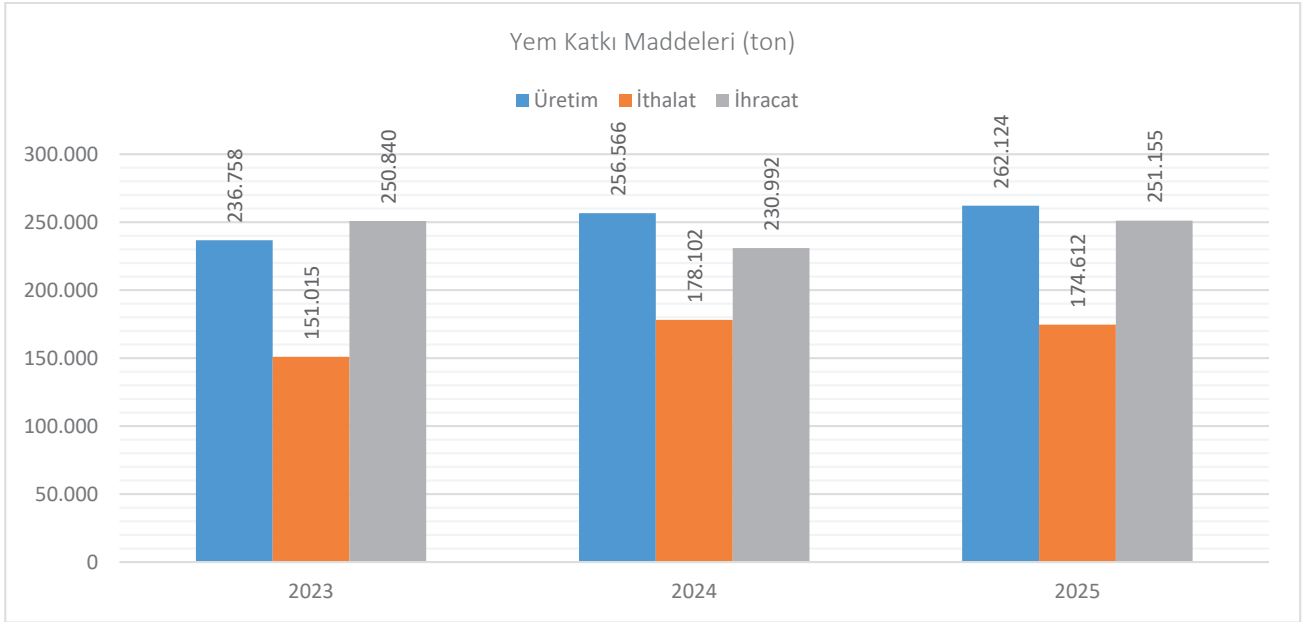
⁵ (GTİP: 230.990.969.012, 230.990.969.013, 230.990.969.019)

İthalat tarafında ise daha dalgalı fakat görece yatay bir görünüm vardır. Premiks ithalatı 2023 yılında 63.828 ton, 2024 yılında 53.361 ton ve 2025 yılında 59.163 ton düzeyindedir. Buna karşılık ihracat 2023 yılında 64.716 ton, 2024 yılında 67.687 ton ve 2025 yılında 74.281 ton olarak gerçekleşmiştir. Buradaki kritik nokta şudur: Türkiye premikslerde yalnızca ithalata bağımlı bir pazar görünümünde değildir; tersine, ihracatın ithalatın üzerinde seyrettiği bir yapı dikkat çekmektedir. 2025 yılında üretimdeki güçlü artışla birlikte ihracatın da yükselmesi, premiks sektöründe yerli sanayinin dış pazara açılabilmesini göstermektedir.

Grafik verileri birlikte değerlendirildiğinde, premikslerde üç temel sonuç ortaya çıkmaktadır. Birincisi, üretim artışı ithal ikamesi açısından olumlu bir sinyal vermektedir. İkincisi, ihracatın ithalatı aşması sektörün yalnızca iç pazar için değil, dış ticaret açısından da rekabetçi bir kapasite oluşturduğunu göstermektedir. Üçüncüsü ise premiks piyasasının artık yalnızca "ithal edilen bir ara ürün" olmaktan çıkıp, Türkiye'de bilgi, formülasyon ve sanayi kapasitesine dayalı bir üretim alanına dönüştüğüdür. Bu nedenle premiksler, yem sektöründe döviz hassasiyeti taşıyan fakat aynı zamanda ihracat potansiyeli de üreten stratejik bir alt sektör olarak değerlendirilmelidir.

Yem katkı maddeleri hayvan beslemede performansı artırmak, sindirilebilirliği yükseltmek, yemden yararlanmayı iyileştirmek, ürün kalitesini desteklemek ve hayvan sağlığını korumak amacıyla kullanılan özel bileşenlerdir. Bu grup içinde enzimler, organik asitler, toksin bağlayıcılar, probiyotikler, aromalar, koruyucular, bazı amino asit türevleri ve çeşitli fonksiyonel yardımcı maddeler yer almaktadır. Yem katkı maddeleri, doğrudan enerji veya protein sağlayan hammaddelerden farklı olarak, rasyonun etkinliğini artıran tamamlayıcı unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Grafik 79 Yem Katkı Maddeleri Üretim, İthalat, ihracat

Ülkemizde 2025 yılında 262 bin ton katkı maddesi üretilirken, 175 bin ton ithalat ve 251 bin ton ihracat gerçekleştirilmiştir.⁶

6 (GTİP: 281700, 283321, 283325, 283329, 283525, 283526, 292241, 292249, 292310, 293040, 293621, 293622, 293623, 293624, 293625, 293626, 293627, 293628, 293629, 293690, 350790, 210220, 380290)

Grafiğe göre yem katkı maddeleri piyasası, premikslere kıyasla daha büyük hacimli ve daha oturmuş bir dış ticaret yapısına sahiptir. Üretim 2023 yılında 236.758 ton, 2024 yılında 256.566 ton ve 2025 yılında 262.124 ton olarak gerçekleşmiştir. Üç yıllık dönemde üretimde yaklaşık %11'lik artış vardır. Bu artış premikslere göre daha sınırlı olsa da piyasada istikrarlı bir genişleme eğilimine işaret etmektedir.

İthalat tarafında 2023 yılında 151.015 ton, 2024 yılında 178.102 ton ve 2025 yılında 174.612 ton düzeyleri görülmektedir. Bu da yem katkı maddelerinde dış tedarikin hâlâ güçlü olduğunu, özellikle bazı özel ve ileri teknoloji gerektiren ürün gruplarında ithalatın önemini koruduğunu göstermektedir. Ancak daha dikkat çekici olan unsur ihracat performansıdır. Grafiğe göre ihracat 2023 yılında 250.840 ton, 2024 yılında 230.992 ton ve 2025 yılında 251.135 ton olarak gerçekleşmiştir. Yani 2025 itibarıyla ihracat yeniden yükselmiş ve neredeyse 2023 seviyesine dönmüştür.

Bu veriler, yem katkı maddeleri piyasasında Türkiye'nin çift yönlü güçlü bir ticaret yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Bir yandan ithalat belirli ölçüde sürmekte, diğer yandan üretim ve ihracat hacmi oldukça yüksek seviyelerde seyretmektedir. Başka bir ifadeyle sektör, bazı özel ürünlerde dışa bağımlılığını korurken; genel toplamda dış pazara ürün sunabilen, işleme ve formülasyon kapasitesi yüksek bir yapıya sahiptir. 2025 yılında üretimin 262.124 ton, ihracatın ise 251.135 ton olması, sektörün iç pazar kadar dış talep tarafından da beslendiğini göstermektedir.

Grafiklere göre: yem katkı maddeleri sektörü, premikslere göre daha büyük ve daha dış ticaret odaklı bir yapı sergilemektedir. Premikslerde üretim artışı daha hızlı ve iç pazar derinleşmesi daha görünürken, yem katkı maddelerinde ihracat kabiliyeti daha güçlü ve oturmuş görünmektedir. Bu durum, Türkiye'nin yem sanayiinde yalnızca temel hammaddelerde değil; bilgi yoğun ve fonksiyonel ürünlerde de belirli bir üretim ve ticaret yeteneği geliştirdiğini ortaya koymaktadır.